

BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
ДИРЕКЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ

BOSNIA AND HERZEGOVINA
COUNCIL OF MINISTERS
DIRECTORATE FOR ECONOMIC PLANNING

Bosna i Hercegovina

Izvještaj o razvoju

Godišnji izvještaj 2021.

Sarajevo, septembar/rujan 2022.

BOSNA I HERCEGOVINA
IZVJEŠTAJ O RAZVOJU
Godišnji izvještaj 2021

Sadržaj

Pregled tabela i grafikona	3
Skraćenice	4
Uvod.....	5
Izvršni sažetak.....	7
I. Integrirani rast	12
I.1. Makro stabilnost.....	12
I.2. Unaprijediti razvoj konkurentnog ekonomskog okruženja.....	14
II. Pametan rast	18
II.1. Povećati industrijsku konkurentnost.....	18
II 2. Razvoj ljudskih resursa.....	23
II 3. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore.....	27
III Održiv rast.....	33
III. 1. Ravnomjeran regionalni razvoj	33
III.2. Poboljšanje upravljanja okolišem i razvoj okolinske infrastrukture, uz povećanje otpornosti na klimatske promjene	35
III.3. Brži i efikasniji razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj.....	37
III. 4. Razvoj energetske potencijala, posebno obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti	38
IV. Inkluzivni rast	41
IV.1. Povećati mogućnost za zapošljavanje	41
IV.2. Promovisati inkluzivnost u obrazovanju.....	45
IV.3. Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost.....	48
Sistem socijalne zaštite.....	51
Ljudska prava	52
Izazovi u pogledu ranjivih ciljnih skupina:	53
Djeca.....	53
Žene	55
Mladi.....	55
Starije osobe (penzioni sistem).....	56
Osobe sa invaliditetom	57
IV.4. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu	53
Finansiranje sektora zdravstva u Bosni i Hercegovini	62
V. Upravljanje u funkciji rasta.....	65
V. 1. Ubrzati proces tranzicije i izgradnje kapaciteta	65
Vladavina zakona	67
Korupcija	70

Pregled tabela i grafikona

Tabela 1: Najveći socio-ekonomski izazovi	10
Tabela 2: Usporedni kreditni rejting zemalja u regiji.....	14
Tabela 3: Objavljeni istraživački radovi prema sektorima, 2020	21
Tabela 4: Poduzeća prema vrsti inovativnih aktivnosti i veličini, 2016 – 2018.....	21
Tabela 5: Vještine, 2019	23
Tabela 6: Konkurentnost ljudskih resursa.....	25
Tabela 7: Zaposleni u kulturi i kreativnim industrijama.....	28
Tabela 8: Stope siromaštva prema statusu zaposlenja nosioca domaćinstva.....	49
Tabela 9: Pokazatelji siromaštva i nejednakosti Bosne i Hercegovine, 2011. i 2015.	49
Tabela 10: Državljanima Bosne i Hercegovine sa stalnim ili privremenim boravkom.....	59
Tabela 11: Svjetski pokazatelji upravljanja, Bosna i Hercegovina, 2009–2020.....	66
Tabela 12: CPI - Indeks percepcije korupcije BiH i zemalja komparatora, 2021.	70
Grafikon 1: Saldo tekućeg računa i stavki na tekućem računu BiH (u milionima KM).....	13
Grafikon 2: Lakoća poslovanja, rang BiH u periodu od 2013 – 2020.....	14
Grafikon 3: Lakoća poslovanja, poređenje BiH i zemlje iz okruženja 2013 - 2020. godine...	15
Grafikon 4: Kategorije za mjerenje Lakoće poslovanja u BiH za period 2013 – 2020. godine	15
Grafikon 5: Globalni indeks konkurentnosti za Bosnu i Hercegovinu period 12/13 – 18/19...	16
Grafikon 6: Indeks spremnosti za granične tehnologije 2021., BiH i zemlje komparatori	19
Grafikon 7: Penetracija Internet korisnika (BiH, 2013 – 2021.).....	19
Grafikon 8: Udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti.....	22
Grafikon 9: Struktura obrazovanja korisnika interneta.....	24
Grafikon 10: Radno sposobno stanovništvo prema najvišoj završenoj školskoj spremi	25
Grafikon 11: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi	26
Grafikon 12: Postotak udjela privatnih i formalnih aktivnosti iz kulture u BDP-u	30
Grafikon 13: Ukupan broj turista u BiH	31
Grafikon 14: Stopa smrtnosti u saobraćajnim nezgodama (na milion stanovnika) u 2020. u poređenju sa 2010.	35
Grafikon 15: Učešće (%) energije u ukupnom uvozu i izvozu BiH (2013-2021)	39
Grafikon 16: Struktura proizvodnje električne energije	39
Grafikon 17: Stope zaposlenosti prema spolu (15+) u Bosni i Hercegovini	42
Grafikon 18: Aktivne i pasivne mjere zapošljavanja u Bosni i Hercegovini u 2021. godini ...	43
Grafikon 19: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu u 2013. godini	48
Grafikon 20: Problemi sa stambenom jedinicom sa kojima se suočavaju siromašna i nesiromašna domaćinstva	50
Grafikon 21: Punoljetni korisnici socijalne zaštite 2021	51
Grafikon 22: Djeca u stanju socijalne potrebe 2021.....	54
Grafikon 23: Broj penzionera u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj.....	57
Grafikon 25: Standardizirana stopa smrtnosti (SDR), svi uzroci, zadnje dostupan podatak ...	61
Grafikon 26: Izdaci za zdravstvo prema pružaocima usluga zdravstvene zaštite (top tri) i izvorima finansiranja u Bosni i Hercegovini, 2020, u milionima KM	63
Grafikon 27: Svjetski projekt pravde, Indeks vladavine prava, Bosna i Hercegovina 2021. ..	69
Grafikon 28: Pokazatelji upravljanja, Vladavina prava BiH 2021.	70
Grafikon 29: Pokazatelji upravljanja, Kontrola korupcije u BiH, 2021.	71

Skraćenice

APD – Anketa o potrošnji domaćinstava
ARS – Anketa o radnoj snazi
BIH-Bosna i Hercegovina
BHAS – Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BD – Brčko Distrikt
BDP - Bruto društveni proizvod
COR/SDG – Ciljevi održivog razvoja
DEP – Direkcija za ekonomsko planiranje BiH
ERP/PER– Program ekonomskih reformi
EU – Europska Unija
FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine
Fond PIO RS – Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje Republike Srpske
FZ PIO/MIO – Federalni zavod za Mirovinsko/Penzijsko invalidsko osiguranje
GAP BiH – Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine
ILO - Međunarodna organizacija rada
ISCED - Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja
JIE – Jugoistočna Europa
KM – konvertibilna marka
MICS – Istraživanje višestrukih pokazatelja
MOR – Međunarodna organizacija rada
NDC - Nacionalno utvrđen doprinos
OECD - Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj
OCD – Organizacija civilnog društva
PDV – porez na dodanu vrijednost
PM – čestica zagađenja
RAP – Revidirani akcioni plan
RJU – Reforma javne uprave
RCC - Regionalno vijeće za saradnju
RS – Republika Srpska
RVI - Ratni vojni invalidi
SZO/WHO - Svjetska zdravstvena organizacija
SDR - Standardizirana stopa smrtnosti
SSP - Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
UN – Ujedinjene nacije
UNCTAD - Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju
UNESCO - Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu
UNDP - Razvojni program Ujedinjenih nacija
VSTV - Visoko sudsko i tužilačko vijeće
VET - Strukturno obrazovanje i osposobljavanje
WIPO - Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo

Uvod

Dokument „Bosna i Hercegovina Izvještaj o razvoju godišnji izvještaj 2021“ prati napredak u socio-ekonomskom razvoju zemlje prema definisanim strateškim ciljevima iz dokumenta „*Strateški okvir za Bosnu i Hercegovinu*“¹, putem seta kvalitativnih i kvantitativnih indikatora, te identifikuje ključne izazove. Ovaj izvještaj predstavlja korak ka sistemu implementacije, monitoringa i izvještavanja razvojnih dokumenata u Bosni i Hercegovini, čime se jača cjelokupni sistem planiranja socio-ekonomskog razvoja u zemlji, a što će biti od posebnog značaja u procesu približavanja Evropskoj Uniji.

„*Strateški okvir za Bosnu i Hercegovinu*“ je usvojen u 2015. godini, na 19. sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Pripremljen je u skladu sa Odlukom o postupku srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja u institucijama Bosne i Hercegovine² i predstavlja usmjeravajući portfolio strateških ciljeva za pripremu Srednjoročnog programa rada Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Set mjera iz Reformske agende za Bosnu i Hercegovinu je inkorporiran u dokument kao i preporuke Evropske komisije iz Izvještaja o napretku za Bosnu i Hercegovinu. Identifikacijom razvojnih područja u okviru ciljeva koji su usvojeni za Strategiju Jugoistočne Evrope 2020, i koji su međusobno povezani, utvrđeni su i opšti ciljevi Bosne i Hercegovine:

- ✓ *Integrisani rast* kroz promociju regionalne trgovine i uzajamnog investiranja te razvoja nediskriminatornih i transparentnih trgovinskih politika;
- ✓ *Pametni rast* predstavlja inovacije, digitalizaciju i mobilnost mladih ljudi, kao i opredjeljenje da budemo konkurentni na osnovu kvaliteta, a ne na osnovu cijene radne snage;
- ✓ *Održivi rast* se fokusira na balansiran regionalni razvoj i poboljšanu efikasnost i održivost upravljanja prirodnim resursima, kao podršku za povećanu samoodrživost ekonomije i društva i stvaranje poboljšanih uslova za lokalni razvoj i zapošljavanje;
- ✓ *Inkluzivni rast* je u funkciji povećanja zaposlenosti, razvoja vještina, inkluzivnog učešća na tržištu radne snage, inkluzivnog i kvalitetnog zdravstva i smanjenja siromaštva;
- ✓ *Upravljanje u funkciji rasta* podrazumjeva povećanje kapaciteta administracije za primjenu principa dobrog upravljanja na svim nivoima vlasti, jačanje vladavine prava i suzbijanje korupcije u cijlu stvaranja poslovnog ambijenta i pružanja javnih usluga neophodnih za ekonomski i društveni razvoj.

Bosna i Hercegovina teži biti institucionalno razvijena sa konkurentnijom i dinamičnijom ekonomijom, i većim mogućnostima za ostvarenje održivog ekonomskog rasta, većim brojem i kvalitetnijim radnim mjestima, te jačom socijalnom kohezijom, bazirana na razvoju odgovarajućih vještina i poslovnog okruženja.

¹ Direkcija za ekonomsko planiranje Bosne i Hercegovine, „*Strateški okvir za Bosnu i Hercegovinu*“ je dostupan na adresi www.dep.gov.ba

² Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj:62/14

Dokument „Bosna i Hercegovina Izvještaj o razvoju godišnji izvještaj 2021“ predstavlja pregled socio-ekonomskih trendova od 2013³. do 2021. godine sa akcentom na 2021. godinu (gdje je dostupno). Analize su bazirane na zvaničnim dostupnim podacima od strane domaćih i inostranih izvora. Izvršeno je poređenje glavnih pokazatelja Bosne i Hercegovine sa zemljama jugoistočne Europe. Nakon izvršnog sažetka gdje su predstavljene glavni nalazi iz Izvještaja za 2021. godinu, u narednim poglavljima dat je detaljniji opis stanja.

³ Kao početna godina, uzima se godina izrade dokumenta „Strateški okvir za Bosnu i Hercegovinu“.

Izvršni sažetak

U 2021. vidljivi su znakovi oporavka od krize izazvane pandemijom. Podaci BH Agencije za statistiku pokazuju uzlaznu putanju kretanja bruto domaćeg proizvoda te je cjelokupan rast BDP-a na kraju 2021.godine iznosio 7,5%.

Konkurentnost na mikro i makro razini ključni je temelj održivog ekonomskog razvoja nekog društva i stoga predstavlja važan kriterij za procjenu stanja ekonomije. Prema procjeni Europske komisije (Izvještaj o BiH, 2021.) BiH je još uvijek u ranoj fazi uspostave funkcionalne tržišne ekonomije. Negativni efekti COVID-19 pandemije uz pogoršanu suradnju između ključnih aktera unutar države uveliko su doprinijeli takvom stanju. Izazovi u vidu rascjepkane institucionalne strukture i unutarnjeg tržišta, vladavina prava i korupcija i dalje imaju negativan utjecaj na konkurentnost ekonomskog okruženja.

Ključni pokretači održivog i uključivog rasta kao i tehnološke i industrijske konkurentnosti su istraživanje i inovacije. Ulaganja u istraživanja i inovacije nisu usmjerena na određeni sektor, nego na postizanje sustavnih društvenih i ekonomskih reformi uz prihvaćanje načela održivosti. BiH treba raditi na unaprijeđenju tehnološke suverenosti i kapaciteta u digitalnim i industrijskim tehnologijama kako bi digitalna, cirkularna i nisko ugljična ekonomija postala realnost. Ovaj cilj je zbog svoje složenosti, visokih troškova i multisektorskog pristupa veliki izazov za bh ekonomiju.

Povećanje kvalitete i učinkovitosti javnog obrazovanja od vitalnog je značaja za jačanje ljudskog kapitala i ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine. Ljudski kapital se sastoji znanja, vještina i zdravlja koje ljudi akumuliraju tokom svog života, omogućavajući im da ostvare svoj potencijal kao produktivni članovi društva. Zemlje moraju više ulagati u ljudski kapital kako bi održale ekonomski rast radnu snagu za visokokvalifikovane poslove u budućnosti i efikasno se takmiče na globalnom nivou ekonomija. Vještine obuhvataju osnovne kognitivne vještine, poput matematike i čitanja, socioemocionalne vještine (tj. ustrajnost i društvena interakcija), kao i tehničke vještine vezane za posao. Ograničenja u vještinama postaju sve izraženija kako svjetske ekonomije napreduju, te BiH teže ide u korak sa trendovima.

Ulaganje u kulturu u Bosni i Hercegovini može doprinijeti kreiranju novih radnih mjesta, smanjenju siromaštva, potiče razvoj novih tehnologija i utiče na poboljšanje opšte kvalitete života, te ojačava ugrožene skupine stanovništva da učestvuju u društvenim procesima. Uloga kulture u izgradnji identiteta kroz obnovu kulturnog naslijeđa je značajna i specifična za Bosnu i Hercegovinu. Jako je važno da javne politike koje regulišu ekonomski razvoj imaju za cilj stimulisanje razvoja kulture i kulturnih industrija, uspostavu sistema koji će pomoći kreiranje kulturnih distrikta, razvoj kulturnog turizma, i subvencioniranje firmi koje proizvode kulturna dobra i usluge odnosno subvencioniranje kulturnih industrija.

Anketna stopa zaposlenosti za Bosnu i Hercegovinu za 2021. godinu iznosila je 39,6%, i u blagom je padu u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 40,1%. Stopa zaposlenosti i dalje bilježi značajnu razliku među polovima (51,1% je stopa zaposlenosti muškarca, a 28,7% je stopa zaposlenosti žena, što je ujedno jedan od najvećih izazova tržišta rada. Za razliku od anketnih podataka, prema administrativnim podacima povećan je broj zaposlenih za 11.007, od čega je 64% bilo zaposlenih žena. Posmatrana 2021.godina je ujedno i najveći nivo administrativno zaposlenih te je premašio do sada rekordnu 2019 godinu (823.599 zaposlenih osoba u 2021.godini u odnosu na 823.130 zaposlenih u 2019.godini).

Za socijalnu uključenost svakog pojedinca u jednom društvu, potrebno je izgraditi i održavati inkluzivan sistem obrazovanja. Lanac inkluzivnosti počinje obrazovanjem kojim se pojedinac osposobljava za uključivanje na tržište rada što omogućava finansijsko osamostaljivanje odnosno ekonomsku neovisnost. Tako se pojava siromaštva sprječava, a ujedno postiže bolji kvalitet života. Postoje mnogi faktori rizika od socijalne isključenosti koji su direktno povezani sa obrazovanjem, gdje su najčešći uzroci loše materijalno stanje u porodici i nezadovoljavajuća sistemska rješenja za različite nivoe obrazovanja. Dodatni faktori rizika za isključenost u obrazovanju su zdravstveni problemi, fizički ili mentalni nedostaci te pripadnost manjinskim grupama (poput Roma), kao i povratnicima u određeno područje ili regiju.

Mjerenje siromaštva u Bosni i Hercegovini nije dostupno od 2015. godine. Ipak prema drugim pokazateljima postoje indicije da se apsolutna stopa siromaštva povećavala. Tako recimo pokazatelj o Prevelenci stanovništva umjerene ili teške nesigurnosti u snabdijevanju hranom u populaciji koji se bazira na takozvanoj FIES skali (Food Insecurity Experience Scale) koju izrađuje Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO), Bosna i Hercegovina se 2019.godine nalazila u lošijem položaju nego što je to bilo 2017. godine. Ovakvo kretanje ovog pokazatelja, nam govori da se od 2017.godine povećava apsolutno siromaštvo.

Posljednje dostupan podatak o broju umrlih, 2020.godina, bilježi rekordan broj umrlih. Jedan od uzroka trenda povećanja opće stope smrtnosti može biti starenje stanovništva. Od 2008.godine BiH bilježi konstantan trend povećanja opće stope mortaliteta. Dodatni uzrok je i Covid-19 budući da je te godine uzrokovao 4.438 smrtnih slučajeva, te je predstavlja treći uzročnik smrtnosti u BiH (10%).

Što se tiče socijalne zaštite i inkluzije, još uvijek ne postoji državna strategija za smanjenje siromaštva, socijalne inkluzije i zaštite, te monitoring i evaluacija te strategije.

Na entitetskom nivou postoji širok raspon strategija i zakona koji se odnose na socijalnu uključenost i zaštitu, ali se teže sprovode zbog nedostatka sredstava, neadekvatnih procedura, standarda i prakse upućivanja drugim institucijama, te slabije koordinacije. Sistem socijalne zaštite i dalje je nerazvijen, a efikasnost socijalnih transfera je ograničena. Socijalna pomoć nije na najbolji način usmjerena.

Veliki broj ljudi u Bosni i Hercegovini nema javno zdravstveno osiguranje, pa nema pravo ni na osnovni paket zdravstvenih usluga. Osim toga, zbog izrazito decentralizovane strukture rukovođenja, kriteriji za ispunjavanje uslova za dobivanje socijalne pomoći razlikuju se između entiteta i kantona. Saradnja između centara za socijalni rad i zavoda za zapošljavanje nije uspostavljena na odgovarajući način. Transformacija ustanova socijalne zaštite, a posebno ustanova za djecu bez roditeljskog staranja još je u toku. Deinstitutionalizacija zahtijeva sveobuhvatnu reformu u pogledu finansiranja novih usluga i za izgradnju kapaciteta i za podršku centrima za socijalni rad širom zemlje. Još uvijek ne postoje državne sistematične mjere za poboljšanje položaja starijih osoba. U slučaju osoba s invaliditetom još uvijek preovladava institucionalna zaštita. Usluge unutar zajednice koje omogućuju samostalan život nisu adekvatno podržane i ne postoji jedinstvena strategija deinstitutionalizacije.

Načelo jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i socijalne politike uređeno je zakonima o ravnopravnosti polova i zabrani diskriminacije, te entitetskim zakonima o radu. Ovi zakoni sadrže odredbe o rodnoj jednakosti koja obuhvata različita područja (zapošljavanje, obrazovanje, obuka i stručne kvalifikacije). Međutim, u praksi je sprovođenje propisa protiv diskriminacije i dalje niska.

U Republici Srpskoj usvojena je Strategija unapređenja položaja starijih lica za razdoblje 2019.- 2028. godine, ali je potrebno preduzeti sistematične mjere za poboljšanje položaja starijih osoba na nivou države. Bosna i Hercegovina bi trebala usvojiti novi akcioni plan za djecu.

U februaru 2021. godine, Vlada Federacije BiH usvojila je Strategiju razvoja za razdoblje 2021.-2027. godine. Jedan od ciljeva je uključiv socijalni razvoj u okviru kojeg je naglašena podrška i promocija ženskog preduzetništva. U Republici Srpskoj postoji Strategija razvoja ženskog preduzetništva za period 2019.-2023. godine.

Što se tiče zabrane diskriminacije u zapošljavanju i socijalnoj politici, iako se zakoni o radu unutar zemlje bave pitanjem zabrane diskriminacije na radu, osim okvira politike kojima je cilj povećanje mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, ne postoje strategije ili akcioni planovi posebno izrađeni za pitanja diskriminacije pri zapošljavanju. Tržište rada i socijalne politike nisu bili naročite uspješni u bavljenju posebnim potrebama ranjive populacije, koja obuhvaća i Rome. Bolja povezanost između nadležnih ministarstava i poboljšanje saradnje mogu dovesti do većeg napretka. Institucija Ombudsmana za ljudska prava je tijelo zaduženo za zaštitu od diskriminacije. Većina javnih tijela nema mehanizme za rješavanje pritužbi o mobingu i diskriminaciji, što nije u skladu sa zakonom o zabrani diskriminacije.

Kapaciteti medicinskog kadra su znatno manji od EU28 prosjeka što za posljedicu ima otežan i nepravovremen pristup pacijentu. Bosnu i Hercegovinu karakteriše kontinuirano povećavanje troškova u sektoru zdravstva, tako da su u 2020. godini izdaci u zdravstvu su iznosili 3 milijarde i 384 miliona, što je za što je za 190 miliona više nego prethodne godine, a za oko 860 miliona više nego u 2013.godini

Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom od ključnog su značaja za održivi razvoj u Bosni i Hercegovini u budućnosti. Trenutno su dobra uprava i upravljanje javnim sektorom suočeni s velikim brojem izazova i prepreka, koje su rezultat društveno-ekonomskog konteksta.

Izgradnja funkcionalne, odgovorne, transparentne uprave na razini institucija Vijeća ministara Bosne i Hercegovine podrazumijeva povećanu transparentnost i suzbijanje korupcije kao i kompetentan i učinkovit pravosudni sektor. Sve ovo ima značajan utjecaj na stvaranje poslovnog okružja pogodnog za održiv rast i razvoj.

Tabela 1: Najveći socio-ekonomski izazovi

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019	2020	2021
Niska stopa aktivnosti na tržištu rada	43,6	43,7	44,1	43,1	42,6	42,1	42,1	47,7	48,0
Visoka stopa nezaposlenosti	27,5	27,5	27,7	25,4	20,5	18,4	15,7	15,9	17,4
Visoka stopa nezaposlenosti mladih	59,1	62,7	62,3	54,3	45,8	38,8	33,8	36,6	38,3
Najniži rang u regiji prema izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja	131. od 189 zemlje	107. od 189 zemlje	79. od 189 zemlje	81. od 190 zemalja	86. od 190 zemalja	89. od 190 zemalja	90. od 190 zemalja	90. od 190 zemalja	-
Nisko rangiranje prema EBRD Indeksu tranzicijskih reformi	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko
Loša pozicija prema indeksu percepcije korupcije	77	80	76	83	91	89	101	111	110
Nizak nivo FDI po glavi stanovnika	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko	nisko
Srednji nivo na ljestvici UNDP indeksa ljudskog razvoja (Izvještaj o humanom razvoju-hdr.undp.org)	81	82/188	81/188	n/a	77/189 zemalja	77/189 zemalja	75/189 zemalja	73/189 zemalja	73/191

I

Integrisani rast

I. Integrisani rast

I.1. Makro stabilnost

Iako su protekle dvije godine uslijed pandemije izazvane virusom korona bile neizvjesne i turbulentne, prema dostupnim makroekonomskim podacima može se zaključiti da makroekonomska ravnoteža u Bosni i Hercegovini nije bila značajno ugrožena. Pandemija se osjetno odrazila na sve aspekte života u Bosni i Hercegovini. Nakon smanjenja ekonomske aktivnosti u 2020. godini u 2021. godini je zabilježen oporavak. Zabilježen je najniži iznos deficita na tekućem računu, koga je pratilo povećanje nezaposlenosti⁴ i javnog duga države. Na godišnjem nivou u prosjeku je zabilježen rast nivoa cijena od 6,4%.⁵

Prema preliminarnim podacima iz Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine u 2021. godini⁶ je ostvaren realni **rast ekonomske aktivnosti** od 7,5% u odnosu 2020. godinu. Nominalno BDP je u 2021. iznosio 38,6 milijardi KM. BDP po stanovniku iznosio je 11.196 KM. Posmatrano po djelatnostima značajniji rast bruto dodane vrijednosti bilježe sektori vezani za turizam i pružanje usluga, kao i prerađivačka industrija, dok je pad zabilježen u sektorima vađenje ruda i kamena, i poljoprivreda.

Ukupna **javna zaduženost** BiH na kraju 2021. godine je iznosila 12,8 milijardi KM. Pokazatelj javne zaduženosti BiH (kao učešće u BDP) je povećan sa 31% u 2019. godini (godina prije pandemije) na 35% u 2021. godini. Ono što je važno je da taj indikator ostaje u okviru matriškog kriterija koji BiH svrstava među umjereno zadužene zemlje. Fiskalni cilj Bosne i Hercegovine je jačanje fiskalne stabilnosti i njene održivosti kao glavnog faktora ukupne makroekonomske stabilnosti, uz jačanje privredne aktivnosti i konkurentnosti ekonomije. U 2021. godini u Bosni i Hercegovini je prikupljeno 16,8 milijardi KM javnih prihoda. U poređenju sa prethodnom godinom, javni prihodi su veći za 13,2%, kao rezultat povećanja privredne aktivnosti u toku godine. Ukupan iznos plasiranih kredita iznosio je 21,1 milijardi KM što predstavlja rast od 3,6% g/g. Ukupan iznos depozita na kraju decembra iznosio je 27,8 milijardi KM što je rast od 11,4% u odnosu na decembar 2020. godine. Devizne rezerve su na kraju 2021. iznosile 16,3 milijardi KM (godišnji rast od 18%).⁷

U 2021. godini **deficit na tekućem računu** BiH je iznosio 802 miliona KM⁸ što je najniži registrovan iznos u poslednjih 15 godina. Shodno tome, u relativnom iznosu BiH deficit na tekućem računu je iznosio rekorno niskih 2% BDP-a BiH.

Uslijed oporavka ekonomske aktivnosti očekivano je i **deficit na računu roba** u platnom bilansu povećan za 14% u odnosu na prethodnu godinu uslijed značajnog povećanja uvoza (27%). U totalu uvoz je iznosio oko 20 milijardi KM, što je najveći zabilježeni iznos od kada se prati statistika. Sa jedne strane pretpostavka je da su firme koje su obustavile ili umanjile svoje poslovanje tokom COVID krize su u 2021. uhvatile zamah s namjerom da se vrate redovnom poslovanju i time povećale tražnju za uvozom. Svakako je primjetno i povećanje privatne potrošnje (uslijed rasta plata, doznaka iz inostranstva i povećanja kredita stanovništvu)

⁴ Izvor: BHAS, podatak je za 2021. godinu a iznosi 17,4%

⁵ Izvor: BHAS, Saopštenje. Indeks potrošačkih cijena u decembru 2021.

⁶ Izvor: BHAS, Saopštenje, Bruto domaći proizvod za Bosnu i Hercegovinu 2021, Proizvodni pristup, prvi rezultati

⁷ Izvor: Centralna banka Bosne i Hercegovine

⁸ Izvor: Centralna banka Bosne i Hercegovine, www.cbbh.ba, podaci su preuzeti dana 10.08.2022. godine.

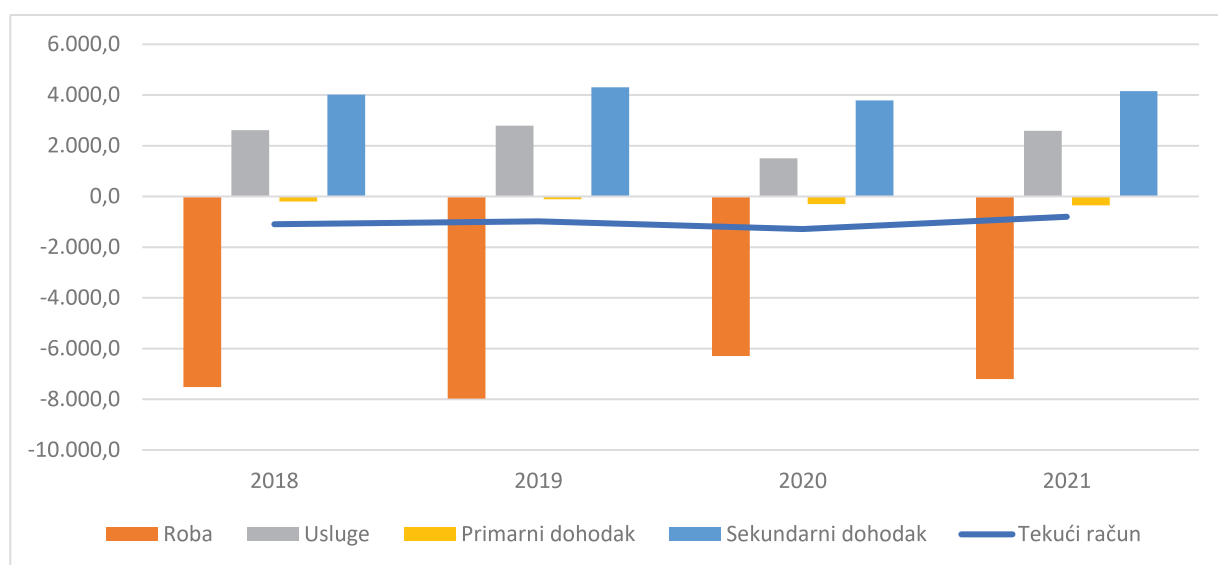
koje je doprinijelo povećanju tražnje za proizvodima iz uvoza. Svakako ovdje treba istaknuti i cjenovni efekat s obzirom na to da su mnoge robe (uključujući sirovine i repromaterijale) u proteklom periodu značajno poskupile, pa je time i ukupan uvoz značajno povećan u odnosu na period kada su se te robe nabavljale po nižim cijenama.⁹

Izvoz je takođe uvećan (14%) u totalu na 17,2 milijarde KM, što je još uvijek daleko od rekordnih vrijednosti iz predkriznog perioda.

Saldo na računu usluga je u 2021. godini iznosio 2,58 milijardi KM a u odnosu na prethodnu godinu je uvećan za čak 70% prvenstveno uslijed oporavka turizma, ali i prihoda od lon poslova.

U dijelu dohodaka zanimljivo je primjetiti da su novčane doznake – personalni transferi zabilježili porast od čak 20%, te su se time vratili na predkrizni nivo od oko 3 milijarde KM.

Grafikon 1: Saldo tekućeg računa i stavki na tekućem računu BiH (u milionima KM)

Izvor: Centralna banka BiH

U finansijskom dijelu platnog bilansa BiH zabilježeno je povećanje salda direktnih stranih ulaganja od 37%, dok je sam priliv nominalno iznosio 870 miliona KM.

Prema podacima Ministarstva finansija i trezora BiH, stanje vanjskog duga BiH na kraju 2021. godine je uvećano u odnosu na godinu prije za 11,5% sa ukupnim iznosom od 9,7 milijardi KM. U procentu od BDP BiH to iznosi 26%, a u odnosu na 2020. primjetno je povećanje od oko 2 procentna poena¹⁰.

Početkom 2022. agencija Standard & Poor's potvrdila je Bosni i Hercegovini suvereni kreditni rejting „B sa stabilnim izgledima“ što je nepromijenjeno stanje u odnosu na prethodnih par godina. U poređenju sa zemljama u okruženju, može se primjetiti da BiH i Crna Gora imaju najniži kreditni rejting (B).

⁹ Prema podacima Agencije za Statistiku Bosne i Hercegovine u 2021. godini došlo je do povećanja izvoznih i uvoznih cijena od oko 15% u odnosu na prethodnu godinu.

¹⁰ Ministarstvo finansija i trezora BiH, www.mft.gov.ba

Tabela 2: Uporedni kreditni rejting zemalja u regiji¹¹

Država	Slovenija	Hrvatska	Srbija	Sjeverna Makedonija	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora
Standard & Poor's	AA- / stabilan	BBB- / stabilan	BB+ / pozitivan	BB- / stabilan	B+ / stabilan	B / stabilan	B / stabilan

Izvor: Centralna Banka BiH

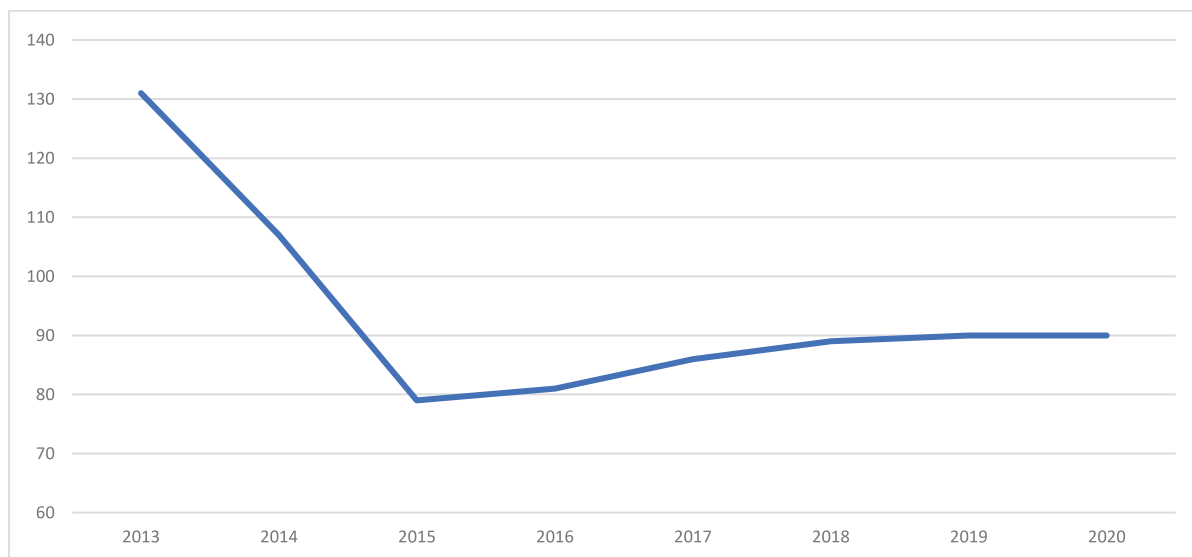
I.2. Unaprijediti razvoj konkurentnog ekonomskog okruženja

Konkurentnost na mikro i makro razini ključni je temelj održivog ekonomskog razvoja nekog društva i stoga predstavlja važan kriterij za procjenu stanja ekonomije. Prema procjeni Europske komisije (Izveštaj o BiH, 2021.) BiH je još uvijek u ranoj fazi uspostave funkcionalne tržišne ekonomije. Negativni efekti COVID-19 pandemije uz pogoršanu suradnju između ključnih aktera unutar države uveliko su doprinijeli takvom stanju. Izazovi u vidu rascjepkane institucionalne strukture i unutarnjeg tržišta, vladavina prava i korupcija i dalje imaju negativan utjecaj na konkurentnost ekonomskog okruženja.

Prema posljednjem Izveštaju o lakoći poslovanja za 2020 godinu, Bosna i Hercegovina ima nepromijenjen rang (90/190) u odnosu na prethodnu godinu. To znači da nije učinjeno mnogo u poboljšanju regulatornog okruženja i primjeni regulatornih politika. Informacije radi, kod 10 ekonomija koje su ove godine najviše napredovale, naponi su bili fokusirani u oblastima početka poslovanja, dobivanja građevinskih dozvola i međunarodne trgovine. Općenito, ekonomije koje su ostvarile najbolje rezultate dijele nekoliko zajedničkih osobina, uključujući široku primjenu elektronskih sistema i mrežnih platformi kako bi zadovoljili regulatorne zahtjeve.

Grafikon 2: Lakoća poslovanja, rang BiH u periodu od 2013 – 2020.

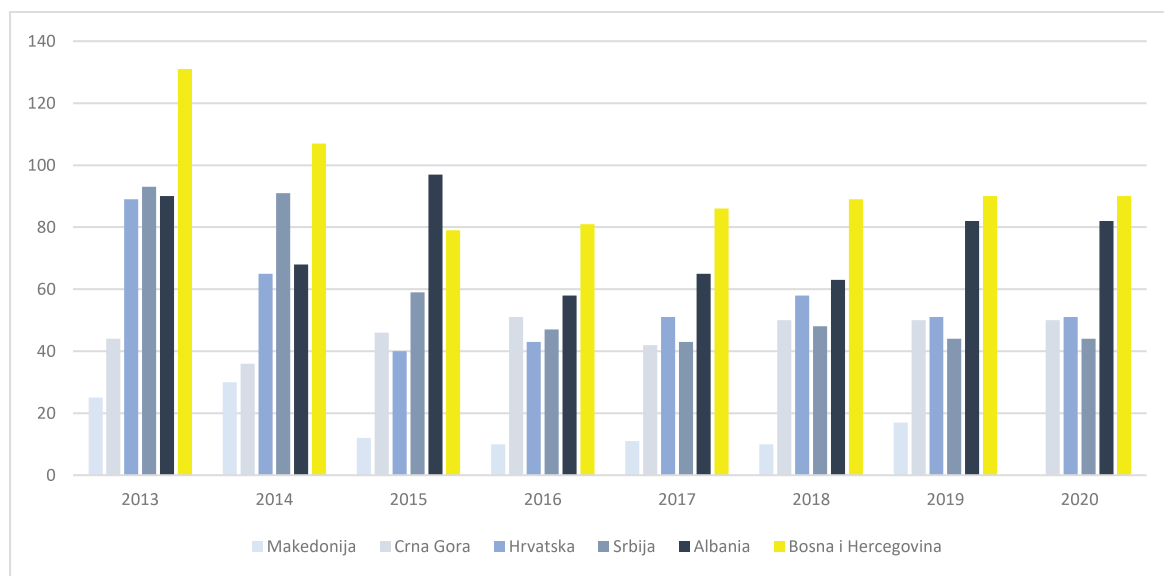

Izvor: Svjetska banka, Lakoća poslovanja, 2021

¹¹ U tabeli je prikaz od najboljeg do najlošijeg kreditnog rejtinga po državama

U oblastima koje promatra „Lakoća poslovanja, zemlje okruženja zadržale su pozicije stečene prethodne godine, a Bosna i Hercegovina je i dalje na začelju liste zemalja okruženja u poboljšanju poslovnog ambijenta koji će privući investitore i olakšati im poslovanje. Od posmatranih 190 zemalja, BiH je najlošije ocjenjena u kategoriji Osnivanja poduzeća, 184. mjesto i Dobivanju građevinskih dozvola, 173. mjesto, a najbolje je ocjenjena u oblasti Međunarodne trgovine, 27. mjesto od 190 zemalja.

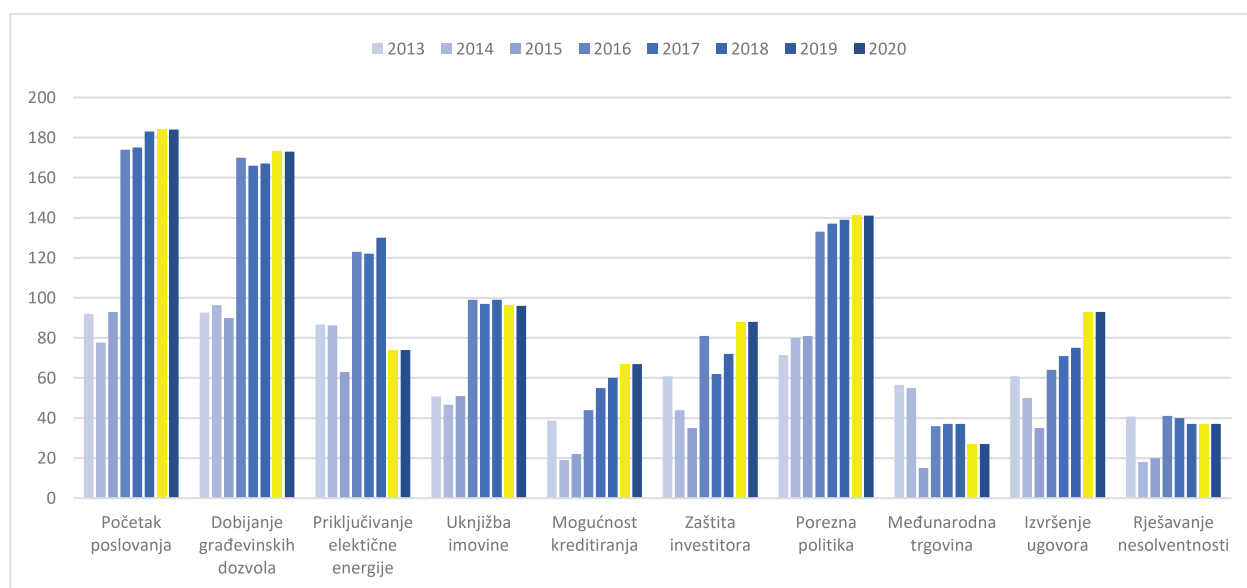
Grafikon 3: Lakoća poslovanja, poređenje BiH i zemlje iz okruženja 2013 - 2020. godine

Izvor: Svjetska banka, Lakoća poslovanja, 2021

Prema posljednjim podacima da bi se registrirala firma ili posao u Bosni i Hercegovini potrebno je proći kroz 13 procedura za koje je potrebno 80 dana. Ništa lakše nije ni sa dobivanjem građevinske dozvole i priključka za električnu energiju, gdje se za građevinsku dozvolu mora proći kroz 17 procedura za koje je potrebno 180 dana i za priključak za električnu energiju, 5 procedura u trajanju od 69 dana. Uz ovakve procedure Bosna i Hercegovina odbija kako domaće tako i strane investitore.

Grafikon 4: Kategorije za mjerenje Lakoće poslovanja u BiH za period 2013 – 2020. godine

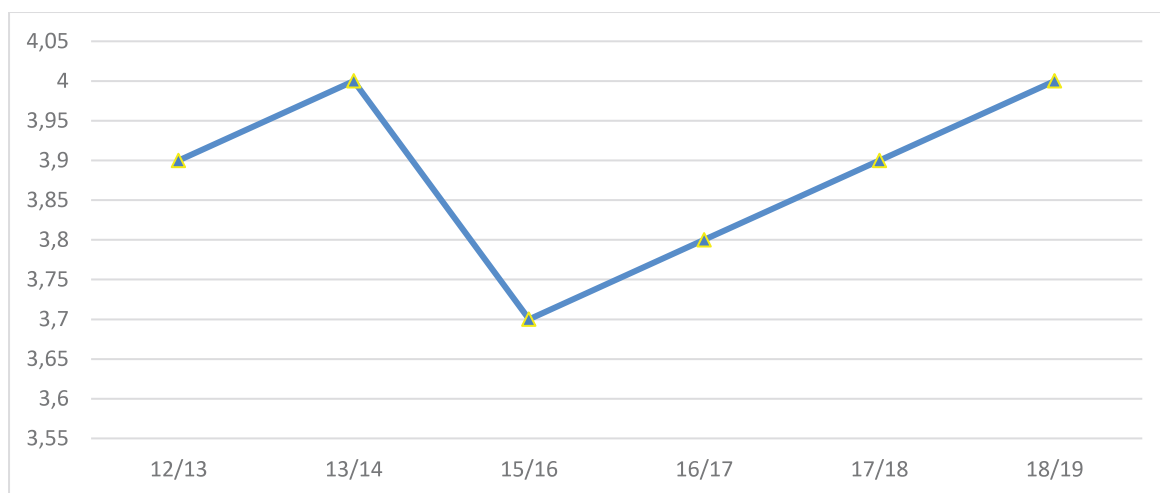

Izvor: Svjetska banka, Lakoća poslovanja, 2021

Izvještaj o globalnoj konkurentnosti za 2021. godinu ne daje prikaz rangiranja zemalja zbog nedostatka podataka i potreba novog viđenja oporavka zemalja nakon COVID-19 krize. Umjesto toga, ovo izdanje uzima u obzir jedinstven koncept i prioritete koji su se pojavili u pandemiji kao i prioritete koji su postojali i prije, poput potrebe za kombiniranjem produktivnosti sa boljim ishodima za ljude i planetu. Na taj način, postavlja temelje za novi pravac i daje podršku kreatorima politika u lakšem definiranju novih temelja. Pa tako, kvaliteta povoljnog okruženja neće biti procijenjena samo na osnovu sposobnosti podrške rastu i produktivnosti, nego i na sposobnosti transformacije ekonomije s ciljem postizanja okolišnih i ciljeva zajedničkog napretka.

Grafikon daje pregled kretanja indeksa konkurentnosti za Bosna i Hercegovina za period 2012-2019 godina.

Grafikon 5: Globalni indeks konkurentnosti za Bosnu i Hercegovinu period 12/13 – 18/19

Izvor: Globalni indeks konkurentnosti 2020

Na osnovu posmatranih kategorija za mjerenje konkurentnosti jedne zemlje, za Bosnu i Hercegovinu najveći problem i prioritet i dalje predstavlja zdravstvo i makroekonomska stabilnost, zatim, infrastruktura, vještine i finansijski sistem kao kategorije koje i dalje negativno utiču na konkurentnost Bosne i Hercegovine.

Analizom rezultata u oblasti nadzora nad tržištem u Bosni i Hercegovini za 2021. godinu u odnosu na prethodnu godinu, zaustavljen je trend rasta broja neusklađenih i nesigurnih proizvoda na tržištu u odnosu na broj kontroliranih proizvoda. Kako bi se smanjio udio nesigurnih i neusklađenih proizvoda na tržištu, te osigurao visok nivo zaštite zdravlja i sigurnosti potrošača u Bosni i Hercegovini prema pokazateljima se i dalje moraju nastaviti provoditi pojačane aktivnosti nadzora nad tržištem. Koordinacija u oblasti infrastrukture kvaliteta među nadležnim institucijama na različitim nivoima vlasti je nedovoljna i ne postoji cjelodržavna strategija za infrastrukturu kvaliteta. Osim navedenog, potrebno je napraviti važne korake na usklađivanju zakonodavnog okvira s *acquisem* EU, posebno o tehničkim zahtjevima za proizvode, ocjenjivanju usklađenosti i nadzoru nad tržištem.

II

Pametno rast

II. Pametan rast

II.1. Povećati industrijsku konkurentnost

Ključni pokretači održivog i uključivog rasta kao i tehnološke i industrijske konkurentnosti su istraživanje i inovacije. Ulaganja u istraživanja i inovacije nisu usmjerena na određeni sektor, nego na postizanje sustavnih društvenih i ekonomskih reformi uz prihvaćanje načela održivosti. BiH treba raditi na unaprijeđenju tehnološke suverenosti i kapaciteta u digitalnim i industrijskim tehnologijama kako bi digitalna, cirkularna i nisko ugljična ekonomija postala realnost. Ovaj cilj je zbog svoje složenosti, visokih troškova i multisektorskog pristupa veliki izazov za bh ekonomiju.

Digitalizacija vodi ka ekonomskoj perspektivi koja podrazumijeva veći rast, veći nivo zaposlenosti, regionalnoj povezanosti, boljoj pravnoj administraciji i ubrzanju procesa EI. Da bi neka zemlja mogla osigurati koristi od upotrebe informaciono-komunikacijskih tehnologija mora postojati minimalni nivo infrastrukture, obrazovanja i podrške vladine politike.

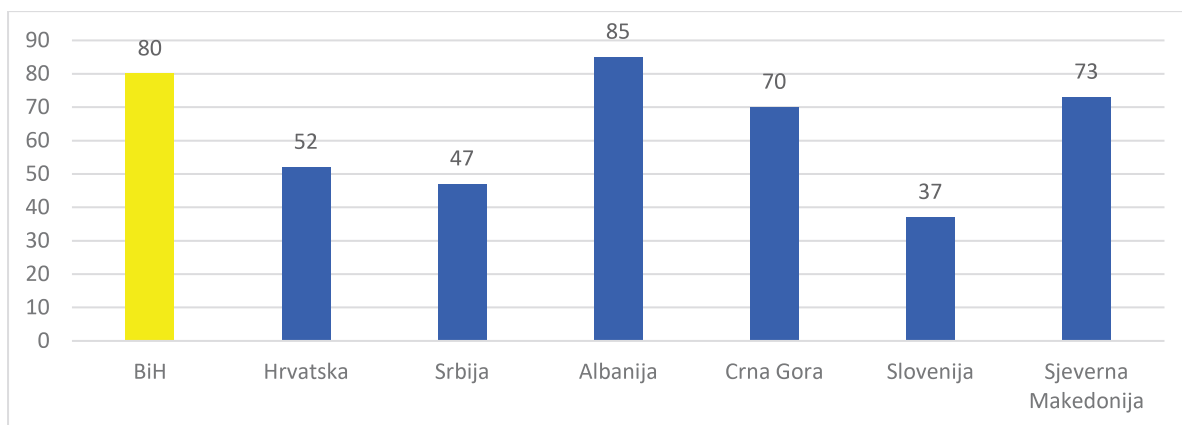
BiH je i dalje u ranoj fazi pripreme u području informacijskog društva i medija¹². Zakonodavstvo i strateški okvir u ovoj oblasti, nisu utvrđeni i nisu usklađeni s EU *acquisem*. Potrebno je usvojiti Strategiju širokopojasnog pristupa, Strategiju razvoja informacionog društva, Zakon o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima te zakon o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja s nadzornim tijelom.

Globalni izvještaj o tehnologiji i inovacijama (UNCTAD, 2021.) promatra rezultate Indeksa spremnosti za granične tehnologije. Indeks za mjerenje kapaciteta korištenja, usvajanja i prilagodbe granične tehnologije se sastoji iz pet dijelova¹³: implementacija ICT-a, vještine, aktivnosti istraživanja i razvoja, aktivnosti industrije i pristup financiranju. Prema ovom indeksu BiH je rangirana na 80. mjesto od 158 zemalja i raspoređena je u skupinu niže-srednje vrijednosti indeksa. Zemlje okruženja su u višoj-srednjoj vrijednosnoj skupini, sa izuzetkom Albanije koja je u skupini s BiH, ali nižeg ukupnog ranga (85) u odnosu na BiH. Slovenija je na čelu zemalja okruženja s visokom vrijednosti indeksa i rangom 37/158 zemalja.

¹² Europska komisija, Izvješće o Bosni i Hercegovini za 2021. godinu, oktobar, 2021., str.79.

¹³ Indeks je daje rezultate za 158 zemalja sa Sjedinjenim Državama, Švicarskom i Ujedinjenim Kraljevstvom koje imaju najviše ocjene na ljestvici od 0 do 1. Na temelju njihovog poretka zemlje su raspoređene unutar jedne od četiri 25-percentilne skupine rezultata: niske, **niže-srednje**, gornje-srednje i visoke vrijednosti indeksa. Preuzeto sa: https://unctad.org/system/files/official-document/tir2020_en.pdf

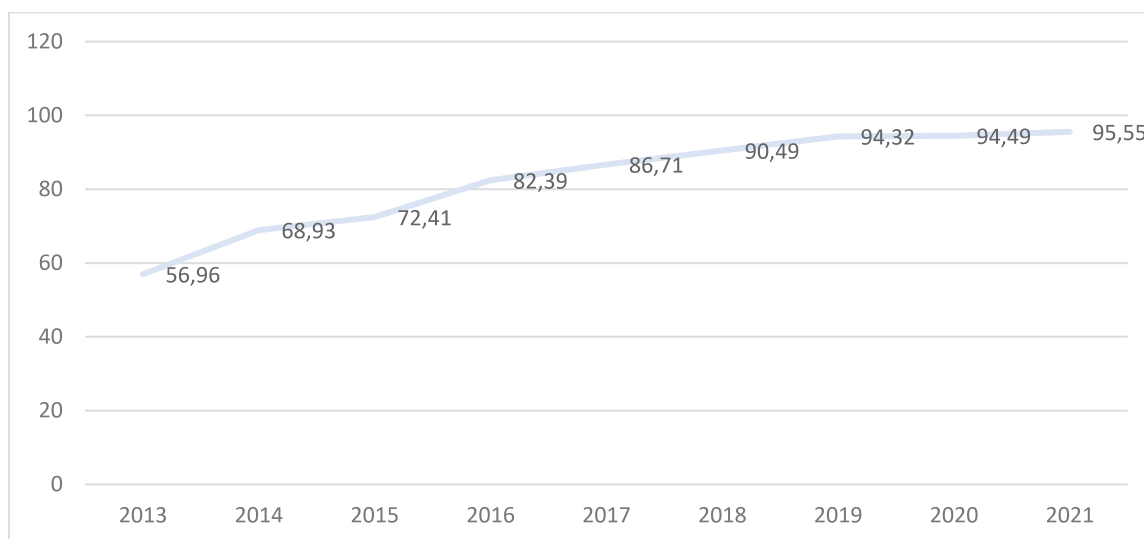
Grafikon 6: Indeks spremnosti za granične tehnologije 2021., BiH i zemlje komparatori

Izvor: UNCTAD, *Technology and Innovation Report*, 2021.

Pokazatelj E-spremnost prati razvijenost informacijskog društva i istovremeno predstavlja mjeru uključenosti društva u međunarodne digitalne tokove i interne digitalne tokove. Broj korisnika interneta bilježi konstantan rast posljednjih jedanaest godina po prosječnoj stopi od 5,38%. U 2021. godini penetracija Internet korisnika ima vrijednost 95,55 što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu kad je iznosila 94,49¹⁴.

Grafikon 7: Penetracija Internet korisnika (BiH, 2013 – 2021.)

Izvor: Godišnji izvještaj Regulatorne agencije za komunikacije, 2021.

Bosna i Hercegovina nema strategiju širokopojasnog pristupa, iako je početkom 2019. godine uvedena i 4G mreža. Pozitivni efekti uvođenja 4G mreže na području BiH primjetni su i s obzirom na napredak na Globalnom indeksu brzine interneta. Prije uspostavljanja 4G mreže BiH je zauzimala 102.poziciju, dok je nakon uvođenja 4G napredovala do 43 pozicije.

Penetracija širokopojasnih pretplatnika, izračunata kao odnos ukupnog broja širokopojasnih priključaka i ukupnog broja stanovnika u BiH prema popisu iz 2013. (populacija 3.531.159), iznosi 22,45% i u stalnom je porastu. Visoko prisustvo širokopojasnog interneta je ohrabrujući podatak po pitanju razvoja informacijskog društva u Bosni i Hercegovini. U strukturi širokopojasnih priključaka i dalje prednjači xDSL pristup sa 52,54% od ukupnog broja

¹⁴ Regulatorna agencija za komunikacije, Godišnji izvještaj za 2021. godinu

širokopojasnih priključaka, uz porast kablovskog i FTTx pristupa Internetu u odnosu na prethodnu godinu.

Politike razvoja informacijskog društva BiH 2017-2021. i Akcijski plan za realizaciju politika razvoja informacionog društva su u primjeni¹⁵. Proces prelaska sa analogno na digitalno emitiranje se nastavlja gdje je Bosna i Hercegovina jedina zemlja u Europi u kojoj se TV emitiranje vrši isključivo putem analogne tehnologije. Još uvijek je u tijeku implementacija druge faze prelaska na digitalno emitiranje. Sporazumom GE-06 je predviđeno postupno gašenje analogne televizije još, 17.juna 2015. godine.

Mala i ograničena ekonomija, kakva je Bosna i Hercegovina, svoju konkurentnost može temeljiti na razvoju novih tehnologija i inovacijama. Moderne ekonomije se sve više baziraju na znanju i stvaranju znanja. Istraživanje, nauka i tehnologija su temelj svakog društva, njegove ekonomije, etike i sposobnosti da se održi.

Pandemija COVID-19 u velikoj je mjeri usporila cjelokupnu ekonomiju BiH. Međutim, u 2021. godini, prema preliminarnim podacima, bilježi se rast ekonomske aktivnosti od 7,1%, a vidljiv je i blagi napredak i kod industrijalizacije zemlje. Međutim, energetska intenzitet stagnira u posljednjih nekoliko godina, pa se može reći da BiH još uvijek koristi previše energije za proizvodnju jedne jedinice ekonomskog učinka. Po pitanju potrošnje domaćih sirovina u procesu proizvodnje te produktivnosti resursa, BiH troši previše sirovina po jedinici bruto domaćeg proizvoda (BDP) i efikasnost korištenja resursa je na niskom nivou.¹⁶

Također, zabilježen je nizak udio “male industrije”, kao i industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti. Iako su među ključnim faktorima za jačanje konkurentnosti, istraživanje i razvoj u BiH su još uvijek na izuzetno niskom nivou. BiH izdvaja najmanje za istraživanje i razvoj u regiji (0,21% BDP-a) i daleko je od prosjeka EU (2,32%). Od sredstava za istraživanje i razvoj 29,4% su vlastita sredstva, dok je 45% sredstava dobiveno od države i ostalih razina uprave.

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u 2020-oj godini su bili najveći u oblasti Multidisciplinarnih nauka (73,60%) i poljoprivredne nauke (11%), dok je najmanje izdvojeno za Medicinske i zdravstvene nauke (0,6%) i Humane nauke (0,4%)¹⁷.

BiH također ima i najmanji broj istraživača sa punim radnim vremenom u regiji. U Bosni i Hercegovini, na poslovima istraživanja i razvoja u 2020. godini, bilo je zaposleno 2.541 osoba. Prema podacima Agencije za statistiku od ukupnog broja zaposlenih najveće učešće imaju istraživači oko 74,7% , tehničko osoblje (12%) i ostalo osoblje (13,3%).

Broj istraživačkih radova je smanjen i objavljeno je 857 istraživačkih radova najviše iz oblasti inženjerstva i tehnologija sa udjelom od 42,8%.

¹⁵ Godišnji izvještaj Regulatorne agencije za komunikacije, 2021

¹⁶ Direkcija za ekonomsko planiranje BiH i Vijeće za praćenje realizacije ciljeva održivog razvoja, Nacrt izvještaja o provođenju okvira za realizaciju COR u BiH, Agenda 2030 i BiH, str.3.

¹⁷ Agencija za statistiku BiH,(30.11.2021.) Nauka, tehnologija i inovacije; Budžetska izdavanja za I&R, 2020-2021.

Tabela 3: Objavljeni istraživački radovi prema sektorima, 2020

SEKTORI	UKUPNO	VRSTA ISTRAŽIVANJA		
		FUNDAMENTALNA	PRIMJENJENA	RAZVOJNA
Poslovni sektor	126	1	100	25
Državni sektor	-	-	-	-
Visoko obrazovanje	622	269	237	116
Neprofitni sektor	-	-	-	-

Izvor: Nauka, tehnologija i inovacije, BHAS 2021.

Za konkurentnost jedne ekonomije uvođenje novih tehnologija i inovacija u poduzeća je od velike važnosti, naročito pri razvoju novih malih i srednjih poduzeća i unaprijeđenju postojećih.

Posljednje istraživanje Agencije za statistiku BiH¹⁸ navodi da je od ukupnog broja (uzorak od 3 116*) inovativno aktivnih poduzeća, 35,6 % je provelo bar jednu inovativnu aktivnost u periodu od 2016 – 2018. godine.

Tabela 4: Poduzeća prema vrsti inovativnih aktivnosti i veličini, 2016 – 2018

	Poduzeća koja su imala samo inovaciju proizvoda	Poduzeća koja su imala samo inovaciju poslovnog procesa	Poduzeća koja su imala inovaciju proizvoda i inovaciju poslovnog procesa istovremeno
Ukupno	21,8	17,5	18,2
Mala	19,3	14,9	15,4
Srednja	28,0	26,2	26,0
Velika	39,4	22,7	33,3

Izvor: BHAS, 2020. godina

Procijenjena ukupna izdvajanja za istraživanja (privatna i javna ulaganja) u Bosni i Hercegovini iznosila su oko 0. 2% BDP-a što pokazuje da od 2013. pa do danas, jako malo sredstava se izdvaja u te svrhe. Globalni inovacijski indeks u 2020.godini, pozicionira BiH na 90. mjesto od ukupno 131 zemlje, u pogledu ovih izdvajanja. Od zemalja iz okruženja najbolje je rangirana Hrvatska (38. mjesto), zatim Srbija (40. mjesto), Crna Gora (73. mjesto) i Sjeverna Makedonija (74. mjesto).¹⁹

Ko i ostale zemlje regije i Bosna i Hercegovina je preuzela obvezu izrade Strategije pametne specijalizacije. Ova strategija za cilj ima povećanje konkurentne pozicije zemlje kroz razvoj nauke, tehnologije i inovativnih pristupa razvoju.

U 2021. godini broj prijava patenata koji je podnesen Institutu za intelektualnu svojinu Bosne i Hercegovine iznosio je 61, od kojih je 54 podnijeto od rezidentnih a 7 od nerezidentnih podnosilaca prijava²⁰. Prema MKP (Međunarodna klasifikacija patenata) kodovima, najveći udio priznatih patenata u 2021. godini zabilježen je u području Strojarsstva; rasvjeta; grijanje;

¹⁸ Agencija za statistiku BiH, 30.04.2020., Saopćenje broj V, Nauka, tehnologija i inovacije: Inovativne aktivnosti poduzeća 2016-2018..

¹⁹ WIPO, 2020, Global Innovation Index 2020: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf

²⁰ Agencija za statistiku BiH, 15.07.2022, Saopćenje broj V, Nauka, tehnologija i inovacije, Patenti, 2021.

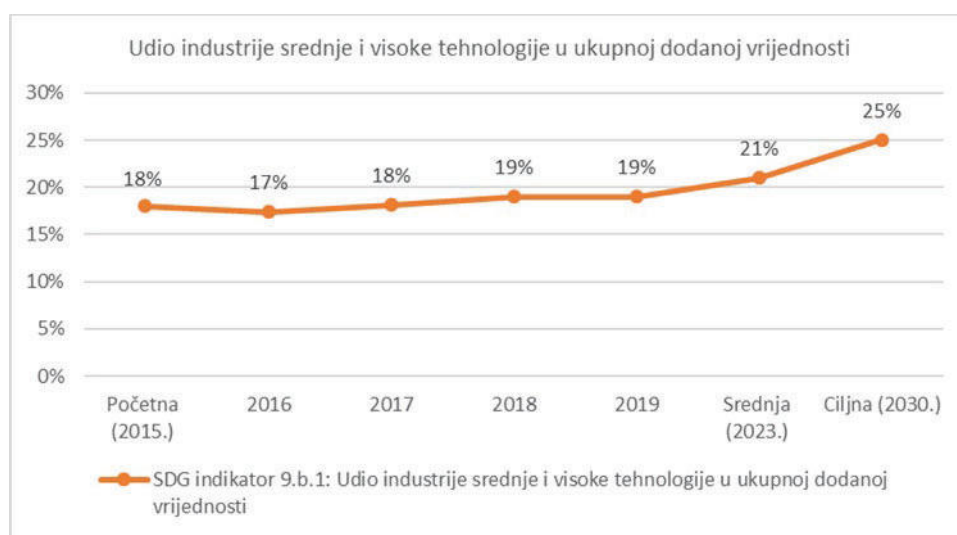
* Istraživanje je provedeno na uzorku od 3116 preduzeća i stopa odgovora preduzeća koja su ispunila upitnik je 67,8%.

naoružanje; miniranje (75%), a najveći udio patentnih prijava bio je u području nepoznato (26,2%).

Ukupan broj priznatih patenata u nacionalnom postupku 2021. godini je 4, sva 4 su od stranih prijavitelja. Nacionalni registar podataka o patentima, na dan 31.12.2021. godine sadrži 243 patenta u važenju. Validiranih europskih patenata za koja su izdana rješenja o upisu u registar, bilo je 2469.

Industrijski razvoj općenito podrazumijeva strukturalni prijelaz sa aktivnosti zasnovanih na resursima i niske tehnologije na aktivnosti industrije srednje visoke i visoke tehnologije. Moderna, vrlo složena proizvodna struktura nudi bolje mogućnosti za razvoj vještina i tehnološke inovacije. Djelatnosti industrije srednje visoke i visoke tehnologije su također industrije proizvodnje sa visokom dodanom vrijednosti sa većim tehnološkim intenzitetom i produktivnošću rada. Povećanje udjela sektora industrije srednje visoke i visoke tehnologije također odražava uticaj inovacija. Proizvodi niskog nivoa dodane vrijednosti i niskog stepena finalizacije obuhvataju proizvode koji nekvalifikovanim radom obrađuju prirodne resurse. Ljudskim kapitalom i tehnološko intenzivni proizvodi su proizvodi sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije.

Grafikon 8: Udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti

Izvor: UNECE

Posmatrajući period od 2015-2019 godine udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti kreće se od 17% u 2016. godini do 19% koliko je zabilježeno u 2019. godini., Da bi dostigli ciljanu vrijednost određenu, Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja BiH od 21% u 2023. godini, trebali bi uložiti dodatne napore za ostvarivanje ovog cilja. Poređenja radi, u 2019. godini, udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti u Hrvatskoj iznosio je 28,7%, Sjevernoj Makedoniji 32%, Srbiji 24,6%, Crnoj Gori 14,9% i u Albaniji 4,6%.

II 2. Razvoj ljudskih resursa

Povećanje kvalitete i učinkovitosti javnog obrazovanja od vitalnog je značaja za jačanje ljudskog kapitala i ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine. Ljudski kapital se sastoji znanja, vještina i zdravlja koje ljudi akumuliraju tokom svog života, omogućavajući im da ostvare svoj potencijal kao produktivni članovi društva. Zemlje moraju više ulagati u ljudski kapital kako bi održale ekonomski rast radnu snagu za visokokvalifikovaniye poslove u budućnosti i efikasno se takmiče na globalnom nivou ekonomija. Vještine obuhvataju osnovne kognitivne vještine, poput matematike i čitanja, socioemocionalne vještine (tj. ustrajnost i društvena interakcija), kao i tehničke vještine vezane za posao. Ograničenja u vještinama postaju sve izraženija kako svjetske ekonomije napreduju, te BiH teže ide u korak sa trendovima.

Prema Globalnom izvještaju o konkurentnosti 2019, kvalitet obrazovanja u BiH je na niskom nivou, tj. od 141 zemlje, Bosna i Hercegovina je rangirana na 82. mjestu.

Tabela 5: Vještine, 2019

Indikator	Rang/82
Godine školovanja	67
Opseg obuke osoblja firmi	133
Kvalitet stručnog obrazovanja	129
Vještine diplomanata	134
Digitalne vještine stanovništva	102
Lakoća pronalaska uposlenika sa vještinama	131
Očekivani broj godina školovanja	68
Kritičko razmišljanje u podučavanju	133
Omjer nastavnika-učenika u osnovnom obrazovanju	60

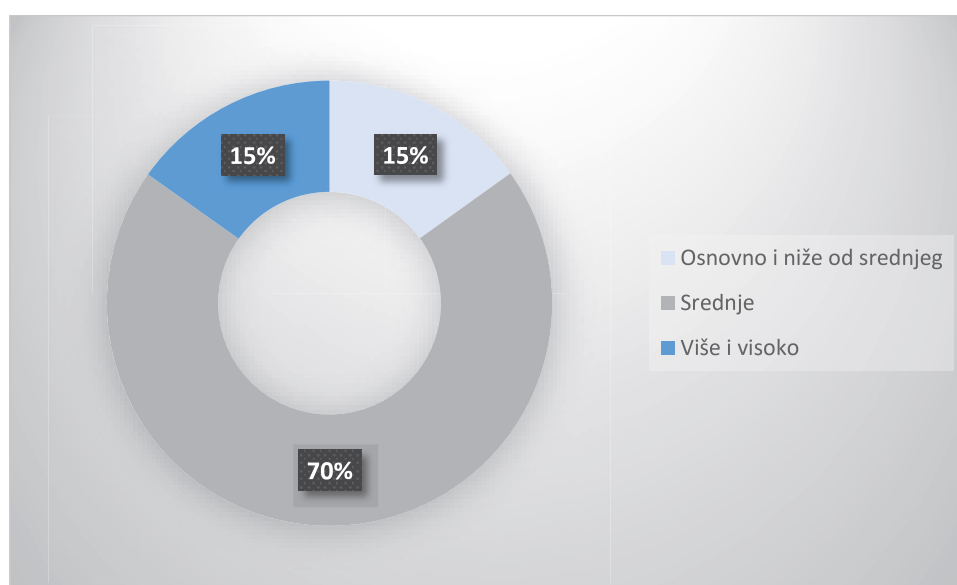
Izvor: World Economic Forum 2019, Global Competitiveness Report 2019

Osobe sa visokom stručnom spremom ne posjeduju osnovne komunikacijske, rukovodilačke, informatičke **vještine** niti govore strane jezike. Prema Popisu stanovništva u Bosni i Hercegovini za 2013. godinu, 39% stanovništva BiH preko 10 godina ne zna osnovne standardne računarske radnje. U poređenju, u skandinavskim zemljama ovaj postotak ne prelazi 10%, dok je u Poljskoj, Kipru i Grčkoj taj postotak do 40%, a Bugarskoj čak 59%. Potrebno je da sektor visokog obrazovanja fokus usmjeri na razvijanje ljudskih resursa i stvara veću svijest o potražnji za ljudskim potencijalima. Ovaj sektor treba da poradi na pospješivanju tehničkog znanja i vještina. Postoji potreba za daljim razvojem okvira kvalifikacija za cjeloživotno učenje.

Najčešće se problem **visoke stope nezaposlenosti mladih**, koji ne mogu pronaći prvo zaposlenje, veže za nedostatak vještina koje stiču tokom obrazovanja, kao i problem neusklađenosti obrazovnog sistema u BiH sa potrebama modernog tržišta rada, kao i slaba informiranost i potpora mladima za započinjanje vlastitog biznisa i samozapošljavanja uz finansijsku potporu i poticaje.

BiH se suočava sa rastućom pojavom odliva pameti, naročito mladih i obrazovanih ljudi, što značajno umanjuje kvalitet ljudskih resursa u BiH. Prema Svjetskom ekonomskom forumu BiH je prema odljevu mozgova rangirana na 140. mjesto od 144 zemlje. Struktura upisa na fakultete, ne prati razvojne potrebe BiH niti definisane globalne i EU trendove. Veliki broj mladih i visokoobrazovanih ljudi odlazi iz BiH u potrazi za boljim uslovima života i zaposlenja. Razvoju poduzetničkih vještina nije posvećeno dovoljno pažnje, te ih treba razvijati i kroz obrazovni sistem. Prilike za započinjanje biznisa u BiH su ocjenjene kao nepromjenjive u posljednjih par godina, a jedan od razloga tome je nedostatak ljudi koji bi se mogli baviti poduzetništvom. Evidentan je i pad podrške ženama da započnu biznis kao i podrška od strane vlasti preduzećima koja imaju veliki potencijal rasta. Pored pristupa obrazovanju baziranom na ključnim kompetencijama i životnim vještinama i elementi razvoja karijere trebaju biti uključeni u obrazovni sistem. Taj proces trebao bi u konačnici rezultirati, u skladu s politikom EU, otvaranjem karijernih centara koji bi bili podrška izgradnji ljudskih potencijala.

Grafikon 9: Struktura obrazovanja korisnika interneta

Izvor: Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2020, BHAS

Rezultati istraživanja o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u domaćinstvima i pojedinačno (IKT-D) u Bosni i Hercegovine, pokazali su sljedeće:

- 72,8% domaćinstava imaju pristup računaru
- 26,9% domaćinstava nemaju pristup računaru

Zastupljenost računara u domaćinstvima varira zavisno o tipu naselja. U urbanim sredinama 75,4% domaćinstava ima pristup računaru u ostalim dijelovima 70,7%.

Jedan od značajnijih nedostataka za poslodavce i socijalne partnere je nemogućnost da uspostave adekvatnu vezu sa programom **srednjeg stručnog obrazovanja (VET)**, te u vezi s tim, na svim nivoima obrazovanja stiže se nedovoljno praktičnog znanja. Iako je ovo uglavnom problem srednjih stručnih škola, ovaj problem se odnosi i na univerzitetsko obrazovanje, gdje studenti ne dobivaju dovoljnu količinu praktičnog znanja kako bi bili konkurentni na tržištu rada. U srednjem stručnom obrazovanju ne postoji bodovni sistem. Uvođenjem jednog takvog sistema, olakšala bi se mobilnost i održivost za više nivoe obrazovanja. Akreditiranje i certificiranje programa i predmeta ne predstavlja problem samo za srednje stručne škole, već i za univerzitete. Većina opreme dostupne u školama za stručnu obuku je zastarjela, broj

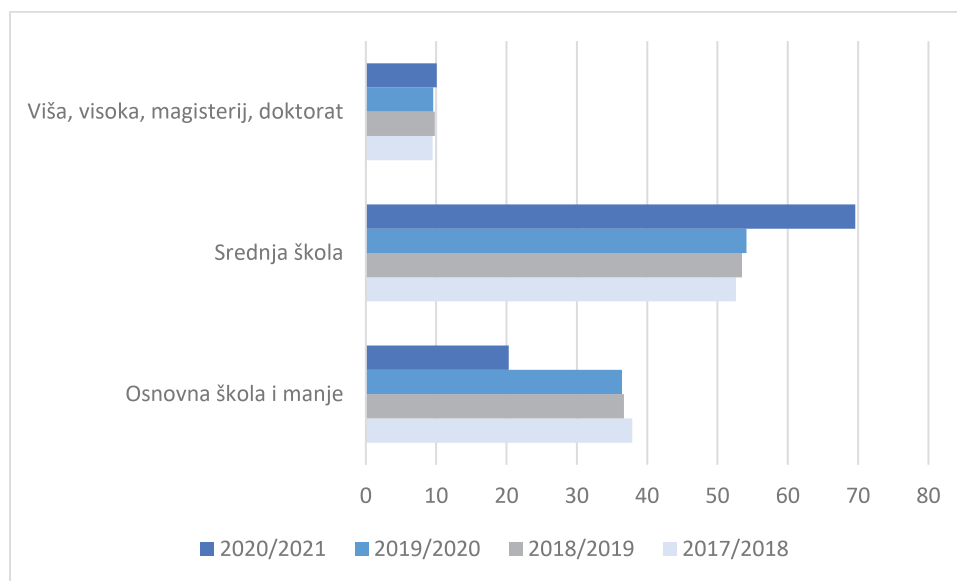
nastavnika obučenih u novim metodologijama podučavanja je ograničen, a mogućnosti za sticanje radnog iskustva u preduzećima su minimalne. Nadalje, postojeće mogućnosti za cjeloživotno učenje su veoma ograničene i dostupne samo malom broju radno sposobnog stanovništva.

Tabela 6: Konkurentnost ljudskih resursa

Kategorija	Izvor	2018/2019	2019/2020	2020/2021
Osnovna škola i manje	ARS	36,7	36,4	21,6
Srednja škola	ARS	53,5	54,1	69,1
Viša, visoka, magisterij, doktorat	ARS	9,8	9,6	9,3
Broj upisanih studenata, ukupno	BHAS	87.548	79.886	78.343
Broj upisanih studenata, muški	BHAS	32.342	28.057	27.975
Broj upisanih studenata, ženski	BHAS	43.238	39.779	40.369
Broj diplomiranih studenata	BHAS	14.220	14.181	13.291
Broj završenih magistara nauka	BHAS	3.939	3.388	3.158
Broj završenih doktora nauka	BHAS	193	166	148

Niska konkurentnost BiH ekonomije ima svoje korjene u niskom obuhvatu obrazovanjem, posebno u oblasti srednjeg i visokog obrazovanja, kao i u lošoj obrazovnoj strukturi kadrova i obrazovnom sistemu koji ne priprema adekvatno kadrove za moderno tržište rada. U 2021. svega 10,1% radnosposobnog stanovništva ima više ili visoko obrazovanje, dok je taj procenat radnosposobnog stanovništva sa završenom srednjom školom znatno veći i iznosi 69,6%. To pokazuje da mnogi ne nastavljaju svoje školovanje nakon stečenog srednjeg stručnog obrazovanja. Struktura upisa na fakultete ne prati razvojne potrebe BiH niti definisane globalne i EU trendove.

Grafikon 10: Radno sposobno stanovništvo prema najvišoj završenoj školskoj spremi

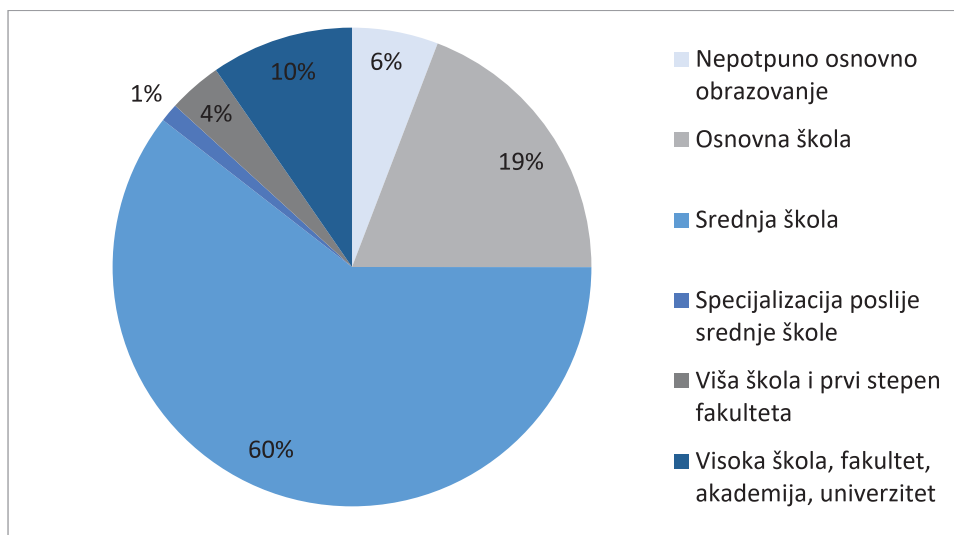
ARS 2021

Uprkos ostvarenom napretku i provedenim reformama, obrazovni sistem se suočava sa značajnim problemima i stoga je neophodno unaprijediti ga od najnižeg do najvišeg nivoa. Stope upisa u predškolsko obrazovanje su najniže u regionu, dok su stope upisa u osnovno i

srednje obrazovanje ispod zadovoljavajućeg nivoa. Nedostatak efikasnosti sistema visokog obrazovanja se može potkrijepiti činjenicom da samo 3% studenata Univerziteta u Sarajevu okončavaju na vrijeme svoje studije. U 2021. godini diplomiralo je/završilo akademske ili strukovne studije 13.291 studenata, što je za 0,3 % manje u odnosu na školsku 2020./2021. godinu. Udio odraslih (25-64) koji učestvuju u nekom obliku obrazovanja i obuke je 2,1%. BiH mora primijeniti pristup razvoju baziran na znanju i kompetentnim ljudskim resursima. Pri tome osnovni pravci u obrazovanju trebaju biti kao i u zemljama EU.

Postoji značajan broj učenika koji ne nastavljaju svoje školovanje nakon stečenog srednjeg obrazovanja. Prema podacima MICS 2011-2012 (UNICEF), stopa upisa u srednjim školama je 76,2%. Oko 54% učenika završi srednju školu u redovnom roku, a samo 24% maturanata nastavlja školovanje nakon srednje ili više škole. Lica sa visokim nivoom obrazovanja su u najmanjem riziku od nezaposlenosti (u 2021. godini lica sa visokim obrazovanjem su predstavljala 14% stope nezaposlenosti). Iako podaci podcrtavaju da lica sa višim nivoima obrazovanja predstavljaju pozitivnije rezultate tržišta rada, formalni sistem obrazovanja nije u stanju obezbijediti vještine potrebne u dinamičnom i savremenom tržištu rada. Problem je dvojak: s jedne strane, postoji neusklađenost između vještina i potreba tržišta rada, a s druge strane, postoji neusklađenost između obrazovnih profila i sektora u kojima postoji povećana tražnja za radnicima.

Grafikon 11: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvisoj završenoj školi

Popis stanovništva u Bosni i Hercegovini za 2013. godinu

Osam od deset kantona je usvojilo zakone o visokom obrazovanju. Provedene su i određene odredbe okvira za kvalifikacije u visokom obrazovanju. Vijeće ministara BiH je usvojilo načela i standarde visokog obrazovanja. Na nivou Federacije je registrovano pet akreditovanih visoko obrazovnih institucija. U kantonima nisu usklađeni dokumenti i postupci za akreditaciju. Agencija/zavodi za statistiku u BiH su uz primjenu klasifikacije ISCED 2011 započele praksu izvještavanja o statistici obrazovanja u skladu sa zahtjevima Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) / Međunarodne organizacije rada (ILO) i Eurostata. Postoje planovi da se modernizuje i reformiše obrazovanje nastavnika u entitetima. Nije bilo napretka u izradi Državnog kvalifikacijskog okvira. BiH je potpisnik Bolonjske deklaracije, čime se obavezala na uspostavu sistema osiguranja kvalitete, restrukturiranja i modernizacije programa i kurseva u visokom obrazovanju uz omogućavanje mobilnosti profesora i studenata u okviru BiH i šire. Obaveze po Bolonjskoj deklaraciji do sada nisu u potpunosti ispunjene.

Procesi institucionalne izgradnje visokog obrazovanja su pozitivno uticali na važne komponente visokog obrazovanja. Treba posebno istaći priznavanje diploma, upravljanje i institucionalni razvoj BiH univerziteta kao i na povećanje akademske mobilnosti i mobilnosti radne snage u BiH i u okviru evropskog tržišta rada.

Započeta reforma financiranja visokog obrazovanja se odvija veoma sporo i još uvijek ne daje očekivane rezultate. Struktura raspodjele sredstava unutar sektora obrazovanja je nepovoljna. Aktualna struktura rashoda u obrazovanju ostavlja malo prostora za unapređenje nastavnog procesa kroz nabavku obrazovnih sredstva, obuku nastavnika i druge svrhe koje bi podstakle poboljšanje procesa učenja. BiH mora primijeniti pristup razvoju baziran na znanju i kompetentnim ljudskim resursima. Pri tome osnovni pravci u obrazovanju trebaju biti kao i u zemljama EU.

II 3. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore

Pod pojmom kreativne industrije podrazumijevaju se aktivnosti koje imaju svoj korijen u individualnoj kreativnosti, vještini i talentu i imaju potencijal za unapređenje ekonomskog razvoja i kreiranja novih radnih mjesta. Pod ovim aktivnostima podrazumijevaju se sljedeći sektori: reklame, arhitektura, umjetnosti i starine, zanati, dizajn, visoka moda, film, video igre, muzika, scenske umjetnosti, izdavaštvo, software, televizija, radio. Smatra se da kreativne industrije predstavljaju dodatni generator prihoda, ali su i glavni pokretač mnogih svjetskih ekonomija. Neke zemlje prepoznale su značaj ove vrste industrije i počele ulagati u nju. O značaju koje kreativne industrije imaju za Evropu svjedoči i činjenica da je *Kreativna Evropa (Creative Europe Programme)*, program koji podupire kulturni i kreativni sektor s ciljem njegova doprinosa održivom rastu i zapošljavanju, predložio budžet za razdoblje od 2014. do 2020. u iznosu od 1,8 milijardi eura.

U zemljama jugoistočne Evrope, uključujući i BiH, ne postoje zvanične definicije kreativne industrije niti klasifikacija sektora koji čine tu industriju. Umjesto toga, u ovim zemljama je zastupljen tradicionalni pristup kreativnim industrijama koji obuhvata polja kulturnog stvaralaštva kao što su muzika, film, knjige i audiovizuelna produkcija, ali ne i softwer, oglašavanje ili dizajn. Međutim, kreativne industrije i u ovim zemljama dobijaju na značaju. Kreativna ekonomija predstavlja novu fazu socio - ekonomskog razvoja posebno u razvijenim društvima, a i šire u svijetu. Značaj kreativnosti i kreativnih industrija za ekonomski razvoj, naročito na lokalnom i regionalnom nivou potvrđen je od strane mnogih međunarodnih organizacija, kao što su UNESCO, Evropska komisija, UNDP, UNDP-UNCTAD, WIPO itd. Generalna konferencija UN 2010 godine donijela je rezoluciju o kulturi i razvoju, gdje su kreativne industrije prepoznate kao značajan razvojni segment rješavanja problema siromaštva, jačanja identiteta lokalnih zajednica, stvaranja bolje investicione klime i povoljnog okruženja za investiranje u lokalne zajednice, te zaustavljanja migracija ka urbanim centrima. Na nivou EU, strategija "Evropa 2020" podvlači ulogu kreativnih industrija u podsticanju pametnog i održivog razvoja evropskih zemalja. Kulturne i kreativne industrije u posljednjih desetak godina postale su popularan smjer razvoja gradova/lokalnih zajednica. Mnogi ih gradovi/ lokalne zajednice koriste kao alat za poticanje privrednog razvoja, kao i za postizanje veće vidljivosti u širem okruženju, posebno u sinergiji s turizmom.

Ulaganje u kulturu u Bosni i Hercegovini može doprinijeti kreiranju novih radnih mjesta, smanjenju siromaštva, potiče razvoj novih tehnologija i utiče na poboljšanje opšte kvalitete života, te ojačava ugrožene skupine stanovništva da učestvuju u društvenim procesima. Uloga kulture u izgradnji identiteta kroz obnovu kulturnog naslijeđa je značajna i specifična za Bosnu i Hercegovinu. Jako je važno da javne politike koje regulišu ekonomski razvoj imaju za cilj stimulisanje razvoja kulture i kulturnih industrija, uspostavu sistema koji će pomoći kreiranje kulturnih distrikta, razvoj kulturnog turizma, i subvencioniranje firmi koje proizvode kulturna dobra i usluge odnosno subvencioniranje kulturnih industrija.

Svi nivoi vlasti, uključujući i lokalne zajednice, trebaju revidirati svoje razvojne strategije da u njih uključe kulturu i njen utjecaj na razvoj. Saradnja domaćih i međunarodnih institucija može doprinijeti razvoju kulturnih programa koji mogu značajno doprinijeti ekonomskom razvoju i zbog toga se kultura i kulturno naslijeđe ne smiju izostaviti iz svih razvojnih programa. Strateška upotreba kulture u procesu razvoja zasnovana je na promišljanju lokalnih resursa i komparativnih i kompetitivnih prednosti jednog područja. Urbane sredine zbog same činjenice da imaju veći broj stanovnika su pod većim utjecajem kulture i kulturnih industrija. Što se tiče razvoja ruralnih regija, način na koji kultura konkretno potpomaže lokalni održivi razvoj je u sektoru turizma.

Posmatrano po područjima i oblastima djelatnosti, prema posljednjim dostupnim podacima 2018. godine u FBiH, u kulturnim i kreativnim industrijama je bilo zaposleno 62.050 uposlenika, što iznosi 12% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH u 2019. godine. U Republici Srpskoj, u 2018. godini, broj zaposlenih u kulturnim i kreativnim industrijama, po područjima i oblastima djelatnosti, iznosio je 30.510, odnosno 11% od ukupnog broja zaposlenih u Republici Srpskoj, 2017. godine. Posmatrano na nivou BiH, ukupan broj zaposlenih u BiH, u oktobru 2019. godine bio je 780.408 od čega je u kulturnim i kreativnim industrijama bilo zaposleno ukupno 92.560 osoba, odnosno 12%.

Tabela 7: Zaposleni u kulturi i kreativnim industrijama

Područje/oblast	FBiH	RS	BiH
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti			
Izdavačke djelatnosti	740 (1,2%)	596 (2,0%)	1336 (1,4%)
Proizvodnja filmova, video filmova i televizijskog programa, djelatnosti snimanja zvučnih zapisa i izdavanja muzičkih zapisa	297 (0,5%)	70 (0,2%)	367 (0,4%)
Emitiranje programa	2753 (4,4%)	1243 (4,1%)	3996 (4,3%)
Kompjutersko programiranje, savjetovanje i djelatnosti povezane s njima	4348 (7,0%)	980 (3,2%)	5328 (5,8%)
Informacije i komunikacije			
Upravljačke djelatnosti, savjetovanje u vezi s upravljanjem	1137 (1,8%)	436 (1,4%)	1573 (9,8%)
Arhitektonske i inženjerske djelatnosti; tehničko ispitivanje i analiza	5712 (9,2%)	3385 (11,1%)	9097 (9,8%)
Promocija (reklama i propaganda) i istraživanje tržišta	2584 (4,2%)	418 (1,4%)	3002 (3,2%)
Ostale stručne načne i tehničke djelatnosti	584 (0,9%)	291 (1,0%)	875 (0,9%)
Obrazovanje			

Obrazovanje	42797 (68,9%)	22691 (74,4%)	65488 (70,8%)
Umjetnost, zabava i rekreacija			
Kreativne, umjetničke i zabavne djelatnosti	1098 (1,8%)	400 (1,3%)	1498 (1,6%)
Ukupno zaposleni u kulturi i kreativnim industrija	62050 (12%)	30510 (11%)	92560 (12%)

Izvor: Anketa o radnoj snazi 2019, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

Kad su u pitanju kultura i kreativne industrije, nije moguće da se ne istakne značaj turizma za ove industrije. Turizam u Bosni i Hercegovini pokazuje trend rasta i ima potencijal da uveća svoj razvojni faktor. Turizam zaslužuje posebnu pažnju u oblasti usluga, jer ostvaruje preko polovice priliva sektora usluga u Bosni i Hercegovini. Za dalji razvoj turizma potrebno je povećati njegovu konkurentnost. Prema podacima Svjetskog vijeća za putovanja i turizam, direktan doprinos putovanja i turizma BDP-u bio je 799,7 miliona KM, 2,6% od ukupnog BDP-a u 2017. godini, a predviđa se da će za 5,3% godišnje, od 2018. do 2028. godine, na 1.414,7 miliona KM, tj. 3,4% ukupnog BDP-a u 2028. godini.²¹ Prema istoj publikaciji, u 2017. godini putovanja i turizam direktno su podržali 23.000 radnih mjesta (3,2% ukupne zaposlenosti) u BiH. Očekuje se da će se taj postotak povećati za 2,7% u 2018. godini i porasti za 2,2% godišnje na 30 000 radnih mjesta (4,4% ukupne zaposlenosti) u 2028. godini. 11,2% ukupne zaposlenosti (81.500 radnih mjesta). Očekuje se da će se 2018. godine povećati za 2,8%, na 83.500 radnih mjesta i porasti za 2,1% godišnje na 103 000 radnih mjesta u 2028. godini (15,2% od ukupnog).

Ulaganje u turizam podrazumijeva različite forme turizma – kulturni turizam baziran na historiji, materijalnom naslijeđu (zanatima, tradiciji) i turizam baziran na eno-gastronomskim produktima. Kada je kulturni turizam u pitanju trebamo razmotriti nekoliko uloga: obrazovnu, kulturnu i rekreacionu ulogu kulturnog turizma. Avanturistički turizam, ekoturizam, interes za folklor, zanate, banjski turizam i mnoge druge kategorije samo su neke od vrsta kulturnog turizma koji se može razviti u BiH. Materijalno kulturno naslijeđe može biti dobra početna baza i instrument lokalnog razvoja u BiH zbog obilja naslijeđa koje nalazimo na svakom koraku i zbog kompatibilnosti sa razvojem kulturnog turizma. Baziranje na malim i srednjim preduzećima koja promoviraju materijalno kulturno naslijeđe dozvoljava razvoj na osnovu lokalnih specifičnosti i karakteristika regiona.

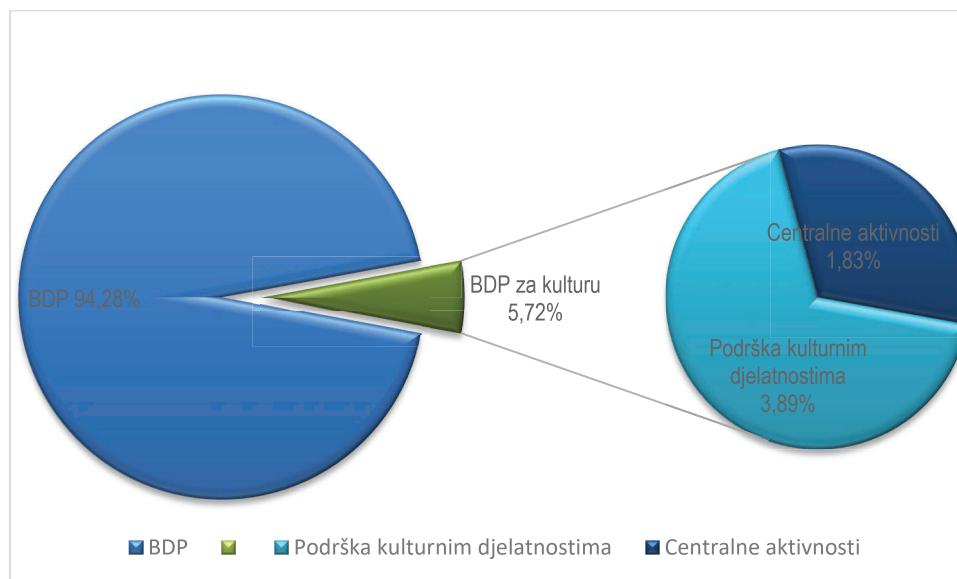
Kulturne aktivnosti, prema indikatorima UNESCO-a, doprinose 5,72%²² bruto domaćem proizvodu (BDP) u Bosni i Hercegovini, što ukazuje da je kultura odgovorna za važan dio državne proizvodnje, i da pomaže u ostvarivanju prihoda i održavanju životnog standarda svojih građana. Iako već ukazuje na živahan sektor, doprinos kulture prema BDP-u je potcenjen indikator, jer uzima u obzir samo privatne i formalne kulturne aktivnosti, te isključuje indirektne i indukovane uticaje sektora kulture. Ipak, ovaj indikator nudi vrijedne nove informacije o doprinosu koji je ostvario sektor kulture. 1.83% BDP-a se može pripisati samo na centralne kulturne aktivnosti, uključujući inženjering, televizijsko programiranje i emitovanje aktivnosti, arhitektonske aktivnosti, oglašavanje i objavljivanje novina. S obzirom na to, snaga uticaja ovog sektora na BDP je izvanredan. 32% ovog doprinosa može se pripisati direktnim kulturnim aktivnostima i 68% se može pripisati podršci tim aktivnostima. Iako se smatra da je ovaj sektor pokretački, doprinos kulture u BDP-u je potcijenjen. Za ovaj pokazatelj

²¹ Putovanja i turizam: Uticaj na ekonomiju 2018 za Bosnu i Hercegovinu, Svjetsko vijeće za putovanja i turizam

²² Culture for Development Indicators for Bosnia and Herzegovina (UNESCO)

se samo u obzir uzimaju privatne i formalne kulturne aktivnosti, a isključuju se indirektni i inducirani uticaji sektora kulture.

Grafikon 12: Postotak udjela privatnih i formalnih aktivnosti iz kulture u BDP-u

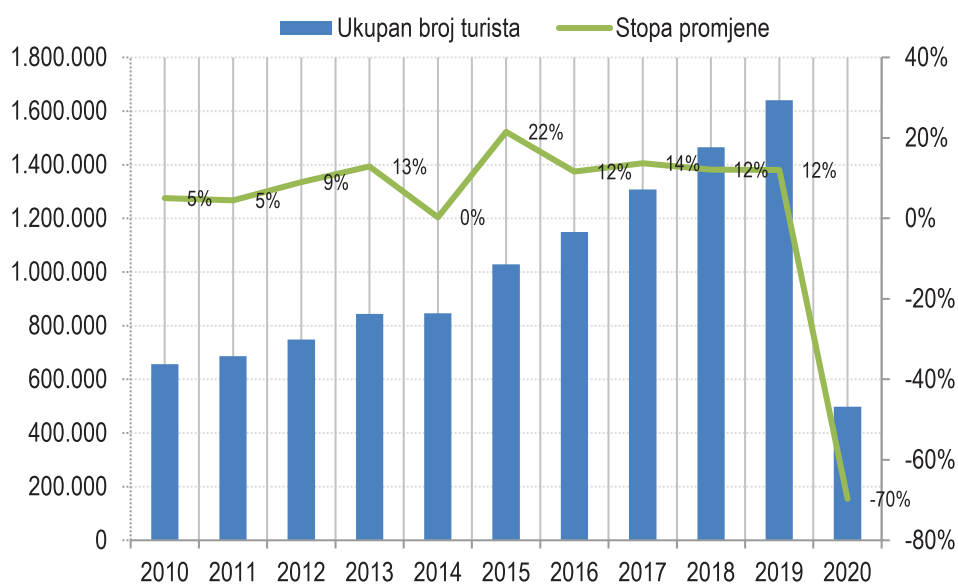
Izvor: Culture for Development Indicators for Bosnia and Herzegovina (UNESCO)

Gore navedeni indikator nudi vrijedne nove informacije o doprinosu koji stvara sektor kulture. Veći dio udjela u BDP-u (64%) odnosi se na podršku kulturnim aktivnostima (žične i bežične telekomunikacijske djelatnosti). Centralne kulturne aktivnosti kao što su emitiranje televizijskog programa, arhitektonske aktivnosti, oglašavanje i izdavanje novina ostvaruju 1,83% BDP-a. S obzirom na oslabljeno stanje ekonomije, utjecaj ovog sektora na BDP je zadovoljavajući.

U Bosni i Hercegovini u mjesecu julu 2021. turisti su ostvarili 132.029 posjeta, što je više za 49,7% u odnosu na juni 2021. i za 177,8% više u odnosu na juli 2020. godine. Turisti su ostvarili 335.398 noćenja, što je više za 67,6% u odnosu na juni 2021. i za 148,6% više u odnosu na juli 2020. godine. U ukupno ostvarenom broju noćenja učešće domaćih turista je 39,8% dok je 60,2% učešće stranih turista. Uticaj pandemije Covid -19 imao je za posljedicu veliki porast indeksa u julu 2021. u odnosu na juli 2020. kada je većina objekata za smještaj bila zatvorena. Broj noćenja domaćih turista viši je za 22,1% u odnosu na juni 2021. i viši za 19,1% u odnosu na juli 2020. godine. Broj noćenja stranih turista viši je za 122,3% u odnosu na juni 2021. i za 784,6% viši u odnosu na juli 2020. godine. U strukturi noćenja stranih turista u julu 2021. najviše noćenja ostvarili su turisti iz Ujedinjenih Arapskih Emirata (20,9%), Saudijske Arabije (11,7%), Srbije (9,6%), Njemačke (6,1%), Kuvajta (6,0%), Hrvatske (5,3%) i Bahreina (3,6%) što je ukupno 63,2%. Turisti iz ostalih zemalja ostvarili su 36,8 % noćenja. Što se tiče dužine boravka stranih turista u našoj zemlji, na prvom mjestu je: Island sa prosječnim zadržavanjem 4,2 noći, Kuvajt 3,9 noći, Finska sa 3,8 noći, Indija sa 3,7 noći, i Japan sa 3,5 noći. Turistima je u julu 2021. u Bosni i Hercegovini bilo na raspolaganju 18.227 soba, apartmana i mjesta za kampiranje što je za 7,3% više u odnosu na juli 2020. i 39.769 raspoloživa kreveta što je više za 10,3% u odnosu na isti mjesec 2020. godine. U julu 2021. u okviru djelatnosti - Hoteli i sličan smještaj turistima je bilo na raspolaganju ukupno 16.459 soba i apartmana što je za 6,9% više u odnosu na juli 2020. i 34.164 kreveta što je za 9,6% više u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Neto stopa iskorištenosti soba u julu 2021. iznosila je 33,7%, a stalnih kreveta 29,5%, dok je u julu 2020. stopa iskorištenosti soba iznosila 12,5%,

a stalnih kreveta 13,9%. Prema vrsti smještajnog objekta najveći broj noćenja ostvaren je u okviru djelatnosti Hoteli i sličan smještaj sa učešćem od 92,9%.

Grafikon 13: Ukupan broj turista u BiH

Izvor: Statistika turizma, Kumulativni podaci, januar – decembar 2020, Agencija za statistiku BiH

III

Održiv rast

III Održiv rast

Iako je ekonomski rast u BiH podigao standarde života i unaprijedio kvalitet života, takođe je iscrpio prirodni kapital u Bosni i Hercegovini i degradirao ekosisteme. Budući da prirodni kapital predstavlja direktni ulazni element za proizvodnju mnogih roba i usluga, njegova zaštita i obnova trebaju biti u glavnom fokusu održivog razvoja u BiH.

U procesu razvoja i rasta, održiv pristup zahtijeva da proizvodnja roba i usluga ne vodi potpunom iscrpljivanju prirodnog kapitala kako ekonomskog tako i u drugim segmentima, te je neophodno voditi računa o stanju medija okoliša (kvalitet zraka, voda i zemljišta), kao i prirodnim resursima (zaštićena područja, biodiverzitet, rude, šume-resursi, zemljište i vode, itd.). Nužno je usmjeravati privredni razvoj koji će voditi ka smanjenju pritisaka na okoliš (otpad, ispuštanja u rijeke i zemljište, crne tačke), te prevenciji uticaja u provođenju principa zagađivač plaća. Izazovi očuvanja biološke raznolikosti i održivo upravljanje vodama i zemljištem moraju se rješavati kako bi se osiguralo da ekonomski rast bude održiv (posebno u sektorima poput turizma, šumarstva i poljoprivrede) te kako bi se povećala otpornost na poplave, požare, suše i druge katastrofe čija pojava i utjecaj su sve značajniji zbog neodrživog korištenja resursa.

III. 1. Ravnomjeren regionalni razvoj

Pametani i održivi transport u 21. vijeku podrazumijeva multimodalni pristup prevozu robe i efikasan i ekonomičan prijevoz putnika, uz što manje štetnih posljedica po životnu sredinu, bez dodatnih administrativnih barijera.

Usvajanje **Okvirne strategije transporta Bosne i Hercegovine za period 2016 - 2030.** godina, od strane Savjeta ministara BiH omogućava pristup finansijskoj podršci EU i međunarodnim finansijskim institucijama za infrastrukturne projekte. Okvirna strategija transporta BiH je planski dokument za transportnu i infrastrukturnu mrežu u Bosni i Hercegovini i sadrži strukturne prijedloge za razvoj transportnog sektora i programe za nadgradnju kapaciteta radi usklađivanja s dugoročnim ciljevima i strateškim dokumentima Evropske unije iz oblasti transporta. Urađena je na temelju sektorskih strateških dokumenata entiteta i Distrikta Brčko BiH, koji su ranije usvojeni.

Pokazatelji infrastrukture zemalja u regiji jugoistočne Evrope, osim u Hrvatskoj, nisu na zavidnom nivou. Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti (2019), Svjetskog ekonomskog foruma, Bosna i Hercegovina je rangirana na 84. mjesto po kvalitetu opšte infrastrukture (od 141 zemalja), dok je kvalitet transportne infrastrukture u lošijoj poziciji (rang 108).

Vidljiv je značajan rast svih pokazatelja u cestovnom, željezničkom i vazdušnom saobraćaju u 2021. godini, koji je uzrokovan postepenim oporavkom nakon krize izazvane pandemije COVID u 2020.godini.

Najveći broj putnika se i dalje prevozi **cestovnim putem**²³. U cestovnom prijevozu robe broj pređenih kilometara vozila u četvrtom kvartalu 2021. godine u odnosu na četvrti kvartal prethodne godine veći je za 13,7%. Obim prevezene robe veći je za 18,6%, dok su ostvareni tonski kilometri veći za 14,8%. U cestovnom prijevozu putnika pređeni kilometri vozila

²³ Izvor: BH Agencija za statistiku, Saopštenje, Cestovni saobraćaj, IV kvartal 2021.

pokazuju rast od 36,2%, dok je broj prevezenih putnika veći za 0,2% u odnosu na četvrti kvartal prethodne godine. Ostvareni putnički kilometri veći su za 0,7% u odnosu na isti kvartal prethodne godine.

Značajan porast pojedinih pokazatelja u **vazdušnom prevozu** putnika u 2021. godini u poređenju sa prethodnom godinom uzrokovan je izraženim uticajem pandemije COVID-19 u 2020. godini. U 2021. godini ukupno je ostvareno 17 278 aerodromskih operacija, što pokazuje rast od 76,8% u odnosu na prethodnu godinu. Broj prevezenih putnika u 2021. godini u poređenju sa 2020. godinom porastao je za 131,9%.²⁴

Broj prevezenih putnika **železnicom** u četvrtom kvartalu 2021. godine veći je za 152,9%, a broj ostvarenih putničkih kilometara veći je za 108,6% u odnosu na isti kvartal prethodne godine²⁵.

Prema podacima BHAS²⁶ u 2021. godini registrovano je ukupno 1 150 863 cestovnih motornih vozila. Od ukupnog broja registrovanih cestovnih motornih vozila u 2021. godini 88% odnosi se na cestovna motorna vozila za prijevoz putnika, 8% na teretna vozila, a 4% na sve ostale kategorije vozila. Od ukupnog broja registrovanih motornih vozila 6% odnosi se na prvi put registrovana cestovna motorna vozila u 2021. godini. Posmatrano po tipu pogonske energije, 75,7% vozila koristi dizel, 20,6% benzin a 3,7% alternativne vrste goriva.

Što se tiče bezbjednosti na putevima, Bosna i Hercegovina treba pojačati svoje administrativne kapacitete, posebno izradom konkretnih akcionih planova i pokretanjem kampanja za podizanje svijesti kako bi se smanjio veliki broj nesreća i smrtnih slučajeva.

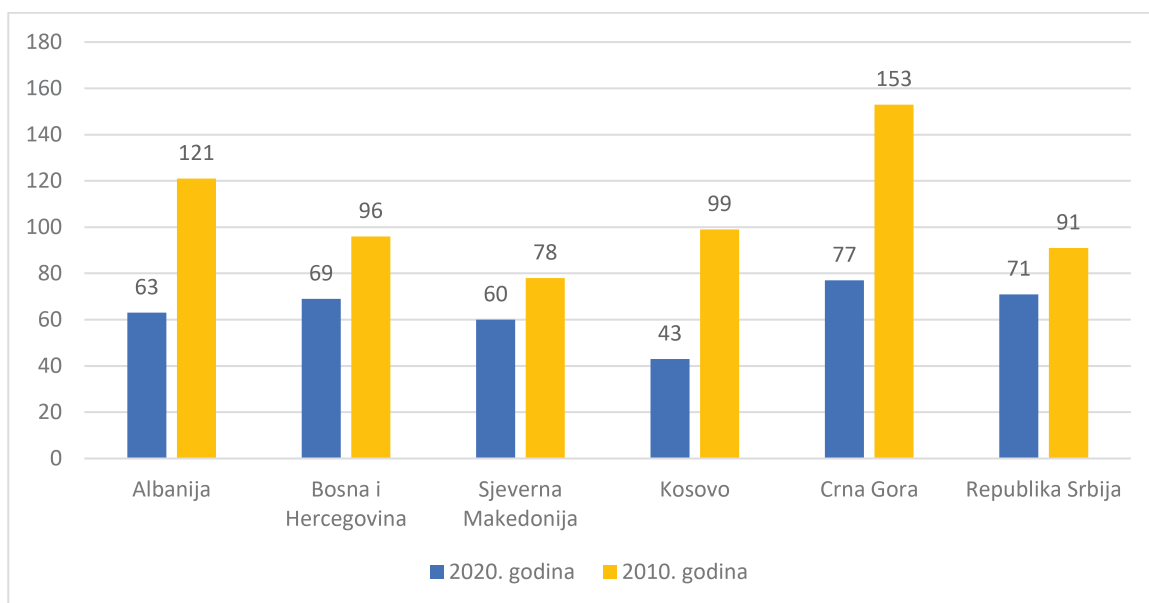
Posmatrajući i upoređujući podatke proteklih godina (2010 - 2020), evidentno je da se broj saobraćajnih nezgoda u drumskom saobraćaju, kao i stradalih, u nekoliko navrata smanjuje i povećava. Trend sve manjeg broja saobraćajnih nezgoda i nastradalih započeo tokom 2015. godine nastavljen je i tokom 2020. U periodu 2017-2020. broj saobraćajnih nezgoda smanjen je za značajnih 15%. Najmanji broj poginulih u saobraćajnim nezgodama zabilježen je 2020. godine (244). Tako je tokom 2020. godine stopa smrtnosti u Bosni i Hercegovini iznosila 69 smrtnih slučajeva na milion stanovnika, što je još uvijek daleko od prosjeka EU.

²⁴ Izvor: BHAS, Saopštenje, Vazdušni saobraćaj u 2021. godini

²⁵ Izvor: BH Agencija za statistiku, Saopštenje, Željeznički saobraćaj, IV kvartal 2021.

²⁶ Izvor: BH Agencija za statistiku, Saopštenje Registrovana cestovna motorna vozila za 2021. godinu

Grafikon 14: Stopa smrtnosti u saobraćajnim nezgodama (na milion stanovnika) u 2020. u poređenju sa 2010.

Izvor: Transportna zajednica (www.transport-community.org)

Da bi se kvalitet transportne infrastrukture i usluga što više približio kvalitetu u zemljama u okruženju, potrebno je unaprijediti upravljanje transportnom infrastrukturom i uspostaviti održiv sistem finansiranja. Bolja provedba zakonodavstva koje se odnosi na bezbjednost na cestama u kombinaciji sa sigurnijom, dobro održavanom infrastrukturom i vozilima, efikasno provođenje i kontinuirano obrazovanje i podizanje svijesti mogu dovesti do značajnog poboljšanja bezbjednosti na cestama. Preostaje usklađivanje propisa o željezničkom, cestovnom, pomorskom, saobraćaju unutrašnjim plovim putevima i intermodalnom saobraćaju sa *acquis-em* i implementacija iste. Razvoj moderne željezničke mreže je ekonomski izazov za BiH, a cilj su moderni željeznički operateri, s funkcionalnim lokomotivama i vagonima, koji koriste željezničku infrastrukturu u skladu sa ugovorom koji imaju sa upravljačem infrastrukture.

III.2. Poboljšanje upravljanja okolišem i razvoj okolinske infrastrukture, uz povećanje otpornosti na klimatske promjene

Agenda 2030 za Okoliš i razvoj okolinske infrastrukture je integrisala sve aspekte održivog razvoja, što podrazumijeva ravnomjeran ekonomski rast uz zaštitu životne sredine i prirodnih resursa, te istovremeno kreiranje pravičnog društva i smanjenje nejednakosti.

Krajem 2019. godine Evropska komisija je utvrdila Evropski zeleni plan (EU Green Deal) za Evropsku uniju koji ima implikacije na sve zemlje na putu da se pridruže EU. EU Green Deal predstavlja političku inicijativu Evropske komisije s ciljem odgovora na klimatske promjene i izazove povezane s okolišem, kroz transformaciju EU ekonomije u modernu, resursno efikasnu i konkurentnu ekonomiju koja, ne samo da će adresirati klimatske i okolišne izazove, već ih pretvoriti u prilike a samu tranziciju učiniti pravednom i inkluzivnom. Cilj mu je klimatska neutralnost u Evropi do 2050. Potpisivanjem Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan u mjesecu novembru 2020. godine, Bosna i Hercegovina je, zajedno sa ostalim

zemljama regiona, preuzela obavezu unapređenja ekološkog razvoja zemlje, te provođenja mjera u oblasti klimatskih promjena, sprečavanje zagađenja vode, vazduha i tla, zaštite biodiverziteta i uvođenja principa cirkularne ekonomije.

U kontekstu novog strateškog okvira za postizanje ciljeva Evropskog zelenog plana, Ekonomskog i investicionog plana za Zapadni Balkan te pratećih Smjernica za implementaciju Zelene Agende za Zapadni Balkan, poštujući principe Agende za održivi razvoj 2030, Bosna i Hercegovina je započela izradu cjelodržavne Strategije i Akcionog plana zaštite životne sredine 2030+ (ESAP BiH 2030+). ESAP BiH će utvrditi najvažnije politike i aktivnosti u oblasti životne sredine i obuhvatiće period od deset godina sa početkom od 2022. godine.

Prema poslednjim podacima Agencije za statistiku BiH²⁷ ukupni troškovi za zaštitu okoliša u 2020. godini iznosili su 161 miliona KM što iznosi 0,5% BDP-a u Bosne i Hercegovine u 2020. godini. Od ukupnih troškova za zaštitu okoliša, 39% je utrošeno na investicije u zaštitu okoliša dok je 61% utrošeno na usluge zaštite okoliša. Ukupne investicije za zaštitu okoliša u 2020. godini iznosile su 63 miliona KM, pri čemu su investicije za zaštitu zraka iznosile 65,2% upravljanje otpadnim vodama 14,1%, upravljanje otpadom 15,9%, zaštita tla i podzemnih voda 3,2%, zaštita biološke raznolikosti 0,6% i zaštita od buke i vibracija 0,4%.

Izvori zagađenosti zraka u BiH uključuju grijanje i kuhanje na kruta goriva, termoelektrane/toplane na ugalj, industriju i vozila koja stare. Oko 58% ukupnih emisija u zrak postrojenja za proizvodnju energije potiče od sagorjevanja uglja i treseta, te 20% od sagorjevanja čvrstih goriva i uljnih produkata, iz industrije je doprinos 9%, od transporta između 7-12%, poljoprivreda 9%, te otpad 4%²⁸. Kvalitet zraka je značajno narušen, pogotovo PM_x česticama, te SO₂. Bezuvjetni cilj smanjenja emisija stakleničkih plinova za 2030. godinu je 12,8%. Uslovni cilj (uz intenzivniju međunarodnu pomoć za dekarbonizaciju rudarskih područja) za 2030. godinu je 17,5%²⁹. Sa aspekta emisije i zaštite kvaliteta zraka, BiH se treba usredotočiti na potpunu transpoziciju zakonodavstva EU koje se odnosi na (a) sadržaj sumpora u tečnim gorivima; (b) Direktivu o nacionalnim gornjim granicama; (c) kontrola isparljivih organskih jedinjenja iz skladišta i distribucije benzina; (d) rekuperacija benzinske pare tokom punjenja goriva na benzinskim pumpama; i (e) granične vrijednosti za industrijske emisije za stara i nova postrojenja.

Bosna i Hercegovina je u 2020. godini generirala 1,2miliona tona komunalnog otpada, što je za 1,8% manje u odnosu na 2019. godinu. Stanovnik Bosne i Hercegovine proizveo je u prosjeku 354 kg komunalnog otpada u 2019. godini, 2 kg više nego u 2019. godini što je značajno manje u poređenju sa zemljama Evropske Unije (502 kg). 1 101 hilj. tona otpada je prispjelo na kontrolirana odlagališta otpada, od toga je trajno odloženo 98,9% otpada, kao opcija zbrinjavanja. Stopa odlaganja komunalnog otpada manja je za 2,82% u 2020. godini, što je neznatan pad u odnosu na 2019.³⁰ U narednom periodu potrebno je značajno promijeniti sistem zbrinjavanja otpada, te uspostaviti mjere za dostizanje ciljeva ponovne upotrebe i reciklaže otpada u skladu sa EU Direktivama i preporukama za uspostavu cirkularne ekonomije.

²⁷ Izvor: BHAS, Troškovi za zaštitu okoliša, 2020.

²⁸ Upravljanje kvalitetom zraka u BiH, Svjetska Banka, 2019; U toku je izrada 4. Nacionalnog izvještaja o klimatskim promjenama koji treba sadržati ažurirane informacije o kontribucijama emisija po izvorima.

²⁹ National determined contribution NDB for period 2020-203 for BiH (https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Bosnia-Herzegovina%20FirstNDC%20BiH_November%202020%20FINAL%20DRAFT%2005%20Nov%20ENG%20LR.pdf).

³⁰ Izvor: BHAS, Javni odvoz i odlaganje komunalnog otpada 2020.

Stanje kvaliteta vode nije zadovoljavajuće u većem dijelu zemlje. Prema dužini vodotoka u 2020. godini 49,80% površinskih vodotoka ima LOŠ kvalitet voda, a samo 7,05% VISOKO (2015 – je to bio 18%). Cilj je da se do 2030% vodotoka sa lošom kvalitetom smanji na 15%³¹.

Izražena u BDP-u u tekućim cijenama po Standardu kupovne moći, Bosna i Hercegovina je po produktivnosti resursa u privredi znatno ispod prosjeka Evropske unije. U 2020. godini iznosila je 0,85 SKM/kg (Standard kupovne moći po kilogramu) što je smanjenje za 3,3% u odnosu na 2019. godinu.³²

Ekonomija Bosne i Hercegovine je u 2019. godini utrošila 40 miliona tona prirodnih resursa, što je za 28,5% više u odnosu na baznu 2010. godinu. Domaće vađenje nemetalnih minerala je povećano za oko 42% u odnosu na 2010. godinu, najveće učešće je zabilježeno u vađenju pijeska i šljunka, krečnjaka i gipsa te soli. Od 2016. godine fizička trgovinska bilanca je u blagom opadanju, odnosno uz relativno konstantan uvoz zabilježeno je blago povećanje izvoza. Ti obrasci ukazuju na to da je BiH okrenuta prema izvozno orijentiranoj ekonomiji.

Za kršenje standarda zaštite okoliša moraju se strogo primjenjivati postojeći odgovarajući regulatorni odgovori – prema principu „zagađivač plaća“. U narednom periodu potrebno je zaštititi, očuvati i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosistema, održivo upravljanje šumama, suzbijati dezertifikaciju, te zaustaviti i preokrenuti degradaciju zemljišta putem sanacija i remedijacija, i zaustaviti gubitak biološke raznolikosti, kao i raditi na provedbi usvojene cjelodržavne strategije usklađivanja propisa sa *acquisem* u oblasti životne sredine u BiH, te u skladu s tim unaprijediti pravni okvir, ojačati administrativne kapacitete i sisteme praćenja i poboljšati međuinstitucionalnu koordinaciju između svih tijela za zaštitu životne sredine.

III.3. Brži i efikasniji razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj

Učešće poljoprivrede, šumarstva i ribolova u BDP-u BiH je smanjeno sa 6,1% u 2020. godini na 5,2% u 2021. godini. Zabilježen je i pad bruto dodane vrijednost ove kategorije u odnosu na prethodnu godinu (-1,2%).

U 2021. godini prema grupama područja djelatnosti, učešće zaposlenih u djelatnosti: poljoprivrede, šumarstvo i ribolov u 2021. godini je u ukupnoj zaposlenosti iznosilo 9,4%³³.

Trgovinski deficit u okviru kategorije proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva je i dalje ogroman a u 2021. godini je iznosio 573 miliona KM. Ukupna vrijednost izvoza u odnosu na prethodnu godinu je uvećana za 15% (ukupno 260 miliona KM) dok je ukupna vrijednost uvoza povećana za 8% (ukupno 833,4 miliona KM)³⁴.

Zabrinjavajući je porast cijena prehrambenih a naročito poljoprivrednih proizvoda u svijetu ali i kod nas. Cijene poljoprivrednih proizvoda prema podacima BHAS u 2021. godini u odnosu na prosjek cijena iz 2015. godine više su za 27%. U 2021. godini u odnosu na cijene iz 2015. godine zabilježen je rast cijena biljne proizvodnje za 37,5% i rast cijena stočne proizvodnje za 16,4%.

³¹ Izvor: Plan upravljanja vodama 2022-2027 (https://voda.ba/uploads/docs/pd3_okolisni_ciljevi_upravljanja_vodama_new.pdf).

³² BHAS, Saopštenje, Računi okoliša, Produktivnost resursa 2020.

³³ Anketa o radnoj snazi BiH. 2021.

³⁴ Izvor: BHAS, Vanjska trgovina BiH 2021.

U 2021. godini bilježi se povećanje vrijednosti otkupa žitarica za 66,6%, krompira za 44,6%, povrća za 13,7%, voća za 38,2% i proizvoda životinja za 5,1%, dok se smanjenje otkupa bilježi kod industrijskog bilja za 48,8%, stočnog krmnog bilja za 12,1%, životinja za 20,1% i ostalih proizvoda za 31,9% u odnosu na 2020. godinu³⁵.

Prema podacima vezano za proizvodnju južnog voća i maslina u 2021.³⁶ godini u odnosu na podatke u istom periodu u 2020. godini ukupan prinos je povećan samo kod limuna, dok je kod ostalih vrsta južnog voća i maslina zabilježen pad ukupnog prinosa.

Ukupna proizvodnja konzumne ribe u 2021. godini je manja za 0,3% u odnosu na 2020 godinu. Proizvodnja šarana je manja za 12%, a proizvodnja pastrmke je veća za 1% u odnosu na 2020 godinu. Od ukupne količine proizvedene konzumne ribe 90% se odnosilo na pastrmku, 9,7% se odnosilo na šarana i 0,7% na ostale vrste riba³⁷.

Nije ostvaren napredak u usklađivanju direktnih plaćanja s pravilima EU na način da se ona odvoje od proizvodnje i plaćanja povežu sa unakrsnim ispunjenjem uslova.

Posebni izazovi za predstojeći period su:

→ Obezbijediti dogovor o uspostavljanju potrebnih institucionalnih struktura za Instrument za pretpristupnu pomoć za ruralni razvoj (IPARD) kako bi zemlja mogla imati koristi od tog instrumenta; usaglašavanje programa ruralnog razvoja i mjera podrške u cijeloj zemlji; priprema i usvajanje novog strateškog plana za ruralni razvoj nakon 2021;

→ usvoji zakone na državnom nivou o organskoj proizvodnji i vinu;
→ uskladi zakonodavstvo o politici kvaliteta na teritoriji cijele zemlje.

→ pripremi i usvoji cjelodržavnu strategiju za ribarstvo i akvakulturu s ciljem usklađivanja zakonodavstva s *acquisem* EU;

→ uskladi metodologiju za prikupljanje podataka o ribi i ribljim proizvodima u cijeloj zemlji i uspostavi relevantne statistike.

III. 4. Razvoj energetske potencijala, posebno obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti

Energetski sektor jedan je od najsnažnijih sektora u Bosni i Hercegovini sa izrazitim prirodnim potencijalom. Tokom protekle 2021. godine Bosna i Hercegovina, kao i ostale zemlje u regiji i svijetu, se suočila sa naglim porastom cijena energije.

Uslijed privrednog oporavka zemalja u okruženju i EU, a time i uvećane tražnje za bh. izvozom u 2021. godini ukupna vrijednost izvoza energije iz Bosne i Hercegovine je povećana za 30% u odnosu na prehodnu godinu. Učešće sektora energetike u ukupnom izvozu BiH u 2021. godini je iznosilo 9%.

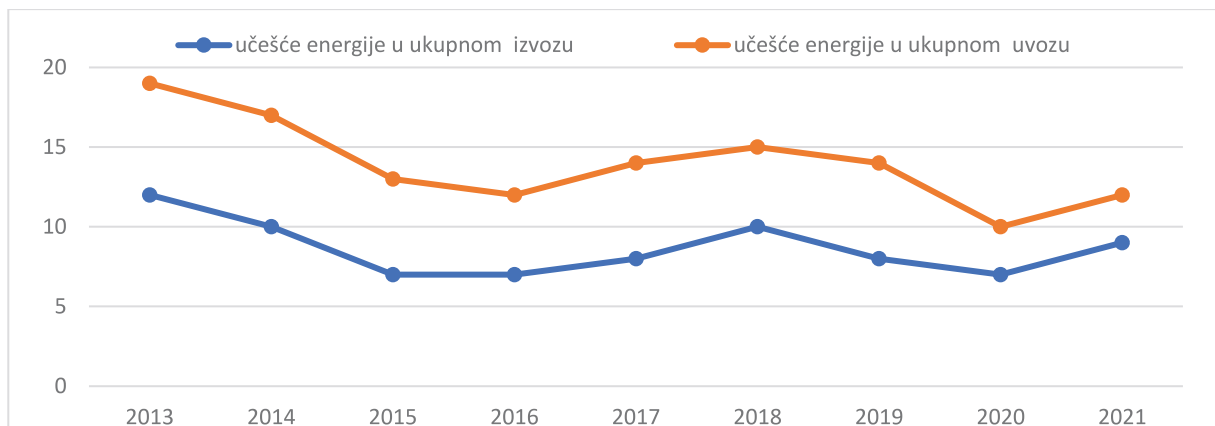
Vrijednost uvoza kategorije proizvoda koji spadaju u energiju je smanjena u 2021. godini za 6%, dok je učešće energije u ukupnom uvozu iznosilo 12%.

³⁵ Izvor: BHAS, Saopštenje broj 1, Indeksi cijena u poljoprivredi u 2021.

³⁶ Izvor: BHAS, Saopštenje broj 5, Proizvodnja južnog voća i maslina, 2021.

³⁷ Ozvor: BHAS, Godišnji izvještaj o akvakulturi 2021.

Grafikon 15: Učešće (%) energije u ukupnom uvozu i izvozu BiH (2013-2021)

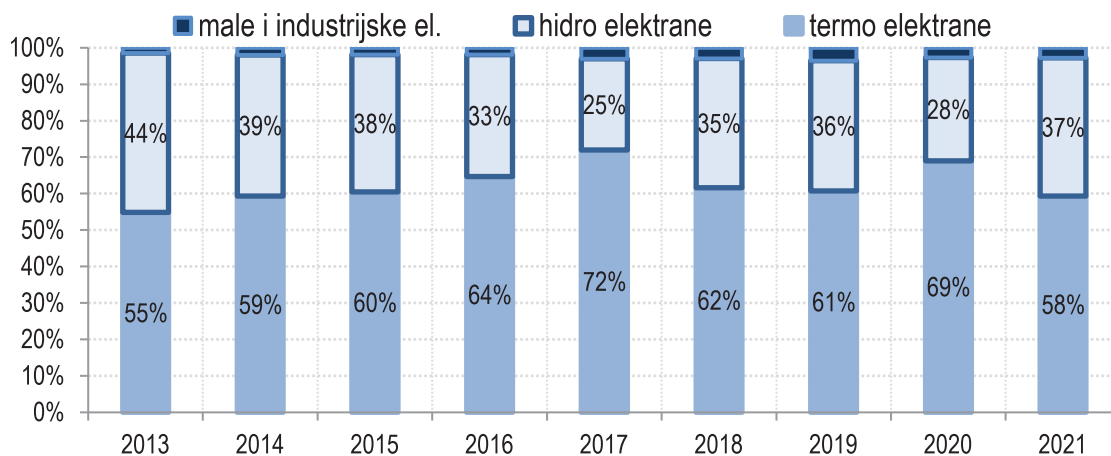

Izvor: BHAS

Što se tiče sigurnosti snabdijevanja prirodnim plinom, zemlja u potpunosti zavisi od jednog izvora, što Bosnu i Hercegovinu čini ranjivom u slučaju prekida snabdijevanja. Od aprila 2021. godine Bosna i Hercegovina je počela dobivati prirodni plin putem Turskog toka.

Proizvodnja električne energije u bruto dodanoj vrijednosti u 2021. godini je učestvovala sa 3,4%³⁸. Prema raspoloživim podacima BHAS-a za 2021. godinu ukupna neto proizvodnja električne energije u Bosni i Hercegovini iznosila je 16603 GWh što predstavlja povećanje proizvodnje od 9,5% u odnosu na prethodnu godinu³⁹. Najveći doprinos pomenutom rastu potiče od povećane proizvodnje električne energije u hidroelektranama. Učešće hidroelektrana u ukupnoj proizvodnji električne energije je u 2021. godini iznosilo 37% što je najveće učešće u poslednjih pet godina.

Grafikon 16: Struktura proizvodnje električne energije

Izvor: DERK BiH

U Bosni i Hercegovini na svim administrativnim nivoima, a prema ustavnim nadležnostima, u neophodan je nastavak usklađivanja zakonodavstva o energiji s pravnom stečevinom Evropske unije i Energetske zajednice, integrirani razvoj energetske i klimatske politike, te provođenje reforme sektora energije. Zabrinjava sadržaj Odluke Ministarskog vijeća od 30. novembra

³⁸ Izvor: BHAS

³⁹ Saopštenje, „Statistika Energije- kratkoročni pokazatelji energetske statistike za decembar“ 25.01. 2022.godine

2021. godine prema kojoj je Bosna i Hercegovina prekršila svoje obaveze iz Ugovora o uspostavi Energetske zajednice.

Kako se i navodi u posljednjem izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu⁴⁰, svakako treba uložiti značajne napore u poboljšanje saradnje i koordinacije u cijeloj zemlji, te unaprijediti fragmentiran i nedosljedan zakonodavni i regulatorni okvir.

U narednom periodu, potrebno je intenzivirati napore na slijedećim aktivnostima:

→ usvojiti zakonske okvire za plin i električnu energiju u skladu s trećim energetske paketa na državnom i entitetskom nivou;

→ osigurati potpuno usklađivanje zakona na entitetskom nivou u oblasti električne energije i plina kako bi se spriječila dalja kašnjenja u otvaranju i funkcionalnom radu tržišta energije i uspostavljanju tržišta za dan unaprijed;

→ usvojiti propise o obnovljivoj energiji i energetske efikasnosti na državnom i entitetskom nivou u skladu sa obavezama koje proizlaze iz Ugovora o Energetskoj zajednici i obaveza iz Deklaracije o Zelenoj agendi za zapadni Balkan sa samita u Sofiji 2020. godine.

⁴⁰ Izvještaj preuzet sa: http://europa.ba/wp-content/uploads/2021/10/izvjestaj-o-bosni-i-hercegovini-za-2021-godinu_1636467943.pdf

IV. Inkluzivni rast

IV.1. Povećati mogućnost za zapošljavanje

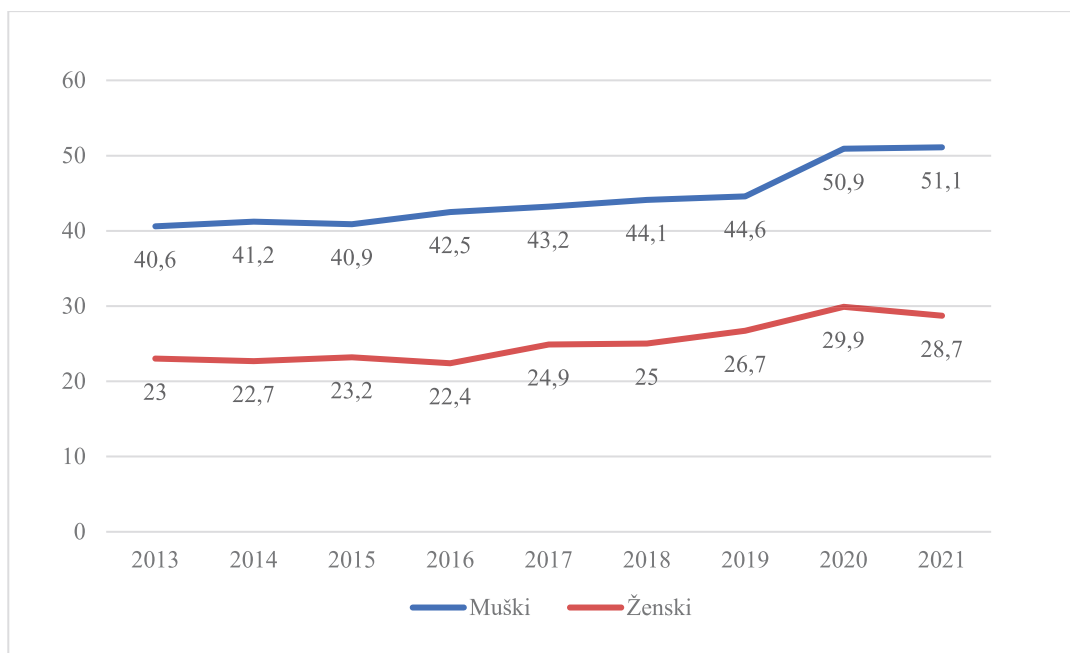
Zapošljavanje je jedan od osnovnih uslova za osiguranje socijalne uključenosti. Tržište radne snage u Bosni i Hercegovini u zadnjih petnaest godina i dalje karakteriše visoka stopa neaktivnosti, nezaposlenosti, a posebno dugoročne nezaposlenosti. Aktivne politike zapošljavanja na tržištu radne snage, zahtijevaju evaluaciju njihove efikasnosti i održivosti na duži vremenski period. Službe za zapošljavanje na svim nivoima vlasti, iako nude obuke za sticanje određenih vještina koje bi trebalo povećati konkurentnost pojedinca na tržištu rada, ne vode evidenciju nezaposlenih prema vještinama već prema nivou obrazovanja. S druge strane, većina poslodavca prilikom konkursnih procedura navodi neophodne vještine koje je potrebno posjedovati za obavljanje određenog radnog mjesta. Agenda 2030 i Cilj 8 Dostojanstven rad i ekonomski rast direktno su povezani sa unapređenjem zapošljavanja. Pored toga i drugi ciljevi kroz svoje podciljeve doprinose povećavanju zapošljavanja, a posebno kroz unaprijeđenje obrazovanja, te gender ravnopravnog učešća na tržištu rada.

Podaci o tržištu rada u Bosni i Hercegovini, entitetima i Brčko distriktu Bosne i Hercegovine mogu se prikupiti iz dva izvora: administrativni podaci i Anketa o radnoj snazi (ARS). Podaci iz Anketa o radnoj snazi (ARS) metodološki se zasnivaju na preporukama Međunarodne organizacije rada (MOR) i zahtjevima EUROSTAT-a i međunarodno su uporedivi.

Anketna stopa zaposlenosti za Bosnu i Hercegovinu za 2021. godinu iznosila je 39,6%, i u blagom je padu u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 40,1%. Stopa zaposlenosti bilježi značajnu razliku među polovima (51,1% je stopa zaposlenosti muškarca, a 28,7% je stopa zaposlenosti žena. Prema administrativnim podacima, u 2021. godini u prosjeku je bilo 823.599 osoba zaposleno od čega su 357.202 bile žene. Ovo predstavlja povećanje od 11.007 zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu (ukupno povećanje broja zaposlenih žena je iznosio 7.192).⁴¹ U posmatranom periodu 2016-2021, u 2021 godini je zabiljžen najveći nivo administrativno zaposlenih osoba, i premašio je do tada rekordnu 2019.godinu, kada je bilo prosječno zaposlenih 823.130 osoba.

⁴¹ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Demografija i socijalne statistike, Zaposleni po djelatnostima, mart 2022 www.bhas.gov.ba

Grafikon 17: Stope zaposlenosti prema spolu (15+) u Bosni i Hercegovini

Izvor: Ankete o radnoj snazi, Agencija za statistiku BiH

Prema dobnim skupinama najnižu stopu zaposlenosti imaju mladi 15-24 (19,6%), a najveću stopu zaposlenosti imaju osobe dobnih skupina 25-49 (63,4%).⁴² I u ovim dobnim primjetna je gender razlika. Stopa zaposlenosti 15-24 za muškarce iznosi 25,4% a za žene 13,7%. Stopa zaposlenosti dobnih skupina 25-49 za muškarce iznosi 76,9% a za žene 49,5%.

Bosna i Hercegovina bilježi niske stope zaposlenosti i u poređenju sa regijom, a poseban zaostatak je primjetan u smislu zastupljenosti žena na tržištu rada.

U pogledu nezaposlenosti, najveći problem u Bosni i Hercegovini je što je nezaposlenost strukturne prirode. To znači da najveći udio predstavljaju osobe koje su nezaposlene više od godinu dana. U 2021.godini čak je 59,7% nezaposlenih bilo nezaposleno duže od 2 godine. Ovaj udio se smanjuje, što može biti objašnjeno da se djelimično dešava radi brisanja osoba sa evidencije registrovanih nezaposlenih (zakonska osnova u Republici Srpskoj, odlazak u penziju, odlazak u inostranstvo, pronalazak zaposlenja), a djelimično i radi uticija Covida koji je prouzrokovao veći broj registrovanih nezaposlenih ali koji traže posao kraći vremenski period. U 2021. godini stopa nezaposlenosti je iznosila 17,4%, te je povećana za 1,5 procentna poena u odnosu na prethodnu godinu.⁴³ Za razliku od anketne nezaposlenosti, registrovana nezaposlenost bilježi pad. U prosjeku u 2021.g. bilo je oko 394.402 osobe nezaposlene, što je manje za oko 19.225 nezaposlenih osoba.⁴⁴ Povratak ekonomije i BDPa u 2021 godini⁴⁵ imalo je značajnog povoljnog utjecaja na tržište rada.

Istovremeno, dok tržište rada bilježi smanjenje registrovanog broja nezaposlenih, zabilježen je i realni rast neto plata u Bosni i Hercegovini od 2,4%.⁴⁶ Jedan od razloga za to može biti da se brže „oporavljaju“ oni sektori koji zapošljavaju kvalifikovaniju radnu snagu.

⁴² Anketa o radnoj snazi, BHAS

⁴³ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Saopštenje Ankete o radnoj snazi u Bosni i Hercegovini, 05.maj 2021

⁴⁴ Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, „Detaljna statistika za 2020 godinu“

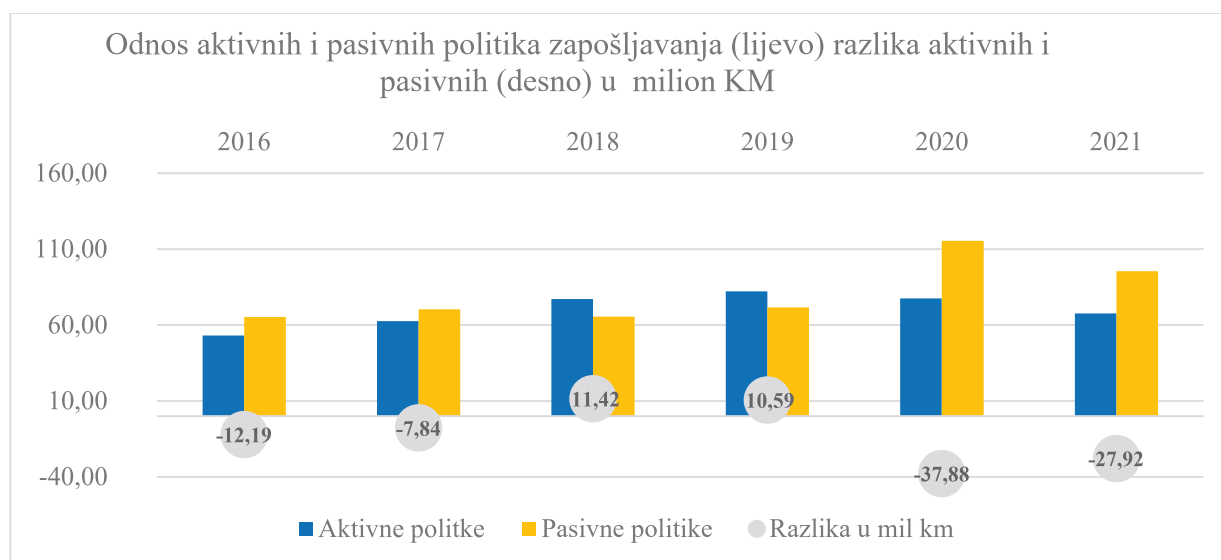
⁴⁵ Prema projekcijama CBBH (Godišnji izvještaj za 2021.godinu) realni rast BDP u 2021 godini je bio 7,5%

⁴⁶ Godišnji izvještaj za 2021.godinu, Centralna Banka Bosne i Hercegovine

Posmatrano po dobnim skupinama, najveću stopu nezaposlenosti bilježe mladi 15-24 (38,3%), a najnižu starosna skupina od 50-64 (12,8%). Za razliku od stope zaposlenosti, stopa nezaposleni ne bilježi visok gender jaz (14,4% muškarci u odnosu na 22,0% žene). Gender jaz se povećao u 2021.godini u odnosu na 2020. godinu, odnosno sa 4,4 procentna poena povećao se na 7,6 procentnih poena.

Velika razlika između anketno nezaposlenih i nezaposlenih koji su registrovani u biroima za zapošljavanje ukazuje na postojanje sive ekonomije što dodatno otežava kreiranje i implementiranje **aktivnih politika zapošljavanja**. Podaci o aktivnim politikama zapošljavanja u Bosni i Hercegovini nisu konsolidovani. Jedini dostupni podaci o aktivnim politikama su oni koji se sprovode putem biroa za zapošljavanje. Prema metodologiji EUROSTAT-a u aktivne mjere uračunati su i administrativni troškovi biroa za zapošljavanje (režije, plate zaposlenih), ali u ovom Izvještaju aktivne mjere ne obuhvataju administrativne troškove. Pasivne mjere zapošljavanja su veće od aktivnih ali se razlika smanjuje. U pasivne mjere su uračunati, pored novčanih naknada u slučaju nezaposlenosti i novac koji biroi plaćaju fondovima za zdravstveno osiguranje, što predstavlja dodatno opterećenje za adekvatnije ciljanje aktivnih politika zapošljavanja.

Grafikon 18: Aktivne i pasivne mjere zapošljavanja u Bosni i Hercegovini u 2021.godini

Izvor: Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine (podaci su dostavljeni Direkciji za ekonomsko planiranje BiH)

Prema dostavljenim podacima Agencije za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine u aktivne i pasivne mjere zapošljavanja u Bosni i Hercegovini utrošeno je više od 164 miliona KM u 2021 godini, što predstavlja smanjenje od skoro 30 miliona KM. Vidljivo je u prethodnom grafikonu da su ti izdaci uslovljeni sa pandemijom Covid-19, budući da značajan udio i dalje predstavljaju izdvajanja na pasivne mjere. U aktivne politike zapošljavanja utrošeno je oko 67,56, što je za 19 miliona KM manje nego u prethodnoj godini.

U pogledu pasivnih mjera došlo je do značajnih promjena jer je utrošeno 96,5 miliona KM što je za skoro 44 miliona više nego 2019 godine. Posmatrajući period 2016-2021 godinu u prve dvije godine više se sredstava izdvajalo za pasivne mjere nego za aktivne, što je promjenjeno u 2018 i 2019 godini. Nažalost, pandemija je pored zdravstvenog sektora značajno uticala na tržište rada tako da je i u 2021.godini utrošeno više sredstava u pasivne politike i to za skoro 29 miliona. Prema podacima Agencije za rad i zapošljavanje u Bosni i Hercegovini, prosječan

mjesečni broj korisnika novčanih naknada u slučaju nezaposlenosti iznosio je 16.016 što predstavlja smanjenje za skoro 2 hiljade.

Što se tiče aktivnih mjera zapošljavanje, i dalje su u oba entiteta, kao i u BDBiH najpopularnije mjere koje se odnose na podršku zapošljavanja i rehabilitaciju, a za njom slijedi start-up poduzetništvo.

U Bosni i Hercegovini je i dalje sve popularniji **trend zapošljavanja u inostranstvu**. Jedinstvena statistika o ovome ne postoji, ali postoje podaci kojima raspolaže Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine.

BiH trenutno ima potpisane međudržavne sporazume o zapošljavanje sa Slovenijom, Srbijom i Katarom, te međuinstitucionalni Dogovor o posredovanju pri zapošljavanje radnika iz BiH u Njemačkoj na određeno vrijeme, a koji se odnosi samo na osobe sa završenom srednom medicinskom školom. Od navedenih sporazuma trenutno se implementiraju samo Slovenija i Njemačka, dok iz Katara i Srbije nema radnih ponuda. Od 2013. godine do kraja 2018. godine u Sloveniji je zaposleno 35.999 osoba (oko 70% su osobe od 30-45 godina). Samo u 2019. godini, prema dostavljenim podacima Agencije za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, u Sloveniji je zaposleno 14.581 radnika, a u pandemijskoj 2020. godini skoro duplo manje odnosno 7.887. U 2021. godini rekordna je godina u posredovanju zapošljavanja u Sloveniji, kada je zaposleno 19.575 osoba. Dominantna starosna grupa je 25-29 a 99,5% zaposlenih u Sloveniji su muškarci. Kada su u pitanju zanimanja i dalje su najtraženiji vozači motornih vozila, te varioci. U Njemačkoj u periodu 2013-2018. zaposleno je 4.552 medicinskih radnika preko Agencije za rad i zapošljavanje a oko 60% su osobe od 20-30 godina. U Saveznoj Republici Njemačkoj u 2019. godini do 20.07.2019. ukupno je izdato 683 radne dozvole. U 2020 godini dolazi do smanjenja broja zaposlenih u Njemačkoj (553 osobe), koje se nastavilo i u 2021. godini (487) koja su se ostvarila preko Agencije za rad i zapošljavanje. Kao i u slučaju Slovenije, dominantna starosna grupa je 25-49, a za razliku od Slovenije 39,3% su muškarci a 60,7% žene.

Sa Slovenijom postoji odredba u ugovoru da osoba mora biti evidentirana u zavodu za zapošljavanje, dok sa SR Njemačkom taj uslov ne postoji.

Sporazum sa Katarom se ne implementira jer nije definirana procedura za provođenje Sporazuma, te zbog toga nema ni radnih ponuda iz ove države.

Takođe, za Bosnu i Hercegovinu je i dalje karakterističan visok udio **neaktivnog stanovništva, iako se on smanjio u 2021. godini**. Neaktivno stanovništvo je ono koje je nezaposleno a i da im bude ponuđen posao ne bi ga prihvatili. Anketa o radnoj snazi za 2021. godinu bilježi stopu aktivnosti od 48,0% što predstavlja blago povećanje od 0,3 procentna poena u odnosu na prethodnu godinu. To je ujedno i najveća aktivnost u Bosni i Hercegovini od kako se ona mjeri.

Iako je stopa aktivnosti najveća od kako se mjeri ona je i dalje niska u poređenju sa zemljama regiona, a posebno u pređenju sa Evropskom Unijom, što znači da je potrebno upotrijebiti aktivacijske politike zapošljavanja sa posebnim fokusom za žene i mlade. Prema dobnim skupinama, stopa aktivnosti je najizraženija za starosnu skupinu od 25-34 (75,3%), i ona je nepromjenjena u odnosu na prethodnu godinu. Najniža stopa aktivnosti zabilježena je kod starijih osoba 65+ (3,6%) i mladih 15-24 (32,0%). Postoji značajna razlika u genderu u pogledu stope aktivnosti pri čemu je za muškarce veća od žena (59,7% u odnosu na 36,8%), od čak 22.9 procentnih poena. Iako se aktivnost povećala i za muškarce i žene u 2021 godini, gender jaz se povećao jer je u 2020. godini iznosio 22,5 procentnih poena. Oporavak od pandemije, trebao

bi biti inkluzivniji prema ženama. Žene najviše navode kao razlog neaktivnosti brigu o domaćinstvu. U poređenju sa zemljama regiona, Bosna i Hercegovina ima najveću neaktivnost, a Albanija najmanju.⁴⁷

Osobe sa invaliditetom su i dalje posebno diskriminisane na tržištu rada jer i pored izdvajanja na aktivne politike zapošljavanja OSI, oni nemaju svugdje omogućen fizički pristup poslu radi neprilagođenosti infrastrukture (trotoari, javni prevoz, razni objekti i javne ustanove).

Tržište rada u Bosni i Hercegovini i dalje se suočava sa brojnim izazovima. Ne postoji sistem monitoringa potražnje i ponude za radnom snagom što dodatno otežava upravljanje sa aktivnim politikama zapošljavanja kao i sa usklađivanjem obrazovanja i tržišta rada. Da bi se aktivne politike adekvatno planirale neophodno je da se zavodi za zapošljavanje „oslobode“ od socijalnih politika.

Nedostatak radnih mjesta koja bi apsorbirala ponudu radne snage i dalje ostaje jedan od ključnih problema. Postoje inicijative da se smanje doprinosi na plate što bi uticalo na smanjenje sive ekonomije, i samim tim povećala bi se zaposlenost. Takođe, pored smanjivanja doprinosa, postoje inicijative o smanjivanju procedura za pokretanje malih i srednjih preduzeća, što bi trebalo rezultirati kreiranjem novih radnih mjesta. U slučaju smanjivanja doprinosa neophodno je iznaći alternativne izvore finansiranja zdravstvenog, penzionog i fonda za nezaposlene. Postoje određene preporuke koje predviđaju povećanje PDV-a u zamjenu za niže doprinose. Potrebno je biti posebno pažljiv pri tome i uraditi analizu uticaja povećanja PDV-a na siromaštvo stanovništva.

IV.2. Promovisati inkluzivnost u obrazovanju

Obrazovanje bi trebalo imati za cilj osposobljavanje za samostalno učenje i snalaženje u društvu odnosno jačanje konkurentnosti pojedinca na tržištu rada. Bez stečenih kvalifikacija nije se moguće zaposliti, čime se povećava rizik zapadanja u začarani krug neobrazovanosti, nezaposlenosti i siromaštva. Praćenje realizacije inkluzije u obrazovanju podrazumijeva prepoznavanje primjera dobre prakse ali i barijera i teškoća sa kojima se njeni akteri susreću.

Za socijalnu uključenost svakog pojedinca u jednom društvu, potrebno je izgraditi i održavati inkluzivan sistem obrazovanja. Lanac inkluzivnosti počinje obrazovanjem kojim se pojedinac osposobljava za uključivanje na tržište rada što omogućava finansijsko osamostaljivanje odnosno ekonomsku neovisnost. Tako se pojava siromaštva sprječava, a ujedno postiže bolji kvalitet života. Postoje mnogi faktori rizika od socijalne isključenosti koji su direktno povezani sa obrazovanjem, gdje su najčešći uzroci loše materijalno stanje u porodici i nezadovoljavajuća sistemska rješenja za različite nivoe obrazovanja. Dodatni faktori rizika za isključenost u obrazovanju su zdravstveni problemi, fizički ili mentalni nedostaci te pripadnost manjinskim grupama (poput Roma), kao i povratnicima u određeno područje ili regiju.

U ugroženu skupinu djece spadaju djeca koja su navršila 15 godina, a nisu pohađala osnovnu školu, jer se oni, prema zakonu, školuju po principu školovanja odraslih. To podrazumijeva vanredno polaganje razreda. Novi podaci iz UNESCO Instituta za statistiku (UIS) pokazuju da još uvijek ima oko 262 miliona - ili jedan od svake pet - djeca, adolescenti i mladi između 6 i 17 godina van škole. Ova brojka se povećava na jedan od troje dece van škole u zemljama sa

⁴⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enlargement_countries_-_labour_market_statistics

niskim i nižim srednjim prihodima. Najnoviji podaci su dio godišnjeg objavljivanja UIS podataka o napretku prema SDG 4, koji obuhvata 32 globalna i tematska indikatora. UIS je upravo obnovio svoju globalnu bazu obrazovanja za školsku godinu koja se završava 2017. godine, koja uključuje istorijske vremenske serije, regionalne prosjeke i indikatore o nizu ključnih pitanja politike koja se odnose na pristup školama, učešće i završetak prema nivou obrazovanja, ishodima učenja, jednakosti, nastavnike i finansiranje obrazovanja.

Jedan od faktora socijalne uključenosti/isključenosti jeste **finansijska dostupnost obrazovanju**. Stopa upisa djece iz siromašnih porodica u srednje škole mnogo je niža od prosjeka. Pregled javne potrošnje⁴⁸ pokazuje da je stopa upisa djece iz siromašnih porodica mnogo niža nego što je slučaj sa njihovim “nesiromašnim” vršnjacima, što ih stavlja u daleko ranjiviji položaj u pogledu siromaštva. Nadalje, učenici koji ne nastave pohađati srednju školu se nakon završetka osnovne škole nalaze u riziku od siromaštva (57% ih je u kategoriji siromašnih)⁴⁹. Mnogi učenici koji pohađaju stručne škole nisu imali adekvatan pristup opštem obrazovanju i zbog toga nisu kvalitetno pripremljeni da se suoče sa izazovima današnjeg tržišta rada.

Predškolsko obrazovanje. U školskoj 2021/2022. godini u BiH ukupno je bilo 427 predškolskih ustanova sa 33 200 djece. U odnosu na prethodnu školsku godinu broj djece korisnika predškolskih ustanova porastao je za 19,9%, a broj zaposlenih veći je za 12,3%. Od ukupnog broja djece u predškolskom vaspitanju i obrazovanju njih 63% obuhvaćeno je u javnim ustanovama, dok je u privatnim ustanovama obuhvaćeno njih 37%. Na mjesto u predškolskim ustanovama čekalo je 8 9552 djece što je u odnosu na prethodnu školsku godinu više za 34,5%. U školskoj 2021/2022. godini u jasličkoj grupi je boravilo 7 799 djece, što je za 37,1% više u odnosu na prethodnu školsku godinu. Najveću grupu među njima čine djeca uzrasta od 2 do 3 godine (58,2%).⁵⁰

Osnovno obrazovanje. Na području BiH na početku školske 2021./2022. godine djelovalo je 1 702 redovnih osnovnih škola (matične i samostalne sa područnim školama) i 46 škola za djecu sa poteškoćama u razvoju. U školskoj 2021./2022. godini u BiH upisano je 264 802 učenika, što je u odnosu na prethodnu školsku godinu manje za 3 257 učenika, ili 1,2%. Učešće broja učenika u odnosu na ukupan broj učenika iznosi 48,5%. U školskoj 2021./2022. godini u prve razrede je upisano 28 013 učenika, što je u odnosu na prethodnu školsku godinu manje za 1,9%. Od ukupnog broja učenika, u nižim razredima (od prvog do petog razreda, odnosno ISCED 1) je bilo 54,3% učenika, dok je u višim razredima (od šestog do devetog razreda, ISCED 2) bilo 45,7% učenika.

Srednje obrazovanje. U školskoj 2021/2022. godini u BiH u 313 srednjih škola upisano je 108 257 učenika, što je u odnosu na prethodnu školsku godinu manje za 2 147 učenika, ili 1,9%. U školskoj 2021/2022. godini u nastavni proces bilo je uključeno 12 840 nastavnika, a od toga 7 983 žena ili 62,2 %. Najveći broj učenika pohađa tehničke škole 56,8%, zatim gimnazije 21%, dok je u stručnim školama 18,8% učenika. Na kraju školske 2020/2021. godine 29 368 učenika je završilo srednju školu, što je u odnosu na kraj 2019/2020. godine manje za 1 772 učenika ili 5,7%. Odnos muških i ženskih učenika koji su završili školu je 51,2% muških i 48,8% ženskih.

Visoko obrazovanje. U školskoj 2021./2022. godini na prvi ciklus studija visokog obrazovanja, uključujući i integrisane studije, u zimski semestar upisano je 74 566 studenata,

⁴⁸ Svjetska banka 2004. godine.

⁴⁹ Istraživanje za potrebe Izvještaja o humanom razvoju za 2007. godinu, UNDP.

⁵⁰ Agencija za Statistiku BiH, Predškolsko vaspitanje i obrazovanje 2020.

od toga je 63 627 studenata upisano na sve godine studija, a 10 939 su apsolventi. U 2021. godini diplomiralo je/završilo studije 12 324 studenata, što je za 7,3% manje u odnosu na školsku 2020. godinu. Od ukupnog broja diplomiranih/završenih studenata 60,7% su studentice. Prema „starom“ programu obrazovanja 0,8% studenata je diplomiralo/završilo studije, a prema programu prilagođenom Bolonjskoj deklaraciji njih 99,2%. Od ukupnog broja diplomiranih/završenih studenata na visokim školama diplomiralo je 9,2%, a na univerzitetima 90,8 %.

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine objavljuje podatke o izdacima za formalno obrazovanje u Bosni i Hercegovini u referentnoj 2019. godini, dobijene na osnovu provedenog istraživanja finansijske statistike obrazovanja. Javni izdaci za formalno obrazovanje u Bosni i Hercegovini, u 2019. godini iznosili su 1 milijardu 410 miliona KM ili 4,1% bruto domaćeg proizvoda. Javni, privatni izdaci i sredstva iz inostranstva za obrazovne ustanove u 2019. godini iznosili su 1 milijardu 550 miliona KM ili 4,4% bruto domaćeg proizvoda. Od ukupnog iznosa izdataka za obrazovne ustanove, javni izdaci bili su 90,9%, privatni izdaci 8,7%, a 0,4% bila su sredstva iz inostranstva. U strukturi ukupnih izdataka za obrazovne ustanove, izdaci za predškolsko obrazovanje učestvovali su sa 5%, osnovno obrazovanje 49%, srednje obrazovanje 23% i visoko obrazovanje 22%.

Obrazovni sistem u BiH nije inkluzivnog karaktera i ne pridaje mu se značaj koji mu je odgovarajući, iako predstavlja veoma važan stub u pristupu socijalnoj uključenosti i obrazovanju u EU. Najugroženije kategorije djece po pitanju pristupa obrazovanju su djeca sa posebnim potrebama, djeca povratnici, djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe i djeca Romi.

Djeca s posebnim potrebama, tačnije, djeca koja imaju poteškoća u razvoju ili boluju od hroničnih bolesti, te su zbog toga osuđena na boravak u bolnici ili kod kuće, predstavljaju grupe djece koja ponekad ili ne upisuju ili napuštaju osnovno obrazovanje.

Školu ponekad nisu u mogućnosti da pohađaju **djeca povratnici** zbog lošeg materijalnog stanja, geografske dostupnosti škole, te u nekim slučajevima zbog jezika na kojem se obrazuju, a koji nije njihov maternji.

Djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, također, u velikom procentu napuštaju srednjoškolsko obrazovanje. Izdvajanja države za pomoć takvim porodicama su neznatna, a, prema nekim procjenama, za jednu godinu školovanja u srednjoj školi potroši se između dvije i tri hiljade konvertibilnih maraka. Porodice u kojima su roditelji nezaposleni, ili samo jedan roditelj radi, imaju niska primanja i ne mogu obezbijediti ova sredstva, a samim tim nisu u mogućnosti djeci omogućiti nastavak školovanja.

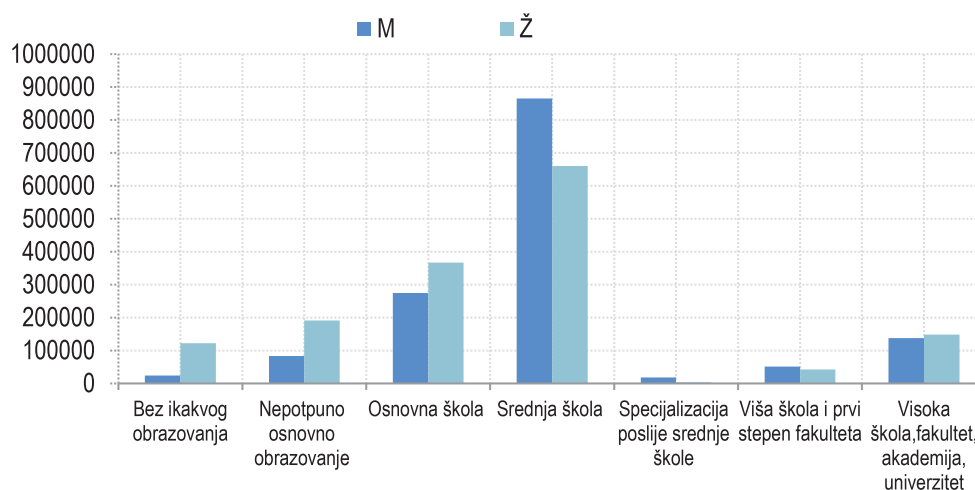
Romska populacija je u BiH posebno ugrožena. Prema zvaničnim podacima, 64 romske djece su napustila školovanje u školskoj 2014./2015. godini⁵¹. *Istraživanja djece i mladih koji ne upisuju i koji napuštaju školu* (UNICEF, 2011) ukazuju na podatak da je čak 46,2% romske djece napustilo osnovnu školu, a manje od 15% romske djece u Bosni i Hercegovini bilo uključeno u srednjoškolsko obrazovanje. Na ovaj način su sebi onemogućili nastavak obrazovnog puta ka sticanju određenih kvalifikacija. Osnovnu školu romska djeca ne upisuju i, između ostalog, budući da nemaju rodni list, odnosno nemaju nikakav identifikacioni dokument. Velika nepismenost među ovom populacijom dovodi do toga da oni i nisu svjesni koliki značaj za razvoj djeteta ima obrazovanje. Dodatni razlog zbog kojeg je u ovoj populaciji visok procenat onih koji nemaju završenu niti osnovnu školu, jeste to što nemaju mogućnost

⁵¹ Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana bosne i hercegovine o obrazovnim potrebama Roma, za školsku 2014./2015. godinu.

školovanja maternjem jeziku, a njihova djeca, do polaska u školu, vrlo slabo znaju jezike konstitutivnih naroda, tako da prilikom polaska u školu tek počinju da ih savladavaju, što utiče na njihov uspjeh u učenju⁵².

Prema podacima iz Popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini 2013. godine, 2,82% stanovništva u BiH je nepismeno. Po rodnoj podjeli, 0,78% muškaraca i 4,76% žena od ukupnog stanovništva je nepismeno. Primjetna je razlika u nivou obrazovanja stanovništva po spolu, gdje daleko veći broj žena ima niže nivoe obrazovanja (bez obrazovanja, nepotpuno i osnovno obrazovanje). Dok 59% muškaraca preko 15 godina ima srednje obrazovanje, kod žena je taj postotak 43%. Više od 50% stanovništva starijeg od 15 godina u BiH ima završenu srednju školu. Veći udio ženske populacije je bez ikakvog obrazovanja ili sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem, kao i sa završenom osnovnom školom, dok je udio muškaraca sa završenom srednjom školom, ali i sa završenim višim stepenima obrazovanja nešto veći u odnosu na žene.

Grafikon 19: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu u 2013. godini

Izvor: Popis stanovništva u Bosni i Hercegovini 2013. godine

IV.3. Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost

Jedan od strateških ciljeva identificiranih Strateškim okvirom za Bosnu i Hercegovinu je: Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost. Ispunjenje ovog cilja u narednom trogodišnjem periodu za rezultat bi imalo poboljšanje položaja ranjivih grupa koje čine: osobe sa invaliditetom, Romi, povratnici i interno raseljene osobe, obitelji sa dvoje i više djece, starije osobe, nezaposleni, niskokvalificirani radnici, žene, mladi i djeca. Također, Agenda 2030 je od svojih 17 postavljenih ciljeva prvi i drugi cilj se izravno odnose na smanjenje siromaštva i iskorišćivanje gladi u svijetu.

Siromaštvo u Bosni i Hercegovini najčešće se mjeri indikatorima vezanim za potrošnju dok se višedimenzionalnost siromaštva posmatra kroz zdravlje, obrazovanje, mogućnost zapošljavanja i pristup ustanovama socijalne zaštite. Prema posljednjim dostupnim podacima

⁵² Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana bosne i hercegovine o obrazovnim potrebama Roma, za školsku 2014./2015. godinu.

Agencije za statistiku 16,9% stanovništva živjelo je u relativnom siromaštvu. Najbogatija petina je 4,9 puta više trošila u odnosu na najsiromašniju petinu.

Na osnovu podataka BHAS⁵³, stopa siromaštva starih (65+) te djece (<15godina), je veća od prosječne za zemlju. Stopa siromaštva starih iznosi 19,6%, a udio djece koja žive u domaćinstvima koja su relativno siromašna je 18,7%.

Prema statusu zaposlenja nosioca domaćinstva, u najvećem riziku od siromaštva su domaćinstva u kojima je nosilac domaćinstva nesposoban za rad (38,5%), a najmanja je kada je nosilac domaćinstva zaposlen 11,6%.

Tabela 8: Stope siromaštva prema statusu zaposlenja nosioca domaćinstva

Status u zaposlenju nosioca domaćinstava	Broj siromašnih domaćinstava	Stopa siromaštva (%)
Zaposleni	47.955	11,6
Nezaposlen ili traži prvo zaposlenje	23.384	26,2
Domaćica	19.782	18,0
Nesposoban za rad	14.399	38,5
Penzioner	60.487	16,3
Ostalo	(4.612)	(32,9)
Ukupno	170.619	16,5

Izvor: BHAS na osnovu APD2015 i dostavljenih podataka DEP-u

Posebno treba istaknuti i to da se stope relativnog siromaštva značajno razlikuju urbano i ruralno. Relativna stopa urbanog stanovništva iznosi 11,3%, dok ruralnog 20,5%.⁵⁴

Iako se relativno siromaštvo smanjilo to ne znači da je došlo do pada apsolutnog siromaštva. Relativno siromaštvo mjeri odnos između onih koji najmanje troše sa ostalim domaćinstvima u Bosni i Hercegovini. Tako da smanjenje stope relativnog siromaštva može značiti da su najsiromašniji poboljšali položaj u odnosu na bogate, a može značiti i da su bogati pogoršali svoj položaj u odnosu na siromašne a da se stvarno stanje siromašnih nije promijenilo.

Tabela 9: Pokazatelji siromaštva i nejednakosti Bosne i Hercegovine, 2011. i 2015.

	2011	2015
Broj relativno siromašnih domaćinstava	177.277	170.619
Relativna stopa siromaštva domaćinstava (%)	17,2	16,5
Broj relativno siromašnih pojedinaca	566.025	505.816
Relativna stopa siromaštva stanovništva (%)	17,9	16,9
Relativna linija siromaštva (KM)*	416	389
Apsolutna stopa siromaštva (%)	15	-
Jaz siromaštva	25,2	24,6
Kvintilni omjer S80/S20	4,9	4,9

Izvor: BHAS

**Relativna linija siromaštva ne ovisi o inflaciji*

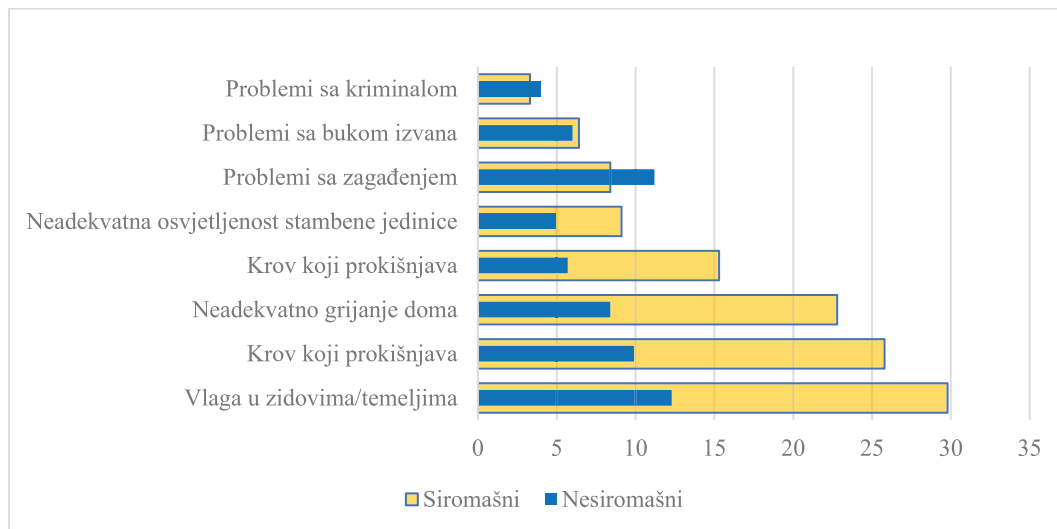
U Bosni i Hercegovini većina domaćinstava živi u vlastitoj stambenoj jedinici. Ipak oni se susreću sa brojnim problemima vezanim za tu stambenu jedinicu. Problemi su posebno vidljivi

⁵³ Podaci su dostavljeni Direkciji za ekonomsko planiranje na upit

⁵⁴ Anketa o potrošnji domaćinstava, 2011

između siromašnih i nesiromašnih porodica. Tako npr. trećina siromašnih domaćinstava se susreće sa problemom vlage u zidovima odnosno temeljima, a 12,3% nesiromašnih domaćinstava se susreće sa istim problemom. Nesiromašna domaćinstva bilježe veće probleme samo zagađenjem, a problemi sa bukom i problemi bilježe neznatne razlike.

Grafikon 20: Problemi sa stambenom jedinicom sa kojima se susreću siromašna i nesiromašna domaćinstva

Izvor: Podaci dostavljeni od Agencije za statistiku BiH.

Prema podacima EUROSTAT⁵⁵ u EU prosječno domaćinstvo je od ukupnih troškova nešto manje od 13% trošilo na hranu i piće. Za razliku od prosječnog EU domaćinstva, u Bosni i Hercegovini prema APD 2015 prosječno domaćinstvo je skoro trećinu svog budžeta izdvajalo na hranu i piće (29,5%).

Posmatrajući gradska i negradska domaćinstva, potrošnja je dosta slična s tim da je najznačajnija razlika vidljiva u potrošnji za stanovanje, tj gradska domaćinstva imaju veću prosječnu potrošnju od negradskih domaćinstava.

Iako detaljniji podaci o potrošnji domaćinstava ne postoje nakon 2015. godine, prema Godišnjem izvještaju Centralne Banke Bosne i Hercegovine primjetna je veća potrošnja domaćinstava. Tome su doprinijele i prilivi iz inostranstva tj. doznake (privatni transferi) koje su u 2021. godini zabilježile rast od 21,5%. Također, došlo je do povećanja priliva iz inostranstva koja se odnose na plate rezidenata u inostranstvu od 27,7%, mada se taj priliv još nalazi značajno ispod pretpandemijskog nivoa.⁵⁶ Pored toga, u 2021. godini zabilježen je i realni rast plata od 2,4%. Još jedna značajna stavka koja je povećala potrošnju stanovništva je taj da se nisu odlučivali za nastavak oročenja depozita, nego su radije zadržavali sredstva kao prenosive depozite kojima mogu raspolagati u svakom trenutku. S druge strane, zabilježena je niska kreditna aktivnost stanovništva. Radi ne postojanja APD za 2021. godinu, nismo u mogućnosti reći koliko je ovakvo stanje doprinijelo na smanjenje siromaštva.

Postoje i drugi pokazatelji koji mogu indicirati da li se siromaštvo povećalo ili smanjilo. Jedan od takvih je prevalenca stanovništva umjerene ili teške nesigurnosti u snabdijevanju hranom.

Prevalenca stanovništva u populaciji bazira se na takozvanoj FIES skali (Food Insecurity Experience Scale) koju izrađuje Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO). To je metoda koja mjeri pristup hrani i provodi se godišnje na osnovu unaprijed definisanog intervjua. Bosna

⁵⁵ Podatak se odnosi na 2008 godinu

⁵⁶ CBBiH, Godišnji izvještaj za 2021 godinu

i Hercegovina se 2019.godine nalazila u lošijem položaju nego što je to bilo 2017. godine, tako da se može reći da se pogoršava položaj koji nije bio uvjetovan pandemijom i nestabilnošću u globalnim lancima snabdijevanja. Također njegovo kretanje nam govori da se od 2017.godine povećava apsolutno siromaštvo. Ovaj indikator je veoma bitan i iz aspekta što se nesigurnost za snabdijevanje hranom povećala i u razvijenim zemljama. To se dešava iz nekoliko razloga, kao što su: poremećaji u globalnim lancima snabdijevanja hranom izazvani pandemijom, ratna dešavanja na evropskom tlu, nepovoljne klimatske promjene, kao i nepovoljni ekonomski trendovi koji vladaju u pojedinim zemljama. Iako se stanje u Bosni i Hercegovini postepeno pogoršava, od 2017. godine, ako se porede prosječne vrijednosti za period 2018–2020⁵⁷, Bosna i Hercegovina je u boljem položaju od zemalja koje se svrstavaju u istu regiju (Albanija 33,8; Hrvatska 11,0; Crna Gora 13,5; Sjeverna Makedonija 17,7 te Srbija 12,0).

Sistem socijalne zaštite

Sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini sastoji se od socijalnog osiguranja i socijalne pomoći. Ovisno od razine vlasti postoje razlike i nejednakost kod pružanja naknada i usluga.

Prema posljednjim zvaničnim podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine u 2021.⁵⁸ godini jedan od oblika socijalne zaštite primalo je ukupno 521.218 korisnika što je značajnije smanjenje za 25.387 korisnika u odnosu na 2020. godinu, kada je taj broj iznosio 546.605 korisnika. Od toga 410.405 su punoljetni korisnici ili 78,73% , a 110.813 su maloljetni korisnici ili 21,26 % gdje malo više prednjače osobe muškog pola.

Gledano po kategorijama punoljetnih korisnika, najviše je osoba koje nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje, njih 172.638 ili 42,06%. Zatim slijede osobe u stanju različitih socio - psiholoških potreba koju čine 135.116 korisnika ili 32,92 %. Osoba sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju bilo je 48.651 ili 11,85 %. Osoba društveno neprihvatljivog ponašanja bilo je 9.544 korisnika ili 2,32 %. Psihički bolesnih bilo je 8.631 korisnika ili 2,10 %. Osoba subvencioniranih troškova bilo je 7.497 korisnika ili 1,82 %. Bez specifičnih kategorija bilo je 28.328 korisnika ili 6,90 %.

Grafikon 21: Punoljetni korisnici socijalne zaštite 2021

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2021. godina

⁵⁷ Food Agriculture Organisation, State of Food Security and Nutrition in the World 2021, str. 141

⁵⁸ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2016-2021.godine

Starateljstvo nad punoljetnim osobama u 2021. godini, imalo je 5.010 osoba, bez većih polnih razlika. Od ovog broja, najviše ih je u kategoriji od 51-70 godina 2.128 osobe.

Kad su u pitanju maloljetni korisnici socijalne zaštite u BiH, od 110.813 maloljetna korisnika, najviše ih je u kategoriji od 7-14 godina starosti i to 36.765 ili 33,17 %.

Posmatrano prema kategorijama, najviše maloljetnih korisnika bilo je iz kategorije ugroženih porodičnom situacijom, njih 47.671 ili 43,01% Također, brojnije kategorije čine maloljetna lica u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba 36.400 ili 32,84 %, maloljetna lica sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju 15.885 ili 14,33 %, osobe društveno neprihvatljivog ponašanja 5.060 ili 4,56 %, dok je bez specifičnih kategorija (ostali) 4,77% maloljetnih korisnika.

U Bosni i Hercegovini u 2021. godini imali smo 112 centara za socijalni rad .⁵⁹ Primjetno je povećanje broja radnika zaposlenih u Centrima za socijalni rad kojih je u 2019. godini bilo 1.568 zaposlena, u 2020. godini taj broj iznosio je 1.624 zaposlena, dok je u 2021. godini taj broj iznosio 1.680 zaposlena od čega u velikom broju dominiraju osobe ženskog pola.

Broj slučajeva obrađenih – intervencija u Centrima za socijalni rad u 2021. godini iznosio je 447.884 i manji je u odnosu na 2020. godinu za 9,7%.

Prema Izvještaju delegacije Evropske unije u Bosni i Hercegovini za 2021.godinu socijalni dijalog i dalje je slab na svim nivoima i u tom području nisu postignuta značajna poboljšanja. Socijalni partneri su ograničeno uključeni u sprovođenje politika, a njihove interne kapacitete treba poboljšati. Ekonomska i socijalna vijeća (ESC) djeluju na entitetskom nivou, iako se ESC u Federaciji BiH u posljednje dvije godine suočava s brojnim poteškoćama u svom radu. Ekonomsko i socijalno vijeće na nivou države nije osnovano.

Ljudska prava

Bosna i Hercegovina ratifikovala je sve glavne evropske i međunarodne instrumente o ljudskim pravima, od kojih je većina uvrštena u Ustav.

Prema Izvještaju Evropske komisije za 2021. godinu⁶⁰, Evropski sud za ljudska prava je donio 8 presuda u 2021. u vezi 19 zahtjeva (u odnosu na 21 u 2019. i 6 u 2018.) utvrdivši da je Bosna i Hercegovina prekršila prava zagarantovana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima u jednom slučaju.

Odbor ministara Savjeta Evrope kritikovao je 11-godišnji neuspjeh političkih čelnika BiH u provedbi presude Evropskog suda za ljudska prava o izmjeni ustava i izbornih zakona kako bi se okončala politička diskriminacija Jevreja, Roma i drugih. ⁶¹ Presude Sejdić-Finci, Zornić, Šlaku, Pilav i Pudarić zahtijevaju ustavne izmjene koje bi osigurale jednakost političkih prava među svim građanima. Presude još uvijek nisu provedene.

Romski informativni centar Kali Sara u aprilu je ukazao na to da su Romi naročito bili pogođeni tokom pandemije Covid-19 jer 35-40% Roma uopšte nema pravo na zdravstvenu zaštitu. U Romi, siromašni i djeca s teškoćama u razvoju suočavali su se sa većim preprekama u pristupu online obrazovanju zbog nedostatka uređaja, pouzdane internetske veze i posebne pomoći.

⁵⁹ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2016-2021.godine

⁶⁰ https://europa.ba/wp-content/uploads/2021/10/izvjestaj-o-bosni-i-hercegovini-za-2021-godinu_1636467943.pdf

⁶¹ <https://www.hrw.org/bs/world-report/2022/country-chapters/380517>

Rezolucijom Evropskog parlamenta iz juna, vlade su pozvane na usvajanje strategije za deinstitucionalizaciju osoba s invaliditetom. Država treba preuzeti odgovornost za proces deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije koji bi osobama s invaliditetom i djeci sa poteškoćama u BiH omogućilo dostojanstven boravak izvan zatvorenih ustanova te osigurati njihova prava na život u obitelji i zajednici.

U julu, Ustavni sud BiH proglasio je praksu „dvije škole pod jednim krovom“ diskriminacijom djece jer su djeca u školi fizički odvojena na temelju etničke pripadnosti.

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) zabilježila je 98 zločina iz mržnje između januara i augusta 2021. uglavnom na temelju etničke pripadnosti ili vjere.

Po pitanjima ljudskih prava i manjina potrebna su suštinska unapređenja strateškog, pravnog, institucionalnog i političkog okvira za poštovanje ljudskih prava. Nedostatak efikasnog sprovođenja zakonodavstva za sprečavanje i zaštitu od rodno zasnovanog nasilja, posebno nasilja u porodici, i dalje izaziva zabrinutost.

U cilju poboljšanja kapaciteta u oblasti ljudskih prava u Bosni i Hercegovini u narednom periodu potrebno je usaglasiti sveobuhvatni strateški dokument u oblasti zaštite i promocije ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije. Kao izazov stoji i unapređenje sistema koordinacije sa svim nadležnim nivoima vlasti uključujući i regionalnu saradnju i saradnju sa međunarodnim institucijama. U tom smislu naročito se ističe potreba razvoja sistema razmjene i prikupljanja podataka, odnosno monitoringa, evaluacije, budžetiranja i planiranja u oblasti ljudskih prava.

Izazovi u pogledu ranjivih ciljnih skupina:

Iz trećeg anketnog istraživanja domaćinstva o procjeni posljedica COVID-a 19 na društvo u Bosni i Hercegovini koje je obavio UNICEF⁶², pandemija bolesti COVID-19 je uticala i na ekonomsku i na socijalnu situaciju svih životnih grupa. Veliki je uticaj krize na one koji su već ugroženi, u stanju rizika ili ranjiviji, kao što su ljudi koji žive ispod linije siromaštva, porodice sa djecom, samohrani roditelji, Romi, interno raseljene osobe, povratnici koji su manjina u mjestu povratka. Kriza je takođe negativno i disproporcionalno uticala na ljude sa invaliditetom i osobe starije životne dobi, koje se, zbog toga, sve više bore da obave svoje rutinske aktivnosti. Takav uticaj dovodi do osjećanja neravnopravnosti, uključujući i rodnu neravnopravnost, te diskriminaciju. Pandemija je takođe izazvala velike promjene u načinu na koji ljudi razmišljaju, druže se, komuniciraju i žive. Posebno su zabrinjavajući efekti krize na osnovne socijalne usluge, kao što su zdravstvene usluge, uključujući usluge zaštite mentalnog zdravlja, i pristup kvalitetnom obrazovanju.

Djeca

Prema posljednjim podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine⁶³ starateljstvo nad maloljetnim osobama u 2020. godini imalo je 1.250 osoba, sa blagim povećanjem u odnosu na 2020. godinu i bez većih polnih razlika.

Djece u hraniteljskim porodicama u 2021. godini bilo je 435 djece i manje je za 5,5% u odnosu na 2020. godinu.

U 2021. godini usvojeno je trideset četvero djece što je za 13,3% više u odnosu na 2020. godinu. Najviše je u kategoriji djece napuštenih od roditelja, njih 19.

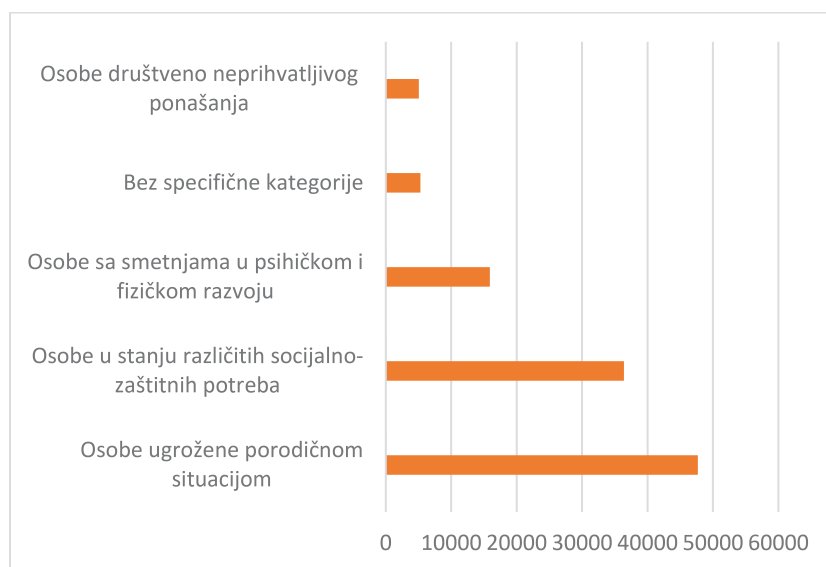
⁶² <https://www.unicef.org/bih/izvje%C5%A1taji/procjena-posljedica-covid-19-na-dru%C5%A1tvo-u-bosni-i-hercegovini-1>

⁶³ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2016-2021.godine

Broj djece napuštene od roditelja u 2021. godini iznosio je 468 i najmanji je u zadnjih 5 godina. Djece roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost, bilo je 819, djece bez oba roditelja bilo je 538 i djece roditelja lišenih roditeljskih prava bilo je 146.⁶⁴

Veće kategorije djece u stanju socijalnih potreba čine: osobe ugrožene porodičnom situacijom 47.671, osobe u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba 36.400, osobe sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju 15.885, bez specifične kategorije (ostali) 5.292, te osobe društveno neprihvatljivog ponašanja 5.060.

Grafikon 22: Djeca u stanju socijalne potrebe 2021.

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2021

Institucija Ombudsmena Bosne i Hercegovine je u decembru 2021. godine sačinila specijalni izvještaj o stanju u ustanovama u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom.⁶⁵

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju vladama entiteta i nadležnim ministarstvima da uspostave posebne ustanove za liječenje i osposobljavanje maloljetnika, kako je to propisano zakonima o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnim postupcima. Takođe kao preporuka se predlaže da se u entitetskim ministarstvima pravde pri resoru/sektoru za izvršenje krivičnih sankcija formiraju posebna odjeljenja koji će se isključivo baviti izvršenjem krivičnih sankcija prema maloljetnicima u sukobu sa zakonom. Rok za realizaciju ove preporuke je jedna godina. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju svim ustanovama u koje su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom da uspostavljaju i intenziviraju saradnju vlastitog osoblja sa zajednicom, centrima za socijalni rad i porodicom maloljetnika, s ciljem stvaranja uslova za korištenje van zavodskih pogodnosti.

I dalje, kao glavni izazovi su rješavanje pitanja djece iz socijalno ranjivih porodica, čiji su roditelji nezaposleni i koji nemaju osnovne finansijske mogućnosti. Takođe, rješavanje pitanja djece sa invaliditetom, romske djeca i djeca koja žive u disfunkcionalnim porodicama i ona koja su izložena nasilju u porodici. Ovo je bilo posebno izraženo u 2021. godini tokom pandemije COVID – 19.

⁶⁴ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2016-2021.godine

⁶⁵ Specijalni izvještaj Ombudsmena BiH o stanju u ustanovama u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom, 2021. godina

Žene

Prema anketi o radnoj snazi za 2021. godinu, od ukupnog broja aktivnog stanovništva 547.000 ili 39,3 % se odnosio na žene i ovaj broj je neznatno manji u odnosu na 2020. godinu kada je iznosio 39,6 %. Od ukupnog broja zaposlenih osoba 427.000 ili 37,1% su žene.

Od ukupnog broja nezaposlenih osoba 120.000 ili 49,7 % su žene.⁶⁶

Što se tiče zastupljenosti žena u politici i javnom životu one su i dalje nedovoljno zastupljene. Od 425 kandidata za načelnike/ce i gradonačelnike/ce, za Izbore 2020. godine, svega je 29 žena (6,82 %) u odnosu na 396 muškaraca (93,18 %), dok je za opštinska vijeća, skupštine opština, gradska vijeća, skupštine grada i Skupštinu Brčko Distrikta BiH 12.753 (42,27%) žena, a 17.415 (57,73%) muškaraca⁶⁷.

Zakon o ravnopravnosti polova propisao je kvotu od 40 % za manje zastupljen pol, a Izborni zakon Bosne i Hercegovine je integrisao tu obavezu da se na kandidatskim listama mora naći minimalno 40 % manje zastupljenog pola. Procent od 42,27 % pokazuje da su svi politički subjekti ispoštovali tu kvotu radi „formalne“ obaveze, jer u suprotnom Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine nebi ovjerila kandidatske liste. Kada govorimo o procentu 6,82% žena kandidatkinja za načelnice, to pokazuje da politički subjekti nisu ispoštovali kvotu od 40 % manje zastupljenog pola.

U državnim institucijama, na ukupnom nivou, zaposleno je nešto više žena u odnosu na muškarce (54%). Međutim, uočava se polni disbalans kada se posmatra polna struktura rukovodećih pozicija - zastupljenost muškaraca na rukovodećim pozicijama je znatno veća.⁶⁸

Od Covid-19 oboljenja je u 2020. godini ukupno umrlo 4.438 osoba, što predstavlja 10% od ukupnih smrti u toj godini. Gledano sa aspekta pola, od Covid-19 njih 36% umrlih su žene. Najveći broj umrlih žena se javlja u starosnoj grupi od 80 do 84 godine⁶⁹

Među prioritetnim oblastima su sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici i trgovinu osobama, rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima, javni život i donošenje odluka te daljnje jačanje saradnje na regionalnom i međunarodnom nivou, ostaje izazov i u budućem periodu.⁷⁰

Mladi

Pored nezaposlenosti, neadekvatnost obrazovnog sistema, nestabilne političke situacije u zemlji, osjećaj nemanja perspektive za budućnost, itd., uzrokovali su nastavak trenda masovnog odlaska mladih ljudi u druge zemlje. S njihovim odlaskom, smanjuje se i ključni potencijal društva, što može imati pogubne posljedice po njegov budući razvoj. Usljed drastičnog pada nataliteta i plodnosti, te masovnog odlaska mladih iz zemlje, bosanskohercegovačko društvo sve brže stari.

Prema Anketi o radnoj snazi za 2021. godinu, radno sposobnog stanovništva, mladih od 15-24 godina bilo je 401.000 ili 13,8 %. Od ukupnog broja zaposlenih osoba 6,9 % pripada navedenoj starosnoj grupi, te 20,3 % nezaposlenih osoba.

⁶⁶ Anketa o radnoj snazi 2021; Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

⁶⁷ <https://www.slobodnaevropa.org/a/op%C4%87inski-izbori-u-bih-a-gdje-su-%C5%BEenc-/30842260.html>

⁶⁸ Žene i muškarci 2021, Agencija za statistiku BiH 2022

⁶⁹ Žene i muškarci 2021, Agencija za statistiku BiH 2022

⁷⁰ <https://arsbih.gov.ba/#>

Stopa aktivnosti starosne grupe 15-24 godina iznosi 32%, stopa zaposlenosti 19,8 % dok je stopa nezaposlenosti 38,3 %.⁷¹

Jedan od osnovnih problema sa kojima se Bosna i Hercegovina danas suočava jeste odlazak velikog broja mladih ljudi iz zemlje, što je posebno intenzivirano poslednjih godina. Razlog napuštanja mladih je nezaposlenost ili neadekvatno zaposlenje van struke što ne osigurava dovoljan izvor prihoda za osnovne egzistencijalne životne potrebe, kao i nefunkcionalan državni sistem, korupcija i nepotizam. Višegodišnje, iscrpljujuće traženje posla u struci ili mimo nje je također jedan od razloga odlaska.

Radikalne reforme trebaju podići svijest o važnosti sprovođenja reforme obrazovanja i lobiranja za usklađivanje obrazovnog sistema sa tržištem rada, kako bi se ispunili zahtjevi kako na strani ponude, tako i na strani potražnje.

Sve dok se odnos prema mladima ne unaprijedi, trend odlaska se neće moći zaustaviti. Dugoročno će, dodatno, doprinijeti nemogućnosti napretka i poboljšanja situacije u BiH, u svim segmentima. Jer, ako je budućnost na mladima, onda za BiH bez mladih nema ni budućnosti.

Starije osobe (penzioni sistem)

Penzioni sistem je dio sistema sigurnosti, odnosno, dio socio-ekonomskih politika koji služi za osiguravanje socijalne zaštite za sprečavanje rizika od siromaštva u slučaju starosti i invalidnosti rada. Na ovaj sistem, osim ekonomskih, bitno utiču demografske promjene.

U Bosni i Hercegovini broj penzionera je iz godine u godinu u stalnom porastu.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, broj isplaćenih penzija u decembru 2021 godine iznosio je 429.545 penzija.⁷²

Odnos broja penzionera i broja aktivnih osiguranika je gotovo izjednačen što ukazuje na ekonomsku neodrživost penzijskog sistema. Najveći broj čine korisnici starosne penzije 247.285 penzionera, zatim porodične 120.190 korisnika i invalidske 62.070 korisnika.⁷³

Prema strukturi po vrsti penzija, samostalnih penzija bilo je 355.210 penzija i prosječan iznos penzije je iznosio 489,70 KM. Ukupan broj penzija (samostalnih i srazmjernih) bio je 429.545 i prosječan iznos penzije je iznosio 427,50 KM.

Najveći broj korisnika, njih 174.255 ili 44,36% primalo je minimalnu penziju u iznosu od 382,18 KM. Najmanji iznos penzije iznosio je do 50 KM i nju je primalo 27.831 korisnika, dok je najveći iznos penzije iznosio preko 2.174,48 KM i nju je primilo 68 korisnika što je duplo više nego 2020. godine kada je to pravo ostvarivalo 34 korisnika.

U Republici Srpskoj, broj korisnika penzija je također u stalnom porastu. Ukupan broj korisnika prava na penziju na dan 31.12.2021. godine u Republici Srpskoj je bio 272.585 korisnika, što je za 1.581 korisnika, više nego u 2020 godini.⁷⁴

Od ukupnog broja penzionera 163.423 su korisnici starosne penzije, 73.122 su korisnici porodične, 35.831 su korisnici invalidske penzije, dok je broj korisnika po ostalim pravima iznosio 209 korisnika.⁷⁵

⁷¹ Anketa o radnoj snazi za 2021 godinu; Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

⁷² Federalni zavod PIO/MIO, decembar 2021

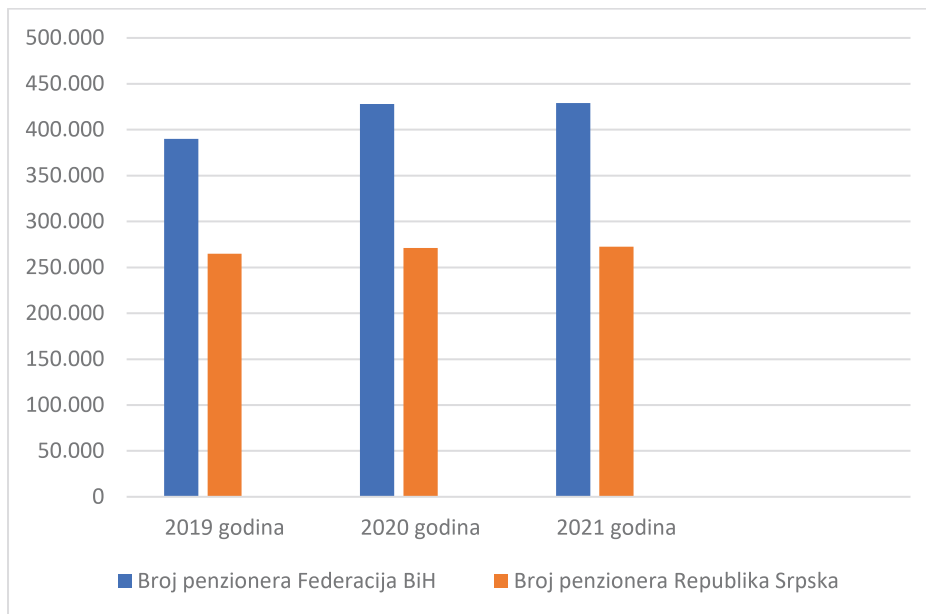
⁷³ Federalni zavod PIO/MIO, decembar 2021 godine

⁷⁴ Fond PIO RS, Statisticki bilten, decembar 2021 godine

⁷⁵ Fond PIO RS, Statisticki bilten, decembar 2021 godine

Prosječna samostalna penzija je u stalnom blagom porastu i zaključno sa decembrom 2021. godine, iznosila je 414,25 KM, što je za 20,50 KM više u odnosu na decembar 2020. kada je iznosila 393,75 KM. Najniža samostalna penzija, za 15 godina penzijskog staža, iznosila je 212,02 KM. Najveća isplaćena penzija iznosila je 2.181,41 KM.

Grafikon 23: Broj penzionera u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj

Izvori: Fond PIO/MIO Federacije Bosne i Hercegovine i Fond PIO Republike Srpske, 2021. godina

Kako broj penzionera raste svake godine, izazov koji predstoji je način obezbjeđivanja sredstava, posebno odlaskom mladih u velikom broju iz zemlje čime neće biti dovoljno sredstava od naplate doprinosa.

Osobe sa invaliditetom

Socijalna zaštita za osobe s invaliditetom je uglavnom bazirana na mjerama vezanim za novčane naknade i smještaj u institucije za njegu. Pristup ovisi o sistemu kategorizacije osoba sa različitim poteškoćama.

Prema posljednjim podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine za 2021. godinu, sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju bilo je ukupno 64.516 lica, od čega 48.651 punoljetnih i 15.885 maloljetnih lica, odnosno korisnika.

Najbrojnija je kategorija sa fizičkim oštećenjima i hroničnim oboljenjima kojih je u 2021. godini bilo 23.233 korisnika. Od ovog broja, punoljetnih korisnika bilo je 19.830 i taj broj je neznatno manji u odnosu na 2020. godinu, kada je taj broj iznosio 20.178 korisnika. Kod maloljetnih osoba, u 2021. godini je bilo 3.403 korisnika, što je neznatno smanjenje u odnosu na 2020 godinu, kada je taj broj iznosio 3.051 korisnika.⁷⁶

Pod posebnim uslovima, zaposleno je 244 invalidnih osoba i u odnosu na 2020. godinu došlo je do smanjenja za 15,6%. Od ovog broja 229 rade u zaštitnoj radionici, a 15 rade kod kuće.⁷⁷

⁷⁶ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2016-2021. godine

⁷⁷ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2016-2021. godine

Prema Godišnjem izvještaju Ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini za 2021. godinu⁷⁸, u Odjelu za praćenje ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u toku 2021. godine ukupno su registrovana 43 predmeta.

U 6 predmeta izdato je i 6 preporuka. Međutim, kako se povrede prava osoba s invaliditetom često multipliciraju treba imati u vidu da se žalbe nerijetko registruju unutar drugih odjela u Instituciji zbog čega je broj žalbi koje podnose osobe s invaliditetom značajno veći. Struktura žalbi uglavnom ukazuje na povrede prava iz oblasti socijalne pomoći, odnosno ostvarivanja prava na socijalne naknade, smještaj u ustanove socijalne pomoći, rad i zapošljavanje, obrazovanje i dr.

Neki od prioriteta i mjera u vezi zaštite osoba sa invaliditetom su: osnaživati službe u zajednici, posebno u cilju jačanja kvalitetnih i dostupnih programa u zajednici za osobe s invaliditetom; Povećati pristupačnost zdravstvene zaštite za osobe sa tjelesnim i oštećenjima sluha i vida; edukacija zdravstvenih radnika po pitanju rada sa osobama s invaliditetom; rana detekcija, dijagnostika i intervencija profesionalaca koji se bave unapređenjem ranog rasta i razvoja djece; saradnju sa organizacijama civilnog društva, kako u smislu njihovog aktivnog učešća u donošenju odluka iz oblasti zdravstva, tako i u smislu provođenja zajedničkih projekata.

U Bosni i Hercegovini pored civilnih invalida i civilnih žrtava rata u Bosni i Hercegovini postoji i kategorija ratnih vojnih invalida (RVI). Civilne žrtve rata i neratni invalidi ostvaruju po nazivu ista prava kao i RVI. Bitna razlika je u obuhvatu korisnika i visini primanja. Osobe s istom vrstom i najvećim stepenom invalidnosti, koje ostvaruju prava na invalidninu, imaju različita primanja ovisno o tome u koju kategoriju spadaju iako su im potrebe gotovo iste.

Kao dalji izazovi ostaju izjednačavanje prava osoba s invaliditetom, društveno uključanje i osnaživanje ovih osoba kao i veća informiranost i poboljšan pristup svim segmentima društva posebno obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvenoj zaštiti.

Izbjeglice i raseljene osobe

Prema dostavljenim podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice⁷⁹, u 2021. godini, iz donacija i kredita obnovljeno je i izgrađeno 570 stambenih jedinica u Bosni i Hercegovini, od čega 226 kuća i 344 stana. To je omogućilo trajna rješenja problema raseljavanja za oko 2.100 lica, i to povratak oko 700 izbjeglih i raseljenih lica u Bosni i Hercegovini i lokalnu integraciju za oko 1.400 raseljenih lica.⁸⁰

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine nema nadležnosti za utvrđivanje statusa raseljenih lica u BiH, nego u okviru svoje koordinirajuće uloge vrši objedinjavanje podataka dostavljenih od strane nadležnih entitetskih organa i Vlade Brčko Distrikta BiH. Prema dobivenim podacima od tih institucija, u Bosni i Hercegovini je u 2021. godini bilo 91.223 raseljenih lica.

Broj državljana Bosne i Hercegovine sa stalnim ili privremenim boravkom, prema dostupnim podacima za četrnaest država prijema iznosi 482.425, a kako je to predstavljeno u tabeli 10.

⁷⁸ Godišnjem izvještaju Ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini za 2021. godinu

⁷⁹ Akt Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH od 30.09.2022. godine

⁸⁰ Navedene brojke ne uključuju podatke o obnovi stambenih jedinica za potrebe povratka koje su finansirane iz budžetskih sredstava entiteta i Brčko Distrikta (iz akta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH od 30.09.2022. godine)

Tabela 10: Državljeni Bosne i Hercegovine sa stalnim ili privremenim boravkom

ZEMLJA PRIJEMA	BROJ DRŽAVLJANA BIH	GODINA
Njemačka	204.189	2021
Austrija	96.990	2021
Slovenija	73.179	2020
Italija	24.399	2019
SAD	23.383	2020
Švajcarska	28.756	2021
Švedska	6.717	2021
Danska	9.346	2021
Kanada	7.760	2016
Hrvatska	6.733	2011
Crna Gora	5.209	2011
Norveška	3.906	2021
Holandija	2.165	2019
Australija	1.400	2011
UKUPNO:	494.132	

Izvor : Ministarstvo za ljudska prava i izbjelice BiH, oktobar 2022.godine (podaci statističkog ureda zemlje prijema za referentnu godinu)

U istom aktu Ministarstva za ljudska prava i izbjelice BiH, navedeno je da se prema podacima Ministarstva civilnih poslova BiH, u 2021. godini državljanstva odreklo 3.081 osoba. Najveći broj državljana BiH se u 2021.godini odreklo državljanstva zbog sticanja državljanstva Njemačke (1.316), Austrije (996), Slovenije (511) i Hrvatske (124). Ovdje je neophodno istaći podatak o dobnoj strukturi osoba koje su se odrekle državljanstva Bosne i Hercegovine, odnosno da od ukupnog broja 59% čine osobe do 35 godina starosti.

U istom aktu dalje je navedeno, da je prema podacima Agencije za identifikaciona dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine u 2021. godini, 3.385 osobe su odjavile svoj boravak u Bosni i Hercegovini, što je za 59 osoba manje nego 2010. godine kada je taj broj iznosio 4.044 osobe. Kada se posmatra polna struktura osoba koje odjavljuju svoj boravak u Bosni i Hercegovini, nešto je veći procenat žena i to u odnosu 54:46, a kada se posmatra dobna struktura važno je naglasiti da je 43% osoba koje su odjavile boravak u 2021. godini ispod 35 godina starosti ili 1.471 osoba.

Kao izazovi za prevazilaženje prepreka procesa povratka u našu zemlju su završetak izgradnje i obnove stambenih jedinica u skladu sa Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, zatim podsticanje i osiguranje uslova za održiv povratak sa svim jednakim pravima, te osiguranje obrazovanja, zapošljavanja i ostvarivanje zdravstvene i socijalne zaštite. Kao vrlo prioritetan i poseban izazov također ostaje razvijanje strategija i politika za zadržavanje mladih u Bosni i Hercegovini koji sve više emigriraju.

IV.4. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu

Uživanje najvećeg mogućeg standarda zdravlja jedno je od fundamentalnih prava svakog čovjeka, bez obzira na rasu, religiju, političko opredjeljenje, ekonomske i socijalne uslove. Pitanje zdravlja značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora, jer su njegove glavne determinante (starost, spol i nasljeđivanje) vezane s uslovima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu te funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite i socijalne zaštite.

Značaj zdravlja prepoznat je i novom Agendom 2030 koja je potpisana od svih članica Ujedinjenih nacija, pa samim tim i Bosna i Hercegovina. Tako jedan od 17 ciljeva, Cilj 3: Dobro zdravlje, direktno se odnosi za zdravlje stanovništva.

Zdravstveni sektor u Bosni i Hercegovini je disagregiran po nadležnostima što ima za posljedicu različit nivo kvaliteta i pristup uslugama između kantona i entiteta RS i BD. Kapaciteti medicinskog kadra su znatno manji od EU28 prosjeka što za posljedicu ima otežan i nepravovremen pristup pacijentu. Bosnu i Hercegovinu karakteriše povećavanje troškova u sektoru zdravstva, što se jednim dijelom može objasniti i starenjem stanovništva, a i činjenicom da liječenje postaje „skuplje“ uvođenjem novih tehnologija i laboratorijskih nalaza.

U pogledu odgovora Bosne i Hercegovine na pandemiju govori i Izvještaj Evropske komisije za 2020 godine gdje se konstatuje da „kriza izazvana pandemijom zahtijevala je visok stepen koordinacije između svih nivoa vlasti što se u praksi pokazalo zahtjevnim. Uspostavljena krizna tijela su djelovala u skladu sa svojim nadležnostima, pri čemu se nije radilo na usklađivanju odluka i aktivnosti na nivou cijele zemlje. Fragmentiranost sistema zdravstvene zaštite izazvala je dodatne poteškoće vezane za koordinaciju, a formalni strateški planovi za odgovor na krizu nisu izrađeni. Restriktivne mjere su ukidane postepeno i u većoj mjeri ujednačeno na nivou cijele zemlje.“

Očekivani životni vijek pri rođenju (LE- Life expectancy)⁸¹ se smanjio za oba spola u 2019. godini za jednu godinu u odnosu na posljednje dostupan podatak. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, očekivani životni vijek za žene je dostigao 79 godina, a za muškarce 74 godina.⁸² Bosna i Hercegovina ne odstupa značajno od regiona u pogledu Očekivanog životnog vijeka.

Dojenačka smrtnost je jedan od najboljih pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva, posebno djece. Stopa dojenačke smrtnosti⁸³ u Bosni i Hercegovini je promjenjiva, i u porastu je ako posmatramo referentnu 2013.godinu i to sa 5,9/1.000 živorođenih (2013) na 6,2 promila u 2019 godini.⁸⁴ U posmatranom periodu najniža dojenačka smrtnost je iznosila 5,2 promila (2014.godine), a najviša je u 2019.godini.

Anketa o potrošnji domaćinstva za 2011⁸⁵. godinu, ukazuje na to da je 95% bila pokrivenost javnim a 1% privatnim osiguranjem u Bosni i Hercegovini. Značajnije razlike između entiteta nema.

Prosječna dužina boravka u bolnicama se često koristi kao indikator efikasnosti. Ako su svi ostali elementi jednaki, kraći boravak će smanjiti troškove po otpustu i usmjeriti njegu bolesnika prema jeftinijoj varijanti liječenja. S druge strane, kratak boravak može biti skuplji po danu, te može imati nepoželjan uticaj na zdravlje bolesnika, jer mu se smanjuje njega i oporavak. Ako ovo vodi većoj stopi ponovnog prijema pacijenta, troškovi liječenja mogu čak i narasti. Za Bosnu i Hercegovinu trenutno ne postoje podaci ponovnog prijema u bolnicama, ali postoje podaci o dužini boravka u bolnicama koje objavljuje Svjetska zdravstvena organizacija. U 2019. godini⁸⁶ prosječna dužina boravka u svim bolnicama je 6,8 dana i smanjena je u odnosu na 2013. godinu, kada je iznosila 7,4 dana. U zemljama članicama

⁸¹ Očekivani životni vijek je osnovni indikator zdravlja stanovništva. Očekivani životni vijek predstavlja (u statističkom smislu) očekivani broj godina preostalog životnog vijeka u određenoj životnoj dobi. On prikazuje stvarnu situaciju mortaliteta u zemlji i kumulativni efekt faktora rizika, ozbiljnost bolesti i učinkovitost intervencija i liječenja.

⁸² <https://www.who.int/countries/bih/en> pristupano stranici .08.09.2022

⁸³ Stopa dojenačke smrtnosti pokazuje odnosu između umrle djece do jedne godine na 1000 živorođene djece u jednoj godini

⁸⁴ Demografija 2020, BHAS

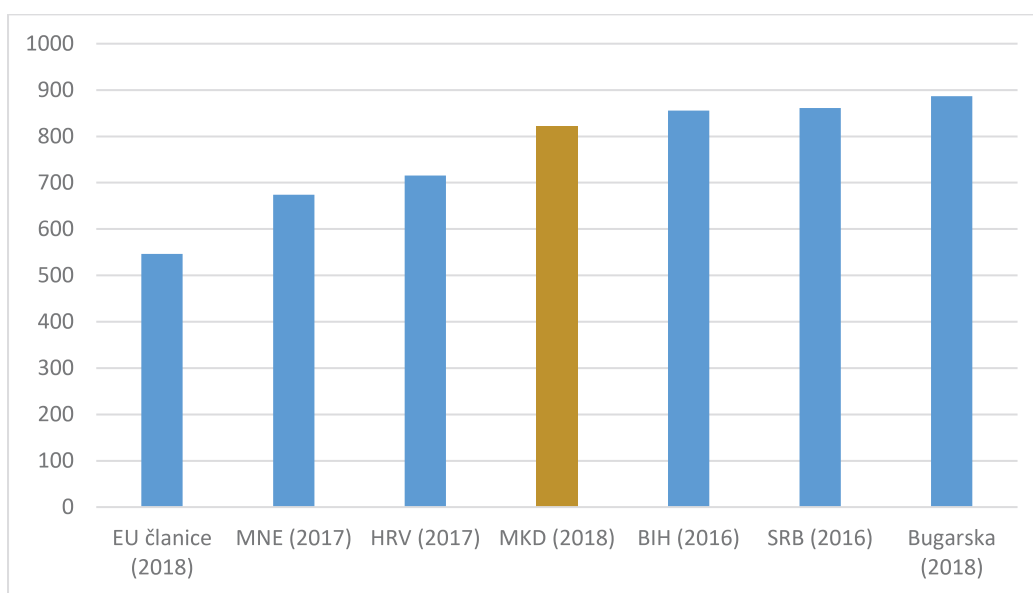
⁸⁵ Podaci za 2011 su posljednji dostupni podaci

⁸⁶ Zadnje dostupan podatak, https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_540-6100-average-length-of-stay-all-hospitals/visualizations/#id=19635 , pristupano 09.09.2022

Evropske unije, prosječna dužina ostanka u bolnicama je 8,2 dana u 2014. godini, a u Hrvatskoj 8,0 dana (2014 godina).⁸⁷ Interesantno je napomenuti, da je u Japanu prosječna dužina ostanka u bolnicama 16 dana⁸⁸, koji inače ima najveći očekivani životni vijek.

SZO objavila je podatak o standardiziranoj stopi smrtnosti u Bosni i Hercegovini za 2014 i 2016 godinu.⁸⁹ Standardizirana stopa smrtnosti, za razliku od opće stope mortaliteta uporediva je sa drugim državama. Standardizirana stopa se značajno povećala u 2016 godini u odnosu na 2014 godinu (856/100.000 u odnosu na 753/100.000 stanovnika). Pored toga, Bosna i Hercegovina ima veću standardiziranu stopu smrtnosti od prosjeka EU članica (856 smrti na 100.000 u odnosu na 546/100.000⁹⁰). U 2014 godini bili smo u povoljnijem položaju od Srbije i Makedonije, ali već u 2016.godini smo na vrlo sličnom nivou.

Grafikon 24: Standardizirana stopa smrtnosti (SDR), svi uzroci, zadnje dostupan podatak

Opća stopa mortaliteta u 2020.g. je veća nego u prethodnoj godini i iznosi 12,8 promila. Tokom 2020. godine u Bosni i Hercegovini umrle su 44.427 osoba⁹¹, što za 5.598 osoba više nego prethodne godine. Prema spolnoj strukturi 51,8% je umrlo muškaraca a 48,2% žena. Jedan od uzroka trenda povećanja opće smrtnosti može biti starenje stanovništva, jer imamo konstantan trend povećanja opće stope mortaliteta još od 2008.godine, ali je dodani porast Covid-19. Prema 2020.godini 4.438 osoba je umrlo od ovog virusa, te je treći uzročnik smrtnosti u BiH (10%).

I dalji najveći udio smrti je povezan sa kardiovaskularnih oboljenja (45,13%). Smrtnost uzrokovana oboljenjima cirkulacijskog sistema je češća kod žena nego kod muškaraca (10.747 u odnosu na 9.303). Nakon smrti uzrokovane oboljenjima cirkulacijskog sistema, vodeći uzroci smrtnosti su maligne neoplazme (20,7%). Značajni uzroci smrtnosti, nakon tri navedene, endokrina i metabolička oboljenja sa poremećajem u ishrani te oboljenja respiratornog sistema.

Najčešći uzrok kardiovaskularnih oboljenja je nezdrav način života, a posebno konzumiranje duhana i cigareta, ali i zagađen vazduh. Prosječna godišnja koncentracije PM2,5 je najveća u

⁸⁷ SZO Baza podataka, pristupano 09.09.2022

⁸⁸ <https://data.oecd.org/healthcare/length-of-hospital-stay.htm>

⁸⁹ Radi se o posebnom obračunu koji uzima u obzir petogodišnje raspone stanovništva koji su dostupni nakon popisa, [Indicators Explorer - European Health Information Gateway \(who.int\)](#), pristupano 09.09.2022

⁹⁰ Odnosi se na 2018 godinu

⁹¹ BHAS, Demografija 2020

Evropi ($27,748\mu\text{g}/\text{m}^3$).⁹² Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) dala je smjernice za PM2.5 a to je da godišnje koncentracije ne smiju prelaziti 10 mikrograma po kubnom metru, što predstavlja donji raspon preko kojeg su primijećeni štetni zdravstveni efekti. Procjena SZO je da oko 35% stanovništva u Bosni i Hercegovini konzumira cigarete (47,2% muškaraca i 30% žena), 43,2% ima visok krvni pritisak, 26,5% je pretilo.⁹³

Finansiranje sektora zdravstva u Bosni i Hercegovini

Bosnu i Hercegovinu karakteriše kontinuirano povećavanje troškova u sektoru zdravstva, tako da su u 2019 godini izdaci u zdravstvu su iznosili 3 milijarde i 384 miliona, što je za 190 miliona više nego prethodne godine, a za oko 860 miliona više nego u 2013.godini.⁹⁴ Ukupni izdaci u zdravstvu su rasli brže nego BDP tako da je udio zdravstvenih izdataka u BDPu iznosio 9%, a godinu prije (2019.godina) 9% BDP-a. Kontinuirano povećanje izdataka se jednim dijelom može objasniti i starenjem stanovništva, a i činjenicom da liječenje postaje „skuplje“ uvođenjem novih tehnologija i većeg spektra laboratorijskih nalaza. Pored toga, treba imati u vidu da je 2020.godina bila „pandemijska“ godina te je zasigurno doprinijela većim izdacima u zdravstvu.⁹⁵

Odnos između privatnih i javnih izdataka je blago promijenjen u odnosu na prethodnu godinu, te je su 2020. godini 71% činili javni izdaci a 29% privatni izdaci. Radi poređenja, u Hrvatskoj samo 18,1% ukupne potrošnje čine privatni izdaci, što ukazuje na smanjenu finansijsku dostupnost zdravstvenih usluga u Bosni i Hercegovini.⁹⁶ Gotovo sva privatna potrošnja⁹⁷ (99%) ide na direktne izdatke domaćinstava, dok samo mali dio privatne potrošnje (1%) ide na dobrovoljno plaćanje zdravstvene zaštite.⁹⁸

Usluge dugotrajne njege, preventivne zdravstvene zaštite i zdravstvene administracije se gotovo isključivo finansiraju iz javnih izdataka, dok se medicinska sredstva za vanbolničke pacijente u većoj mjeri finansiraju iz privatnih izdataka, odnosno iz direktnih izdataka domaćinstava.

Iako Bosna i Hercegovina ima prosječno kraću dužinu boravka u bolnicama i bolničko liječenje u Bosni i Hercegovini u odnosu na EU, ono iziskuje značajne izdatke.

Najviše novca se izdvaja za bolničko liječenje. U 2020.godini više od polovine (63,1%) ukupne potrošnje za zdravstvo utrošeno je na usluge liječenja i rehabilitacije, dok je 27% ukupne potrošnje utrošeno na medicinska sredstva.⁹⁹

⁹² Brauer, M. et al. 2017, for the Global Burden of Disease Study 2017, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.PM25.MC.M3?view=map>

⁹³ www.euro.who.int

⁹⁴ 2013 godina je prva koja je obuhvaćena Nacionalnim računima u zdravstvu

⁹⁵ Statistika nacionalnih zdravstvenih računa, Agencija za statistiku BiH, u dijelu metodologija navodi se da su uračunati i izdaci koji se odnose na Covid-19.

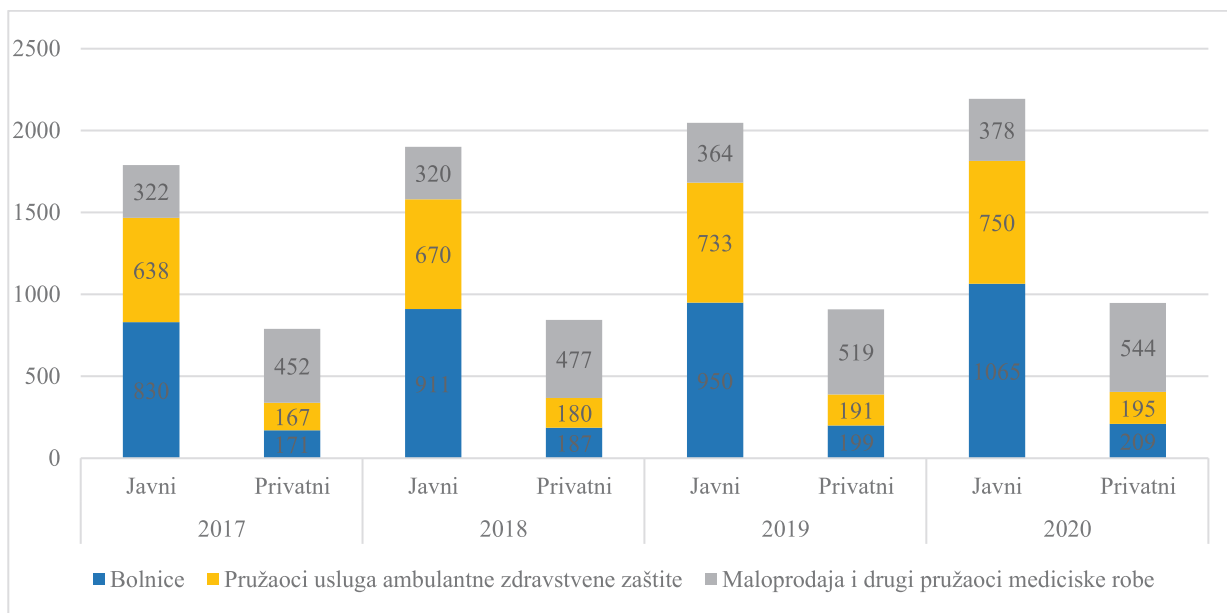
⁹⁶ SZO Nacionalni računi

⁹⁷ U direktne izdatke domaćinstava, odnosno plaćanja „iz džepa“ spadaju formalna i neformalna plaćanja. Formalna plaćanja obuhvataju participaciju u javnim zdravstvenim uslugama i participaciju za lijekove, druga direktna plaćanja kod privatnih zdravstvenih radnika (zubari, specijalisti, dijagnostika, kupovina naočala) i plaćanje za lijekove bez recepta i druga terapeutska pomagala

⁹⁸ BHAS, Statistika nacionalnih zdravstvenih računa, Sarajevo 30.06.2022

⁹⁹ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Saopćenje: Demografija i socijalne statistike, „Statistika nacionalnih zdravstvenih računa“, Sarajevo, 30.06.2021

Grafikon 25: Izdaci za zdravstvo prema pružaocima usluga zdravstvene zaštite (top tri) i izvorima finansiranja u Bosni i Hercegovini, 2020, u milionima KM

Izvor: Nacionalni zdravstveni računi, Saopštenja Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine

Na administraciju i upravljanje zdravstvenim sistemom troši se oko 2% od ukupnih izdataka, i ovo predstavlja smanjenje od 2017.godine kada je udio iznosio 3%, ali i na prethodnu godinu kada je udio iznosio 2,5%.

Tako i jedna od mjera „Zajedničkih socio-ekonomskih reformi za period 2019-2022. godina“ je i sveobuhvatna reforma i poboljšanje kvalitete zdravstvenog sistema, a i Program ekonomskih reformi za period 2020-2022 predviđa reformu zdravstvenog sistema te je okarakterisna kao reforma visokog uticaja na konkurentnost i zaposlenost. Uzimajući u obzir pandemiju koja je proglašena u našoj zemlji u martu 2020.godine, te globalnu borbu protiv nje, očekivati je da će zdravstveni sektor biti u jedan od glavnih prioriteta u narednom periodu.

Ono što predstavlja izazov u zdravstvenom sektoru u Bosni i Hercegovini 2020. godine su svakako racionalizacija troškova uz istovremeno obezbjeđenje novih izvora finansiranja. Jedan od značajnih izazova je i pristup zdravstvenoj zaštiti kako ustanovama zdravstvene zaštite tako i medicinskom osoblju. Također, treba posvetiti pažnju finansijskoj dostupnosti, te iznaći način smanjenja udjela privatnih izdataka u ukupnim izdacima. Jedan od izazova u narednom periodu za kreatore politika je i prevencija zaraznih i nezaraznih bolesti.

V

Upravljanje u funkciji rasta

V. Upravljanje u funkciji rasta

V. 1. Ubrzati proces tranzicije i izgradnje kapaciteta

Ovaj cilj fokusira se i ističe važnost usklađivanja s procesima pristupanja Europskoj uniji, a naročito u pogledu veza između Ciljeva održivog razvoja i reformi politika i institucionalnih reformi, koje su preduvjeti za početak pregovora o pristupanju. Istovremeno, cilj ukazuje na važnost kreiranja partnerstava sa privatnim sektorom, civilnim društvom i drugim socio-ekonomskim akterima u svrhu povećanja transparentnosti, inkluzivnosti i osiguranja vlasništva aktera nad procesom.

Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom od ključnog su značaja za održivi razvoj u Bosni i Hercegovini u budućnosti. Trenutno su dobra uprava i upravljanje javnim sektorom suočeni s velikim brojem izazova i prepreka, koje su rezultat društveno-ekonomskog konteksta.

Izgradnja funkcionalne, odgovorne, transparentne uprave na razini institucija Vijeća ministara Bosne i Hercegovine podrazumijeva povećanu transparentnost i suzbijanje korupcije kao i kompetentan i učinkovit pravosudni sektor. Sve ovo ima značajan utjecaj na stvaranje poslovnog okružja pogodnog za održiv rast i razvoj.

U septembru 2020, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo je **metodologiju izrade Državnog programa za usvajanje *acquisa* (NPAA)**. Svrha NPAA je definiranje uloga različitih nivoa vlasti u usklađivanju s *acquis* i provedba obveza preuzetih SSP-om. Ovo je ujedno i jedan od ključnih prioriteta za BiH. Akcijski plan za provedbu 14 ključnih prioriteta je u proceduri usvajanja.

U januaru 2021. godine, Vijeće ministara BiH usvojilo je **Program ekonomskih reformi BiH 2020-2022**. Izrada i implementacija zajedničkih ekonomskih reformi sukladno preporukama EK i Zajedničkim zaključcima ekonomskog i finansijskog dijaloga i dalje je izazov. Formulacija i implementacija paketa zajedničkih reformi zahtjeva snažnu koordinaciju svih nivoa vlasti. Ovaj isti izazov prisutan je i pri izradi i razvoju sektorskih strateških dokumenata na nivou institucija Vijeća ministara BiH. Suradnja i posvećenost izradi sektorskih strateških dokumenata od ključne je važnosti za sudjelovanje BiH u programima EU.

Strateški okvir za reformu javne uprave 2018-2022. i prateći Akcijski planovi za provedbu usvojeni u prethodnom izvještajnom periodu, trenutačno se suočavaju s izazovima efikasne provedbe. Ista stvar je kad je u pitanju provedba Strategije upravljanja javnim financijama. Osim efikasne koordinacijske strukture, za provedbu strateških dokumenata ključna je i posvećenost njihovoj implementaciji. Slabosti u izradi politika i njihovoj koordinaciji odražavaju se na izradu i implementaciju strateških dokumenata. Reguliranje oblasti strateškog planiranja još uvijek je u proceduri izbora najpovoljnije opcije od strane Vijeća ministara BiH.

Bosna i Hercegovina se opredijelila za provedbu Programa za održivi razvoj do 2030. godine, na Samitu UN-a 2015. godine. S tim u vezi, Bosna i Hercegovina se obvezala da će pokrenuti proces sustavnog praćenja i pregleda provedbe ovog globalnog programa koji objedinjuje socijalne, ekonomske i ekološke dimenzije razvoja. U izvještajnom periodu Vijeće ministara usvojilo je **Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja do 2030.**, a pokrenute su i aktivnosti izradi Izvještaja o realizaciji Ciljeva održivog razvoja u BiH do 2030. Za potpuno

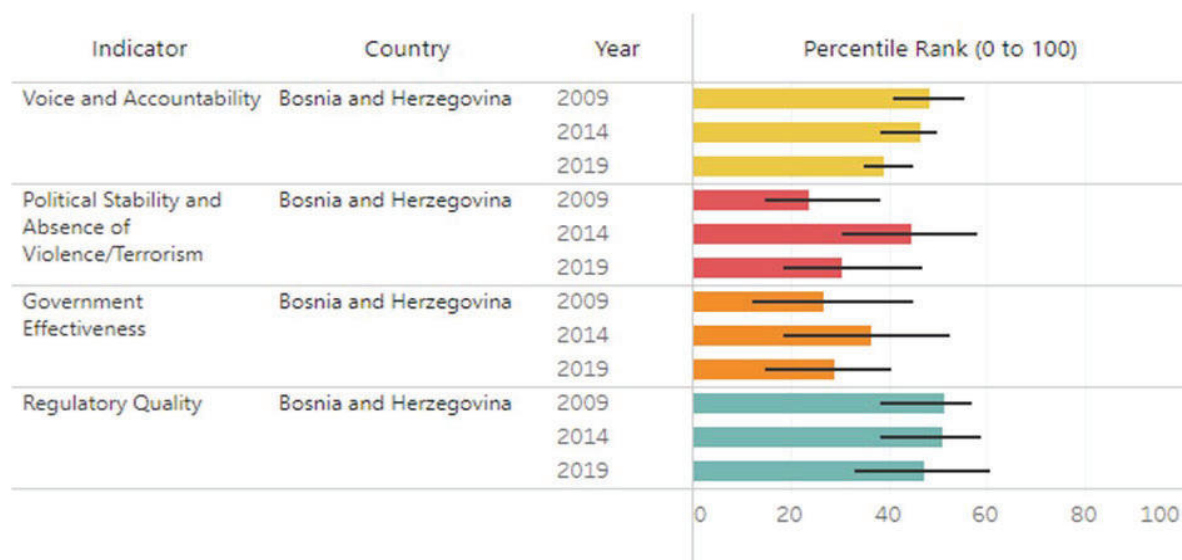
ostvarenje ovog cilja, od iznimne je važnosti postići dogovor o predvidivom, koherentnom i dostatnom financiranju za postizanje održivih razvojnih ciljeva.

Snažne institucije javnog sektora, koje osiguravaju kvalitetne usluge građanima, posebno su važni za stvaranje poticajnog okruženja za rast privatnog sektora, smanjenje siromaštva, te kreiranje povjerenja građana, odnosno odnosa povjerenja koji se stvara kada građani mogu sudjelovati u procesima donošenja odluka i znaju da se njihov glas uvažava.

Iako je zabilježen umjeren napredak u postizanju nekih ciljeva/dimenzija, razvoj suvremene i kompetentne javne uprave tek treba postići uz političku predanost provedbi reformi i međuinstitucionalnoj koordinaciji, ključni elementi kojima se treba posvetiti posebna pažnja su: implementacija novog strateškog okvira za RJU na svim razinama vlasti i dalji rad na oblastima poput kvaliteta planiranja i koordinacije politika, kao i praćenje i izvješćivanje o provedbi RJU. Osim toga, prijenos strateških planova reforme javne uprave u praksu ostaje izazov za BiH.

Kvaliteta i učinci upravljanja predmet su praćenja brojnih međunarodnih organizacija, a među najrelevantnijim su pokazatelji Svjetske banke, koji su posebno predmet interesa investitora. Prema ovim pokazateljima, svi posmatrani pokazatelji bilježe vrijednosti ispod 50, što je najniža vrijednost pokazatelja upravljanja u odnosu na ostale zemlje Zapadnog Balkana.

Tabela 11: Svjetski pokazatelji upravljanja, Bosna i Hercegovina, 2009–2020.

Izvor: WorldWide Governance Indicators, 2020, dostupno na <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#reports>.

U okviru „Učinkovitosti vlada“, koja podrazumijeva, percepcije kvalitete javnih usluga, kvalitete državne službe i stupnja njezine neovisnosti o političkim pritiscima, kvalitete oblikovanja i provedbe politike te vjerodostojnosti predanosti vlade takvim politikama, Bosna i Hercegovina bilježi najlošije vrijednosti indeksa (-0,98) dok je u regiji najbolje vrijednosti ostvaruju Sjeverna Makedonija +0,10 i Srbija sa +0,05 vrijednosti indeksa.

Izveštaj o globalnoj konkurentnosti za 2021. godinu i dalje ne daje prikaz rangiranja zemalja zbog nedostatka podataka, ali je u razmatranje uzima prioritete koji su posljedica pandemije kao i prioritete koji su postojali prije nje. S tim u vezi izveštaj analizira četiri oblasti: povoljno okruženje, ljudski kapital, tržište i inovativni ekosustav s prioritetima unutar svake oblasti.

Tako je za oblast „povoljno okruženje“ naglašeno da su snažne formalne i neformalne institucije koje dobro funkcioniraju ključne za održavanje dugoročnog ekonomskog napretka, kao i u brzom odgovoru na eventualne krize. Prikazani trendovi za ovu oblast govore o konstatnoj eroziji institucija širom regija, uključujući slabljenje bilansa moći i manju transparentnost. Dalje, hitne i poticajne COVID mjere utjecale su na ionako visok javni dug, dok su se porezne osnovice nastavile mijenjati. Stoga, Izvještaj naglašava, važnost održavanja proračunske discipline i makroekonomske otpornosti tijekom godina procvata koje postaju očite u vrijeme kriza, kada su izdaci javnog sektora od presudne važnosti za održavanje privrede u životu.

Uočeno je i to da se pristup i upotreba informacionih tehnologija poboljšava globalno, ali i dalje ostaje daleko od idealnog, dok je sama kriza ubrzala proces digitalizacije u naprednim ekonomijama i istovremeno otežala zemljama koje su zaostajale u napretku da ih sustignu.

U skladu s navedenim, generalni prioriteti su:

Osigurati da javne institucije imaju snažne principe upravljanja i dugoročnu viziju i vratiti povjerenje građana pružanjem kvalitetnih usluga.

To znači da, Vlade moraju nadograditi svoje vlastite procese i usluge. Postalo je očito, pogotovo tokom krize da su vlade koje su izgradile digitalne usluge imale mnogo bolji položaj u hitnim isplatama sredstava prema kompanijama i kućanstvima.

Dugoročnije, vlade moraju početi razmišljati o namjernom prelasku mjerenja ekonomskog uspjeha izvan okvira rasta BDP-a. Okvir mora uzimati u obzir ljudske, planetarne (okolišne) i institucionalne ciljeve u istoj mjeri kao i ciljeve rasta koji će morati biti integrirani u proračunske procese kako bi postali dio novog pogleda ekonomskih performansi.

Upravljanje makroekonomskom stabilnošću u fazi oporavka, ali i u nekoliko narednih godina, će određivati da li će putanja rasta biti opterećena dugom i začaranim ciklusom slabljenja javnih finansija i sporijim rastom. Dugoročni napredak će neosporno zavisiti od toga kako se upravlja javnim proračunom, kao i od upravljanja fiskalnom politikom (npr. kako su efikasno implementirani paketi oporavka kao i struktura javnog duga), ali i od strukturnih kapaciteta za brži rast.

Nadogradnja komunalne i ostale infrastrukture u svijetu kako bi se smanjile postojeće razlike kao i zatvaranje digitalnih razlika unutar i širom zemalja za poduzeća i za kućanstva jer tehnologija napreduje mnogo brže nego ranije i poduzeća i države koje budu mogle nadgraditi svoju informacionu infrastrukturu i eventualno proširiti digitalne tehnologije će svakako biti bolje opremljene u fazi oporavka ekonomije.

U svemu ovome ključan faktor je ljudski kapital općenito, posmatran kao sposobnosti i vještine individualaca i populacije koji predstavlja ključni pokretač ekonomskog napretka i produktivnosti čija se vrijednost ogleda na tržištu rada, a razvija kroz sustav obrazovanja kao i kapaciteti javne uprave da formuliraju i implementiraju neophodne reforme.

Vladavina zakona

Jačanje vladavine zakona je apsolutni prioritet kako Bosne i Hercegovine tako i regije iz niza razloga, od kojih su organiziranje suzbijanja kriminala i trgovine drogom, upravljanje ilegalnim migracijama, smanjenje protoka kvalificirane radne snage iz regije zbog državne korupcije, poboljšanje poslovnog okruženja koje bi privuklo potencijalne strane investicije. Povjerenje ili njegov nedostatak u sustavu vladavine prava uvelike će utjecati na sposobnost ekonomija regije da učinkovito postignu bilo koji od ovih ciljeva.

Uprkos činjenici da je Bosna i Hercegovina provela važne reforme u oblasti pravosuđa kroz osnivanje Suda Bosne i Hercegovine kao i Visokog sudskog i tužiteljskog vijeća (u daljem tekstu: Vijeće) kao samoregulatornog pravosudnog tijela u izvještajnom periodu nije bilo pomaka u ovoj oblasti. To konstatira i Europska komisija svojim redovitim godišnjim izvješćem.

Bosna i Hercegovina je u ranom stadiju pripremljenosti u pogledu pravosudnog sustava (EK: Izvješće EK za BiH, 2021.). Osim neispunjavanja preporuka navedenih ključnim prioritetom 6. Mišljenja EK, izostale su i aktivnosti koje bi bile u skladu s nalazima Ekspertskog izvješća (tzv. Pribe Izvješće¹⁰⁰). Kako bi se postigao napredak u oblasti pravosuđa Vijeće ministara usvojilo je određene izmjene i dopune zakona o Visokim sudskim i tužilačkim vijećima. U ovoj oblasti preostalo je usvojiti i izmjene i dopune Zakona o VSTV-u koje se odnose na integritet sudaca i tužitelja, te članova Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, zatim usvajanje novog Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću i novog Zakona o sudovima Bosne i Hercegovine, primjena prakse imenovanja temeljena na stručnosti i kvalificiranosti, kao i provedba Revidirane državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, te usvajanje nove Strategiju za reformu sektora pravde.

Efikasnost pravosuđa i dalje je ugrožena bez obzira na činjenicu da su doneseni planovi za smanjenje broja najstarijih predmeta. Njihova primjena, zajedno sa godišnjim normama za mjerenje rada sudaca, dovela je do progresivnog smanjenja broja neriješenih predmeta i njihovog trajanja. Stopa rješavanja predmeta ima tendenciju smanjenja, 96% (103% u 2019. i 105% u 2018. godini). Dužina trajanja sudskih postupaka u ne komunalnim predmetima u 2020. godini povećana je na 421 dan, u poređenju sa 2019. godinom kada je ona iznosila 418 dana.

Ovo ukazuje na potrebu izmjene zakona o parničnom i krivičnom postupku na svim nivoima kako bi se riješio problem prekomjernog trajanja postupaka. Ukupan broj neriješenih predmeta na sudovima iznosi 2,1 miliona, od čega 1,8 miliona predmeta čine neplaćeni računi za komunalne usluge. To ozbiljno ugrožava efikasnost pravosuđa. Broj neriješenih ne komunalnih predmeta neznatno je smanjen za 5% u odnosu na 2019. godinu, međutim pandemija je umanjila efikasnost posebno na prvostepenim sudovima.

Prema procjenama EK, BiH je u ranoj fazi borbe protiv organiziranog kriminala. U 2020. godini nije bilo progressa glede ispunjavanja ključnih prioriteta 7 i 8 Mišljenja Europske komisije koji se odnose na organizirani kriminal, migracije i azil.

Tijekom izvještajnog perioda na snazi je nekoliko strategija iz ove oblasti. Na snazi je, Strategija za borbu protiv organiziranog kriminala 2020-2023. U februaru 2021. Bosna i Hercegovina je usvojila Strategiju za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja, kao i akcioni plan, u skladu sa ciljevima i indikatorima mape puta za održiva rješenja kontrole oružja na Zapadnom Balkanu, Strategija o nadzoru nad opojnim drogama, prevenciji i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga, 2018-2023., a još uvijek nedostaje strateški okvir za rješavanje kibernetičkog kriminala. Međutim, nedovoljno usklađeni propisi i slaba institucionalna suradnja i koordinacija ometaju efikasnost borbe protiv korupcije i organiziranog kriminala.

Migracijska politika je u isključivoj nadležnosti države. U izradi je nova Strategija i akcijski plan o migraciji i azilu za period 2021-2025. Broj osoba koje su ilegalno ulazile u Bosnu i Hercegovinu u 2020. godini značajno se smanjio. Evidentirano je 16.183 migranta u

¹⁰⁰ Izvješće i preporuke dostupni su u Centru za javno pravo BiH: http://www.fcjp.ba/analize/PRIEBE_Izvjestaj.pdf

poređenju sa 2019. godinom kada ih je bilo 29.302. Smanjenje broja migranata se desilo prije svega zbog uticaja pandemije na globalne migracije.

Da bi bio učinkovit, razvoj pravne države zahtjeva jasnoću o temeljnim obilježjima vladavine prava, kao i odgovarajući osnov za ocjenu i mjerenje. Metodi temeljem kojih se može mjeriti učinak pravosuđa su različiti. Najčešće korišten pristup je mjerenje produktivnosti, efikasnosti i statističkih metoda koje se odnose na broj procesuiranih slučajeva, trajanje postupka i sl.

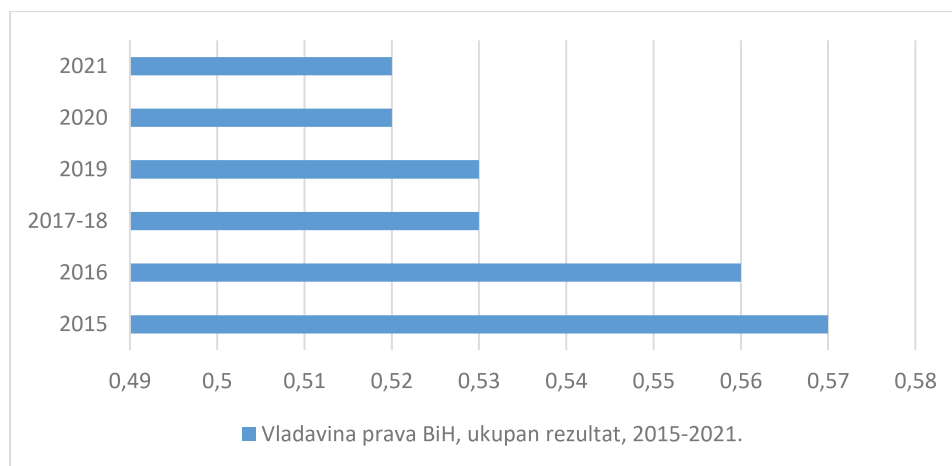
Indeks vladavine zakona¹⁰¹ procjenjuje stanje vladavine zakona na temelju 44 indikatora u 8 kategorija, od kojih je svaka rangirana a globalnoj i regionalnoj razini te prema visini prihoda zemalja. To su: ograničenja državne vlasti, nepostojanje korupcije, otvorena vlada, temeljna prava, red i sigurnost, provođenje zakona, građansko pravosuđe te kazneno pravosuđe.

Ovaj indeks pokazuje da je i u 2021. godini BiH pala u globalnom rangui i zauzima 72. poziciju te nije napravila značajnije pomake kad je pitanju vladavina prava. U odnosu na prethodnu godinu ovo predstavlja pad za jednu poziciju¹⁰².

Prema ovom istraživanju, BiH je smještena u grupu zemalja višeg srednjeg dohotka, najbolje ocjenjena u oblastima primjene zakona te reda i sigurnosti, a najlošije u oblasti ograničenja vladine moći, korupcije i građanskog pravosuđa.

Ukupno gledano, na toj skali u 2021. godini, BiH je pala za jednu poziciju u odnosu na prethodnu godinu u svjetskom rangiranju i zadržala petu poziciju u regiji.

Grafikon 26: Svjetski projekt pravde, Indeks vladavine prava, Bosna i Hercegovina 2021.

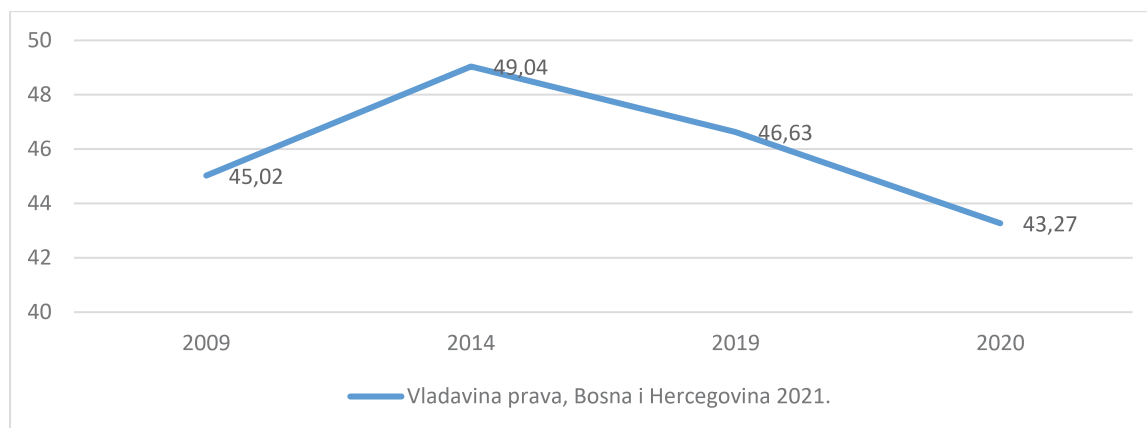
Izvor: <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-202>

Pokazatelji Svjetske banke kad je pitanju Vladavina prava za BiH i dalje ukazuju na pad u ovoj oblasti. Pokazatelj vladavine prava u BiH u rasponu od -2,5 do 2,5 gdje je -2,5 najniži nivo vladavine zakona, a 2,5 najviši nivo. Prema ovom pokazatelju, BiH polako nazaduje od 2014. godine. U 2020. godini ovaj indeks za BiH je -0,31 ili izraženo u procentima 43,27 što predstavlja niži rezultat u odnosu na prethodnu godinu.

¹⁰¹ World Justice Project (WJP) Indeks vladavine prava je vodeći svjetski izvor izvornih podataka o vladavini prava. Izdanje iz 2020. pokriva 128 zemalja i jurisdikcija, oslanjajući se na više od 130.000 anketa o kućanstvima i 4.000 stručnih anketa kako bi se izmjerilo kako se vladavina prava doživljava u praktičnim, svakodnevnim situacijama širom svijeta.

¹⁰² Promjena na ljestvici izračunata je usporedbom položaja 128 zemalja i jurisdikcija mjerenih u Indeksu 2020. s ljestvicom istih 128 zemalja i jurisdikcija u 2021., isključujući 11 novih dodataka Indeksu 2021. Dodano je 11 novih zemalja i jurisdikcija Indexu ove godine su: Kongo, Republika, Cipar, Haiti, Irska, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Paragvaj, Slovačka Republika i Sudan.

Grafikon 27: Pokazatelji upravljanja, Vladavina prava BiH 2021.

Izvor: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>

Korupcija

Bosna i Hercegovina na Indeksu spada u regiju od devetnaest zemalja Istočne Europe i Centralne Azije označen kao područje sa značajnim padom indeksa još od 2012. godine (7 mjesta). U regionalnom poretku Crna Gora ima daleko najbolji rezultat indeksa (46) dok je Albanija (35) ovogodišnji indeks zaslužila zbog pretjerane kontrole informacija povezanih s odgovorima na COVID-19 i zastrašivanja novinara. U međuvremenu, Srbija (38) drugu godinu zaredom ostaje na najnižem rezultatu u desetljeću. Na Kosovu (39) proteklih je godina došlo do mirne tranzicije vlasti između vlada. Parlament Kosova, bio je jedini na zapadnom Balkanu – i jedan od samo pet u cijeloj Europi – koji nije prenio ovlasti donošenja odluka na izvršnu vlast kada je krenula pandemija. Osim ovoga Kosovo je pokazalo istinsku volju za borbu protiv korupcije i popravilo poziciju u odnosu na države regije. Nakon nekoliko godina pada, rezultat Sjeverne Makedonije (39) skočio je za 4 boda od prošle godine jer su poduzeli korake za procesuiranje visokih dužnosnika za korupciju i jačanje neovisnih nadzornih institucija. Vlada je također usvojila program i akcijski plan protiv korupcije – razvijen u konzultacijama s civilnim društvom – koji uključuje eksplicitne mjere za borbu protiv organiziranog kriminala, reformu izbora i pravosudnog sustava, te rješavanje nepotizma, kronizma i utjecaja u javnoj praksi zapošljavanja.

Tabela 12: CPI - Indeks percepcije korupcije BiH i zemalja komparatora, 2021.

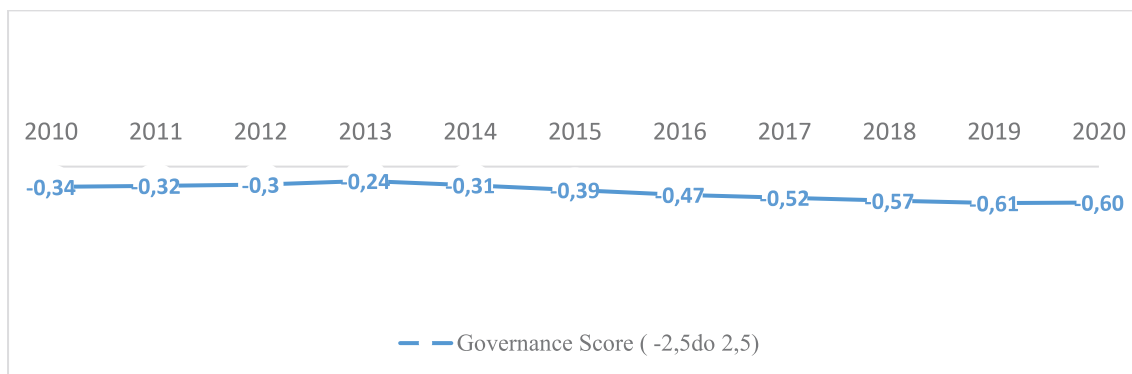
DRŽAVA	CPI 2021.	CPI 2020.	RAZLIKA U RANGU	POZICIJA 2021.	POZICIJA 2020.	RAZLIKA U POZICIJI
CRNA GORA	46	45	+1	64	67	+3
SRBIJA	38	38	0	96	94	-2
ALBANIJA	35	36	+1	110	104	-6
BIH	35	35	0	110	111	+1
SJEVERNA MAKEDONIJA	39	35	+4	87	111	+24
KOSOVO	39	36	+3	87	104	+20

Izvor: <https://ti-bih.org/2021/>

Među agregatnim pokazateljima Svjetske banke nalazi se i pokazatelj kontrole korupcije čiji je raspon između -2,5 i 2,5. gdje je 2,5 predstavlja najviši nivo kontrole korupcije, -2,5 najniži.

Bosna i Hercegovina je u 2020. godini na nivou od -0,60 i ovo predstavlja najgori rezultat kontrole korupcije od 2010. godine.

Grafikon 28: Pokazatelji upravljanja, Kontrola korupcije u BiH, 2021.

Izvor: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>

Analitičko izvješće Europske komisija za BiH, 2021. godine navodi da je BiH u ranoj fazi/postoji određen nivo spremnosti u pogledu borbe protiv korupcije. U izvještajnom periodu nije postignut napredak u rješavanju ključnog prioriteta 7. mišljenja EK. Preporuke su neispunjene. Korupcija je i dalje izazov za sve razine vlasti u BiH i svakodnevno utječe na život građana.

U provedbi Strategije borbe protiv korupcije Bosne i Hercegovine, nije bilo napretka, a osnovne prepreke su: nedovoljna usklađenost entitetskih krivičnih zakona i rascjepkanost strategija i akcionih planova na različitim nivoima vlasti koja značajno umanjuje njihovu efikasnu provedbu. Strateški dokumenti za borbu protiv korupcije trebaju bolju usklađenost kao i adekvatno financiranje. Poboljšana koordinacija i suradnja koja uključuje sve nivoe vlasti je preduvjet za efikasnije suzbijanje korupcije. Tijela za prevenciju korupcije na svim nivoima vlasti moraju biti stalne, neovisne institucije sa jasnim i ambicioznim mandatom i odgovarajućim resursima. APIK, kao koordinacijsko tijelo za prevenciju korupcije, treba imati proaktivniji pristup osobito kad je u pitanju podizanje svijesti građana o prevenciji korupcije i postupanju po njihovim podnescima s indicijama koruptivnog ponašanja. I dalje je potrebno jačati kapacitete za provedbu zakona.

Na temelju promatranih pokazatelja, evidentno je da je oblast Javne uprave i upravljanja javnim sektorom suočena sa brojnim izazovima i preprekama, te da za poboljšanje rezultata u okviru ovog cilja, Bosna i Hercegovina mora aktivno pristupiti stvaranju efikasnog, otvorenog inkluzivnog i odgovornog javnog sektora. Potrebno je stalno poboljšanje vladavine prava, sigurnosti, borbe protiv korupcije i osnovnih prava za sve. U tom kontekstu, efikasan pravosudni sistem, kontinuirana borba protiv korupcije, zaštita prava radnika, zaštita i borba protiv različitih oblika kriminala i terorizma moraju postati ključne odrednice donosioca odluka, kao i izvršitelja svih nivoa vlasti. Također, odgovorna uprava usmjerena na pružanje kvalitetnih usluga građanima i privrednim subjektima koja je sposobna kreirati i uspostaviti funkcionalno upravljanje održivim razvojem, a u isto vrijeme efikasno upravljati javnim financijama jedan je od ključnih izazova za Bosnu i Hercegovinu.